

VIGILIA

SZERKESZTI

SÍK SÁNDOR

HOLENDA BARNABÁS

TÜZ TAMÁS

P. SZALÓCZI PELBÁRT O. F. M.

DOBI JÁNOS

ABRAHAM A SANCTA CLARA

AMBRÓZY ÁGOSTON

ESZLÉNYI MIHÁLY

MONOSTORI MÁRTON

MIHELICS VID

RADÓ POLIKÁRP

RÓNAY GYÖRGY

KÁROLY ANDRÁS

írásai.

1949 NOVEMBER

11

XIV. ÉVFOLYAM

TARTALOM

	Oldal
<i>Holenda Barnabás</i> : Véges vagy végtelen világ?	713
<i>Tűz Tamás</i> : Forró máglya (Vers)	719
<i>P. Szalóczi Pelbárt O. F. M.</i> : Temesvári Pelbárt	721
<i>Dobi János</i> : Asztalbontás (Vers)	728
„A Mennyei örököld”: Abraham a Sancta Clara írásaiból	729
<i>Ambrózy Agoston</i> : Hajnal (Versek)	737
<i>Eszlényi Mihály</i> : Mágnesek (Elbeszélés)	739
<i>Monostori Márton</i> : A tanítvány (Vers)	742
Kérdések és távlatok (Mihelics Vid folyóiratszemele)	743

SZEMLÉ

<i>Radó Polikárp</i> : Mindenszentek és halottak napja	750
<i>Rónay György</i> : Chopin	754
Engedjétek hozzám a kisdedekeket	762

NAPLÓ

Születésszabályozás a legyőzött Japánban	768
Lourdes legnagyobb csodája	770
Az elszakadás útja	775

KÖNYVEK: Egy Goethe-regényről (Károly András); <i>Földessy Gyula</i> : Ady minden titkai (S. S.); <i>Kardos László</i> : Edgar Poe összes költe- ményei (Ormi János); <i>Nikoláj Tyihonov</i> : A kalifa (—ó)	779
--	-----

Felelős szerkesztő és kiadó:

Sik Sándor.

Főmunkatársak: *Mihelics Vid, Rónay György és Thurzó Gábor.*

Kiadja a Vigília munkaközösség. Kéziratokat Budapest 4, postafiók 152. címre kell küldeni. Kéziratokat nem örzünk meg és nem adunk vissza. Kiadóhivatal: Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 1. A Vigília postatakarékpénztári csekk számla száma: 37.343.

Megjelenik minden hónap elején.

Egyes szám ára: 5 forint. Előfizetés: negyedévre 13 forint, félévre 25 forint.

A lapengedély száma: 7163/1947. T. M.

VÉGES VAGY VÉGTELEN VILÁG?

A „Sky and Telescope” című amerikai csillagászati folyóirat 1949. jún.-i számának hátsó fedőlapján egy spirális ködfolt fényképe látható. A Palomar-hegyen levő új 5 m-es tükrű távcsővel készült ez a felvétel a Göncöl-szekér egyik ködfoltjáról. 3 millió fényév távolságra van ez tőlünk — fénye tehát 3 millió év alatt ér el hozzánk — és teljes fényesség, egyenlő 300 millió Nap fényerejével. Az az érdekessége, hogy formájában és szerkezetében hasonló a Tejút-rendszerünkhöz, amelynek egyik csillaga Napunk is bolygóival, köztük a Földdel. Ha tehát ennek a távoli csillagvilágnak — jelzése M 81 — egyik csillagáról a Palomar-hegyihez hasonló távcsővel néznénk a mi Tejútunkra, ez is a maga több milliárd csillagával csak egy ilyen eléggé elmosódott spirális alakú kis ködfolt gyanánt mutatkoznék. A Napunk külön nem látszanék, hanem összeolvadna fénye a Tejút többi csillagaival, és még kevésbé lehetne külön meglátni a Földünket. Egyszerűen elveszne a megfigyelő szemei elől. Ez már valami képet ad a világ nagyságáról és a mi kicsinységünkről. Pedig az M 81 ködfolt 3 millió fényéves távolsága még nem is túlságosan nagy. Az új távcsővel készült felvételek közt van olyan ködfolt képe is, amelyik 1000 millió fényévre van tőlünk, tehát kerekén 1000 millió évvel ezelőtt indult el az a fénysugár, amelyet a távcső most a szemünkbe, illetőleg a fényképező lemezre terel. És ez még nem a legzsélső határ. Ha a távcső most folyamatban levő átcsiszolása véget ér, még távolabbi ködfoltot is megláthatunk segítségével. Felmerül a kérdés, hol van ekkor ennek a csillagvilágnak a határa, vagy van-e egyáltalán határa? Véges a világ vagy végtelen?

Ezt a kérdést vetette fel Chwolson, a világhírű orosz fizikus szellemes vitairatában.¹ „Két válasz gondolható — mondja —, de mindegyiket bajos elfogadni. Véges, azaz a szó szokott értelmében korlátozott, behatárolt világ, nyilvánvaló lehetetlenség, értelmetlenség. A végtelenség pedig itt üres szó, amelynek nincs pozitív tartalma.” Ha egy kicsit gondolkozunk a dolgon, megértjük Chwolson nehézségeit.

Ha véges világról beszélünk, a közönséges felfogás szerint úgy kell elgondolnunk, hogy amint mindig jobban távolodunk a kiindulási helyünktől, egyszerre csak a határra érkezünk; a világ végére, ahol az egyszeri obsitos szerint akár le is lógathatjuk a lábunkat. De mit jelent, hogy itt vége van a világnak? Nem tudnánk itt tovább nyújtani a kezünk, vagy egy ugrást tenni kifelé? Mi zárja le itt a világot? Nyilván semmi értelmes dolgot sem tudunk elképzelni a világ ilyen korlátozottságán. Azt még csak elgondolhatnók, hogy pl. távolodásunk közben eljutotunk az utolsó csillagig, de hogy ezen túl ne is mozoghasson tovább az anyag, tehát hogy a világ mint anyagot befogadó, lehetséges tér is megszűnjön, azt nem is tudjuk elgondolni.

¹ Hegel, Haeckel, Kossuth und das Zwölfte Gebot. Braunschweig, 1908. 22. 1.

De mit jelent a másik lehetőség, hogy a világ a végtelenig terjed? Lusta elmék számára, akik nem hajlandók a dolgok mélyére tekinteni, ez nagyon kényelmes megoldás. „Megyek, megyek, és sehol sem állok meg, ez a végtelenség. Ha azonban például áttekintjük a fizika eljárásait, amikor tudományának módszereivel dolgozik, akár mozgástanról, elektromosságtanról, vagy atomelméletről van szó, mindig azt látjuk, hogy csak végesben fekvő anyagok gravitációs erejét, vagy véges felülettel körülzárható elektromos tömegek erőhatását stb. számítja. Formuláiban, amelyeket a matematikától kölcsönöz, használja ugyan néha a végtelent, úgy amint azt a matematika meghatározza (folyton nagyobbodó szám, folyton nagyobbodó távolság, stb.), de hogy határozott eredményhez jusson, ilyenkor mindig felteszi, hogy a távolság fokozatos növekedésével az anyag sűrűsége mindig a zérus felé tart. Végtelenben nem lehet véges mennyiségű anyag. Ha ez bekövetkeznék, nem tudna mit kezdeni a formuláival, semmi határozottat sem tudna mondani a fizikai jelenségek lefolyásáról. Még arról sem, hogy mekkora a kezemben tartott kő súlya, vagy hogy ez hogyan mozog, ha elengedem, stb. A fizikus világa — mondja Chwolson (43. l.) — az összes megtapasztalható dolgokat magábazáró, behatárolt térrész, zárt világ, amelyet egy elgondolt véges felülettel körülzárhatunk. Ezen túlmenő, végtelen világ — az a fizika, a természettudomány számára semmi pozitív tartalma sincs.

Chwolson azért veti fel ezeket a kérdéseket, mert Haeckellel vitázik, aki „Welträtsel” című munkájában beszél a világ végtelenségéről. „És hogyan oldja meg Haeckel ezt a világrejtélyt?” — kérdezi Chwolson (23. l.). — Nagyon egyszerűen, nagyon röviden és valószínű, nagyon kényelmes módon. Kijelenti, hogy a világmindenség végtelen és határtalan. És hol marad a tudományos vizsgálódás? Mindannak megbeszélése, amit pro és contra fel lehet hozni, mindannak a megcáfolása, amit a csillagászok a végtelenség ellen felhoztak?” Ezekről szó se esik, ezeket Haeckel fel sem veti, és az teszi könyvét Chwolson szerint tudománytalanná.

Chwolsonhoz hasonló helyzetben találjuk magunkat, amikor egy mai tanulmányban azt olvassuk: „A világegyetem térben határtalan és időben sincsen sem kezdete, sem vége.” De ugyanott egy szót sem hallunk ennek az állításnak a tudományos igazolásáról.

Előbb láttuk, mit szolt ehhez a kérdéshez Chwolson 1908-ban. De talán azóta változott a tudomány álláspontja? Mielőtt ezt vizsgálónk, nézzük előbb az időbeli végtelenséget, amelyikre szintén van utalás. Ezzel a kérdéssel tudniillik szintén foglalkozott Chwolson Haeckel tárnak fizikai bírálatával kapcsolatban.

Vannak a világban folyamatok, amelyek könnyen, szinte természetesen, maguktól mennek végbe. Például a meleg egy forróbb testből magától átmeleg egy hidegebbbe, a cukordarab feloldódik a teában, a guruló golyó lassanként megáll a surlódás miatt, stb. Ezeket előre haladó változásoknak nevezhetjük. Az ellenkező irányú, hátrafelé való változások is, megvalósíthatók, de a tapasztalat szerint ez már nehezebben megy, s mindig szükség van valamilyen előbb felsorolt jelenségre, egy előre való változásra, hogy a hátrafelé való változás is megtörténhessék.

Például mondtuk, hogy a guruló golyó idővel magától megáll, vagyis mozgási energiája a surlódás következtében hőenergiává alakul. Ez előre való változás. Az ellenkező, hátrafelé történő változás, hogy a hőenergiából mozgási energia legyen, szintén megvalósítható, egy vasúti gőzmozdonyban, de csak akkor, ha egy másik, előre való változás is kíséri, tudniillik bizonyos hőmennyiség a forró kazánból a hidegebb környező levegőbe megy át. És ez a természet legáltalánosabb tapasztalati törvényének bizonyult, ami mindig érvényesül. A természet magától csak előre lép, ha mesterségesen visszafelé való lépésre kényszerítjük, akkor szükségképp előre is kell lépnie, még pedig nagyobb, úgy hogy végeredményben mindig előre halad. „Nincs tehát semmi visszaút — mondja Chwolson (67. l.) — csak előre haladás van és mindenesetre egy végső nyugalom.” Ezt mondja ki a hőelmélet második főtétele, amelyet entrópia tételnek, vagy Carnot tételének is szoktak nevezni. Ez tehát Chwolson szavai szerint (68. l.) „arra tanít bennünket, hogy a világ organizmus, amely megszabott, pontosan meghatározható irányban fejlődik... Mozgás nélküli merevség jellemzi végállapotát, amelyhez a megfigyeléseink számára hozzáférhető világ folytonosan közeledik.” Ezt a végső állapotot még nem közelítettük meg, tehát csak véges idő múlhatott el a megindulás óta, s mindenesetre kellett kezdetnek lennie.

Az entrópia törvény miatt Chwolson tudománytalannak bélyegzi Haeckelnek azokat a fejtegetéseit, amelyekben a világ újra meg újra megismétlődő újjászületéséről beszél, ami lehetővé tenné, hogy a világ öröktől fogva és örökké létezhetné. Ennek feltételezéséhez tehát hiányzik a tudományos alap.

Chwolson a tudós pontosságával és józanságával még a következőket fűzi az előbb elmondottakhoz: „Ez a második főtétel, ép úgy, mint az energia-törvény, a fizikus, a természettudós világára vonatkozik... Hogy vajon a fizikus tetszőleges nagy világára érvényes törvények a megfigyelés határain túl terjedő univerzumra is érvényesek-e, ez henyé kérdés. Nincs semmi jogunk, hogy ezt állítsuk, de még sokkal kevésbé lehet határozottan tagadni, éppen mert a fizikus világának az univerzummá való tudománytalan kiterjesztése semmit se nyújt nekünk, ami a tagadás logikus igazolására alapot szolgáltatathatna.”

Chwolson tehát 1908-ban nem talált olyan tudományos tényeket és törvényeket, amelyek azt igazolnák, hogy a világ térben vagy időben végtelen. Elismerten alapos fizikai tudása biztosíték arra, hogy okfejtéseit szakszempontból senki sem vonhatta akkor kétségbe. De felmerülhet a kérdés: talán azóta fejlődött olyan irányba a tudomány, hogy beigazolódott, hogy Chwolsonnak nem volt igaza. Vizsgáljuk meg ezt a lehetőséget.

Először a világ térbeli végességével foglalkozunk. Ha a tudomány eredményeit akarjuk bíróul felhasználni, először is nyilvánvaló, hogy közvetlen tapasztalati adatok sohasem mutathatják a világ végtelenségét. Hiszen mindaz, amit megfigyelhetünk, bizonyos, hogy véges távolságra van tőlünk. Tehát csak elméleti eredmények igazolhatják esetleg, hogy a világ végtelen. 1908 óta csakugyan kifejlődött a fizika egy új ága, amely a világ térbeli kiterjedésével is foglalkozik. Ez az általános rela-

tivítás elmélete, amelyet Einstein állított fel. E szerint a tér szerkezetét a benne levő anyag határozza meg és 1917-ben Einstein arra az eredményre jutott, hogy a tér határtalan, de véges. Ez látszólag ellentmondó kijelentés, de a két dimenziós felületek vizsgálata megmutatja, hogy a paradoxon feloldható. Például a gömbfelület is határtalan, de véges. Határtalan, mert ha mindig egy irányba haladok, például a Föld dél-köre mentén, sohasem érek el a Föld határához, de az is igaz, hogy egyszer csak visszaérek a kiinduló helyemre. Hasonló Einstein szerint a tér szerkezete is, de három dimenzióban. Ezt elképzelni nem tudjuk, de a matematikus ezeken a viszonyokon is uralkodni tud. Azt kapjuk eredményül, hogyha a mindenségben állandóan egy irányba haladunk kifelé, sohasem érünk el ennek a világnak a határához, hanem egyszer csak visszaérkezünk a kiindulási helyünkre. Talán 10–20 milliárd év múlva, ha a fény sebességével tudnánk utazni. Ez annyit is jelent, hogy a fizikusnak Chwolson által emlegetett világa összeesik az univerzummal, tehát például az entrópia törvény az utóbbiban is érvényes.

Ezek a bizzarr gondolatok felkeltették a tudósok érdeklődését, s többen is kezdtek a problémával foglalkozni. De Litter holland csillagász kissé módosította Einstein gondolatmenetét s matematikailag egy olyan világ szerkezetét tárta fel, amely véges, de állandóan nagyobbodik. Tágul, mint egy nagyobbodó szappanbuborék. Ez azért is érdekes volt, mert akkoriban kezdett az amerikai csillagászok figyelmé ráterelődni arra a jelenségre, hogy a spirális ködfoltok közül egyik-másik nagy sebességgel távolodik tőlünk. Különösen Hubble foglalkozott ezekkel, és az évek múlásával mindig több és több ködfoltnál sikerült megállapítani, hogy távolodik tőlünk, sőt még az is kiderült, hogy a távolodás sebessége annál nagyobb, minél távolabb van tőlünk a ködfolt. Ez jó összhangban van de Sitter elméletével, de igaz az is, hogy ő úgy jött Einsteintól eltérő eredményére, hogy világa belsejét anyagtól mentesnek tekintette.

Hubble tapasztalati eredményeit felhasználva, Tolman amerikai fizikus látott hozzá egy új, megfelelő elmélet felállításához. Ez 1929-ben sikerült is neki, de kiderült, hogy Friedman, a zseniális orosz matematikus már hét évvel korábban eljutott ezekhez az eredményekhez. Ezt Tolman is készségesen elismerte, amikor Friedman cikkére felhívták a figyelmét. 1927-ben Lemaitre belga fizikus dolgozott ki részletesebben egy hasonló elméletet.² Eredménye szerint 10.000 millió évvel ezelőtt az egész mindenség egy óriási atomba volt egyesítve. Ez akkor felrobbant, részei szétrepültek, és ez a szétfutás tart még most is. Ez az oka annak, hogy azok a spirális ködfoltok, amelyek 240 millió fényév távolságra vannak tőlünk, másodpercenként már 40.000 km-es sebességgel távolodnak, amint ezt Hubble tapasztalati eredményei mutatják. Így a világ-mindenség véges, de folytonosan tágul.

Mindez természetesen nem tekinthető végleges eredménynek. Kétség merült fel még arra vonatkozólag is, hogy csakugyan távolodnak-e tőlünk a ködfoltok, vagy pedig a megfigyelt jelenséget más, egyelőre

² V. ö. *Jean Abelé: A Világegyetem eredete és fejlődése. Vigilia, 1949. július.*

mindenesetre teljesen ismeretlen ok idézi elő. A vizsgálódások még tovább folynak. Összefoglalóul idézzük Paul Labérenne szavait, aki a dialektikus materializmus alapján foglalkozik a mindenség kérdéseivel.³ Az entrópia elv (Carnot tétele) bizonyító erejét vizsgálva a következőket mondja: „Említsünk meg először is egy ellenvetést, amelyet már régóta felhoztak a termodinamika második elvének ezzel a rendszeres kiterjesztésével szemben. Még ha el is fogadjuk — mondjuk —, hogy ez az érv érvényes minden időben és minden helyen, lényegében azt is fel kell tételezni, hogy egy szigetelt rendszerrel, egy jól elzárt szobafélével van dolgunk, márpedig a világegyetem végtelen, azért lehetetlen azt állítani, hogy a Carnot-elvet alkalmazni lehet rá. Nem vesszük át ezt az ellenvetést. Jelenleg ugyanis a relativitás elmélete arra készítette a tudósok többségét, hogy a világegyetemet végesnek (amellett azonban határtalannak) tekintsék.” Ezzel fejtegetéseinknek ezt a részét be is fejezzük.

Áttérünk most a másik nagy kérdésre: van-e az újabb tudománynak olyan eredménye, ami a világ örökkévalóságát igazolja? Elsősorban azt kell néznünk, hogy mi a mostani felfogás az entrópia tételről, amely a világ egyirányú fejlődését kívánja. Idézzük a kvantumelmélet világhírű megalapítójának, a termodinamika talán leghívatottabb művelőjének, Plancknak szavait: „Gondoljunk el bármiféle (nem nagyon kicsiny) fizikai alakulatot, tehát bármiféle testet akármilyen elektromos térben, s a test legyen kifelé elzárva, hogy energiája állandó maradjon. Akkor ezen az alakulon belül bizonyos tűnemények jászódnak le, amelyeknek lefolyása egyértelműen meg van szabva, ha meghatározott kezdőállapotból indulunk ki. Eközben a következőt vesszük észre. Ameddig csak a mechanika és az elektrodinamika törvényeit tekintjük érvényesnek, a tűneményeknek soha sem lesz végük és jellegüket örökre megtartják; sőt be lehet bizonyítani, hogy minden olyan állapot, amelyik egyszer már megvalósult, az idők folyamán, ha nem is abszolút pontosan, de minden megkívánható közelítéssel tetszőleges, sokszor visszatér. Mihelyt azonban valahogy a hő is szerephez jut — akár a test melege, akár sugárzó hő — a folyamat végül is — esetleg folyton csökkenő sebességgel (asszimptotikusan) — egy meghatározott végállapothoz közeledik, amelyben minden mozgásbeli és hőváltozás, legalább is véges nagyságú méretekből megszűnik.”

Szakembernek pontosságra törekvő, nagyon óvatos fogalmazása ez, de nyilván újra csak azt mondja, hogy a világ jelenségei csak egy irányban játszódhatnak le, és egy végső nyugalmi állapothoz közelednek. Ezt a tapasztalat szerint még nem közelítettük meg, tehát a világ jelenségei, erői nem működhetnek öröktől fogva.

De más oldalról is közeledhetünk a kérdéshez. Boltzmann, a tragikus végű zseniális osztrák fizikus meglátta, hogy mi az entrópia tétel igazi gyökere. Egy példa megvilágítja elgondolását. Készítsünk egy kis vasgolyót, amely kereken 1000 billió atomból áll. (Súlya kb. tizedrésze a grammnak.) Éjtsük ezt le 1 méter magasból agyagos talajra, ahol nem ugrál, hanem mindjárt megnyugszik. Esése közben van a golyónak moz-

3 A világok keletkezése. Szikra kiadás. Budapest, 1949. 168. 1.

4 Theorie der Wärme. Leipzig, 1930. 2. 1.

gási energiája. Amikor megállt, ez eltűnik, de helyébe egy kis meleg keletkezik. Munka alakult át tehát hővé, a régebbi beszédmódunk szerint ez előre való változás, amely magától bekövetkezik. Mi lenne ennek az ellenkezője? A keletkezett melegnek kellene eltűnnie, s ennek fejében a golyónak vissza kellene menni 1 méter magasságba. Ez már magától sohasem következik be. Miért nem? Boltzmann a következő magyarázatot adja. Amikor a golyócska lefelé esik, mind az 1000 billió atom, amelyekből áll, egyforma sebességgel, egy irányban mozog. Mi történik, amikor a golyó leért. Hő keletkezik. Ez annyit jelent, hogy az atomok most is mozognak, de össze-vissza, teljesen rendszertelenül, mert a hő nem más, mint az atomok rendezetlen rezgő mozgása. Mi kellene tehát ahhoz, hogy a golyó magától felemelkedjék 1 méter magasra? Az 1000 billió atom mindegyikének véletlenül egyszerre egyforma sebességgel, egy irányba kellene megindulnia. Ez nem lehetetlen, csak valószínűtlen, de hogy milyen nagy mértékben, azt Borel, francia fizikus szemléletes példával világította meg.

Gondoljuk el, hogy egymillió majmot megtanítanak az írógép kezelésére, s ezek egy éven át írástudatlan munkafelügyelők vezetésével kopogtatnak. A teleírt lapokat a felügyelők összegyűjtik és találomra kötetekbe egyesítik. El lehet-e képzelni, hogy az így kapott pár millió kötet betűről-betűre megegyezzek a British Múzeum könyvtárával? Ez se lehetetlen, csak valószínűtlen. Kezdődjék ugyanis pl. a könyvtár első kötete ezzel a szóval: Ember. Nincs semmi természettörvény, amelyik megakadályozná, hogy ezt az első kötetet lekopogtató majom először az E betűt üsse le, azután az m-et, majd a b-t, stb. Ugyanígy a következő szavaknál is. Csak nem valószínű, hogy ez megtörténjék, s a valószínűség annál kisebb, minél inkább növekedik a szavak száma.

Borel azt is kiszámította, mennyi ideig kellene várni, amíg új meg új próbálkozás után véletlenül egyetlen kötet pontosan megegyeznék a mintájával. Eredménye szerint a szükséges évek leírásához 150.000 számjegy kellene, ez pedig olyan nagy szám, amely maga megtöltene egy könyvet. Ezzel szemben a csillagászok többségének véleménye szerint az egész csillagvilág talán csak 10 milliárd éves. Ennek a számnak a leírásához a könyv egy sora sem kellene.

Az entrópia tételnek tehát Boltzmann szerint az a gyökere, hogy a világ fejlődésében mindig a valószínű állapotok felé tart, még pedig azért, mert igen nagyszámú atomból áll. Amíg a tér ritkán elszórt, különálló, kis számú részecskéjéről van szó, addig Boltzmann szerint lehet kibúvó, de amint véges testekre megyünk át — pedig ez szükséges, ha a világot akarjuk megmagyarázni — Boltzmann tétele ép úgy kívánja az egyirányú fejlődést, tehát a kezdetet is, mint a régi entrópia törvény. Ázért mondja Eddington a mindenség fejlődéséről beszélve: „A kezdet legyőzhetetlen nehézségeket nyújt, ha csak mindnyájan meg nem egyezünk abban, hogy azt nyíltan természetfölöttinek nyilvánítsuk.”

Szembenéztünk azzal a kérdéssel, kívánja-e a tudomány, hogy a mindenséget öröktől fogva létezőnek és a térben is végtelennek gondoljuk? A válasz tagadó volt. Különbösen is a végtelen fogalmában igen

sok a rejtély. A matematikában pontosabban tudjuk definiálni, s mégis a modern halmazelméleti kutatások azt mutatják, hogy sok paradoxon rejtőzik benne. Például az egész egyenlő a részével, sőt az egész végtelen sok vele egyenlő részre bontható, stb. Hogy pedig az anyagi világ végtelensége mit jelentene, arra még kevésbé tudunk határozott választ adni. Szavak ezek, amelyek mögül hiányzik a határozott, pontos fogalom. Pedig e nélkül a tudomány meg se indulhat. Ezért a természettudomány nem is adhat végleges választ a végtelenséget érintő kérdésekben. Csak irányt jelölhet meg, amelyen a gondolkozó ember próbál tovaháladni. Amint az előzőkben láttuk, a természettudományoknak ez az útjelzője térben és időben véges világ felé mutat.

FORRÓ MÁGLYA

Parázsba markol, késbe nyúl,
ki kendőt köt szemére,
kardhegybe fut és megvakul,
szikrázva hull a vére.
Ki zúzta szét az értelem
öklét? Ki tépte széjjel,
hogy hasztalan viaskodjék
a lázadó igével?

A veritéknek rádsimul
hús, álmok-szötte inge
s már nem szökessz ruhátlanul
virágos rétjeinkre.
Magadból hajtasz új rügyet,
magad teremsz gyümölcsöt,
magadnak alkotsz házat is;
mint föld alatt a hörcsög.

Húnyd le szemed, hogy látni tudj,
tömd be füled, hogy hallhass,
befelé nyílik minden út,
ki fél, csak az hatalmas
A halált is megízleli,
mielőtt sírba szállna
s az életet szeplőtlenül
hozza világra álma.

Kulcs nélkül is kinyitja mind
a hajnalok kalitját:
madár repül, szárnytolla ring,
a bolygók megvakítják.
Mert nem lehet büntetlenül
illó világba szállni,
azúr mezőkön szántani
és csillagot kaszálni.

Trapéz és kör varázsán túl
játéka nincs a kéznek,
a fogható valótlanul
tör rád, de nem igéz meg.
Forróbb máglyára kell a húst
vetni, hogy megpiruljon
s lépted után egekbe száll
az üszkös illatú nyom.

Sarud is hagyjad el, csupán
övedre viselj gondot,
míg rád omolnak gyolcspuhán
a fénylő felhő-boltok.
Így foszlik széjjel hajnalunk,
így roskad össze esténk,
mintha galambok szárnya közt
a tünt időt keresnénk.

Nem tudhatod, melyik sziget
arany gyepére hullva,
hány mérges kobranyelv sziszeg,
hány tigris bög s te újra
ősemlő módján kezdheted
baltával, kövederrel,
mígcsak megútna egyszer majd
a néma földbe fekszel.

Vad angyalok haját viszi
az ösköd kék hajója,
tenger lobog, emelgeti
s kibuggyanik alóla.
Engedd a hajnalt hámlani
a hold fehér husáról,
két üstökös ökölre megy
s a végtelen kitárul.

Harapd, körömmel marj bele
a győzhetetlen kőbe,
nyujtózz, szökellj csak fölfele
a szendergő időbe.
Hópelyhek húnynak arcodon
zavartalan halálba,
gúlába tornyosul a domb,
feküdj vigan alája.

Tűz Tamás

TEMESVÁRI PELBÁRT

A tizenötödik század második felében az Európa-szerte megcsodált Mátyás és Janus Pannonius mellett megbecsülést és dicsőséget szerzett nemzetének és szándéktalanul önmagának is egy ferences barát; Temesvári Pelbárt. Nemcsak középkori irodalmunk egyik legnagyobb alakja, hanem az akkori európai irodalomnak is jelentős tényezője. Művei a legbőségebb forrásul szolgáltak kódexirodalmunknak, külföldön pedig meglepően sok kiadásban adtak hírt az egyetemes keresztény szellembe kapcsolódó magyar értéknek a többi népével való egyenrangúságáról. Elsősorban mint szónokot ismerték, aki termékenyítőleg hatott, de mint teológusnak híre-neve, el nem hanyagolható tekintélye is számottevő. Általában névtelen középkori irodalmunk az ő nevét sem örököltette tovább, a kódexek írói sem jegyezték fel, csak a késői kutatás tárta fel jelentőségét; míg a külföld a maga idejében s később is többet foglalkozott vele, s jobban értékelte, mint hazája; ott „sokkal elterjedtebbek és ismertebbek a munkái, mint nálunk, s az emléke sem homályosult el a 17. és 18. század folyamán annyira, mint idehaza” — írja Katona Lajos. Egy adat erre: P. Denifle „Luther und Luthertum” című munkájában hiányolja Luthernél, hogy nem ismerte Pelbártot. Ez arra mutat, hogy ő abban az időben olyan tekintélyű teológus volt, akit nem lehetett elhanyagolni. Így érthető Trostler megállapítása: „Pelbartus vom Temesvár gilt als europäische Autorität”.

Bad Péter (1766) azt jegyzi fel róla alapos tévedéssel, hogy „élt 1401. eszt. tájban”, s hozzáteszi: „írt holmi diák könyveket”. Ezek a holmi diák könyvek mit jelentettek a maguk korában? Karácsonyi ezt mondja: „Temesvári Pelbárt beszédgyűjteményei akkoriban mily kitűnőek voltak, mutatja, hogy tudományos könyv ilyen sikert a magyar irodalomban egy se ért el, a külföldi irodalomban is kevés.” A kiadás-sorozat elsősorban Joannes Rymannak köszönhető. Ő külföldi kereső útján szerencsés érzékkel talált rá Pelbárt műveire. Leginkább Hagenauban (Strassburgtól északra fekvő városka) dolgoztatott, ahol legkitűnőbb nyomdásza Henricus Gran (valakiben felébredt a gyanu: nem esztergomi származású-e?). De összeköttetésben volt másokkal is: a strassburgi Knoblauchkal, a nürnbergi Stuchsszal, aki Krakkóban is volt nyomdász, az augsburgi Othmarral; ezekben a nyomdákbán is jelentek meg Pelbárt-művek. Legtöbb munkáját Hagenauban adták ki (kb. 65 kiadás), abban a nyomdában, ahonnan egyéb adatok szerint több ferences könyve került ki (Szt. Bonaventura, Sziénai Szt. Bernardin). Hagenau után Lyon következik 17, Párizs, Strassburg, Nürnberg 7—7 kiadással, Velence 6, Augsburg 5, Brescia 3, Ruen 2, Bazel 1 kiadással. Művei közül a legtöbb kiadást a „De Sanctis” érte el (34), utána a „De Tempore” (28), „Stellarium” (27), „Sermones Quadragesimales” (26), a teológiai „Rosarium” hét kiadásban jelent meg, az „Expositio” Psalmorum pedig négyben. A felsorolás nem teljes, mert vannak hely, idő és pontos cím

megjelölése nélkül megjelent munkái. Több olyan év van, amelyikben műveit több városban is kiadták: 1500-ban és 1502-ben Hagenau és Strassburg; 1521-ben Hagenau, Párizs, Rouen. Előfordult, hogy ugyanaz a műve ugyanott egy évben nem is egyszer jelent meg, például 1501-ben Hagenauban kétszer a „Stellarium“, „De Sanctis“, „De Tempore“, „Sermones Quadragesimales“; ugyanazokat a munkákat egy évben két helyen is kiadták. Prédikációs kötetei legnagyobb részben 1521-ig jelentek meg. (Kb. 114 kiadás.) Hogy ettől az évtől kezdve miért nem, annak oka lehet Rynmann és Gran nem sokkal későbbi halála, s nem utolsó sorban — mint Ballagi föltételezte — az ekkor Európa-szerte fellépett rettenetes gazdasági válság. — Ezek az adatok megsegényítik Bod Péter megjegyzését, megerősítik Karácsonyi megállapítását, s igazolják azt a tényt, amit az irodalomtörténet Toldytól kezdve Katona Lajoson keresztül hangsúlyoz, hogy Pelbárt valóban európai hírű alakja a magyar szellemnek.

Életéről nem sok adatunk van. Születési évét nem tudjuk. Lehet, hogy abban az esztendőben született (1434), amikor Janus Pannonius. Az akkor úgynevezett „keményebb rendtartású“ (observans) ferencesek közé lépett, s nevével először a krakkói egyetem anyakönyvében találkozzunk 1458-ban. Itt a nyelvtant ferences szerző műve alapján tanították, a vezetős szerepre jutott logikát Aristoteles szerint. Olvastak klasszikusokat is, és kiemelkedő szerepük volt a vitatkozásoknak. A teológiai kar két főtárgya a szentírás és a dogmatika volt. Szentírási tanulmányaikban szívesebben és többen a ferences Nicolaus Lyranus tanítását, véleményét követték. A dogmatikában is ferenceshez, Duns Scotushoz igazodtak; az ő tanainak hatása valószínűleg a prágai egyetemről terjedt a krakkóira. — Teológiai tanulmányai mellett aligha kerülte el a figyelmét az, hogy a szónokok ebben az időben sokkal egyetemesebben a nép nyelvén hirdették az Isten ígétjét, s ez virágoztatta fel s juttatta tetőpontjára ekkor a lengyel ékesszólást. Aki kiadták beszédeiket, rendszerint ezt a két összefoglaló címet adták műveiknek: „De Sanctis“ (a szentekről) és „De Tempore“ (a szent időről gyűjtött beszédek). Nem tudjuk meddig tartózkodott Krakkóban. Az egyetem Liber Promotionum-a szerint 1463-ban lett baccalaureus in artibus. Ez jó munkára vall, mert a vele beírtak közül csak mintegy huszonöt százalék szerezte meg a baccalaureatust, s ez volt a címe akkor a legtöbb tanárnak is. 1454-ben szerepel először doctor theologiae a krakkói egyetem tanárai közt.

Hazai ferences krónikáink legelső adata róla az 1483. évhez fűződik; ekkor a teológia tanára a budai ferences kolostorban. Ez és az esztergomi a magyar obszerváns ferences tudományos élet középpontja. A lelkiséget ki nem oltó tudomány fontosságát a ferences életben maga Szent Ferenc is elismerte azzal, hogy Szent Antalt teológiai tanárrá nevezte ki. A tudomány nem ellenkezik tehát Szent Ferenc szellemével, sőt szükséges a vállalt ferences munkakör érdekében. Ugyanebben az esztendőben fejezi be első művét, a „Stellarium“-ot. A teológus mellé a szónok képessége és műve emelkedik, s az „Expositio Psalmorum“ (1487) után egymást követik prédikációs kötetei: „Pomerium“ (Gyü-

mölcsöskert) összefoglaló néven a „Sermones de Sanctis” (1489), „De Tempore” (1496), „Quadragesimales” (1499-ig; nagyböjti beszédek).

Nem Budán folyt le egész élete. Egy 1495-ben kelt oklevél többek közt Pelbárt esztergomi guardiánt is említi. Nem tudjuk, mikor került ide. Az viszont bizonyos, hogy megítéztélő megbízatás egy teológiai kolostor házfőnökének lenni. Komoly indokolása nincs tehát Szilády Áron véleményének, aki Mátyás-ellenes magatartást olvas bele Pelbárt Szent Istvánról megjelent prédikációjába, s félreállítást lát abban, hogy elkerült Budáról. Sem történeti, sem rendi körülmények, sem pszichológiai okok nem szólnak Szilády feltevése mellett. Esztergomból Budára került vissza. Valószínűleg kikapcsolódott a tanításból, s a minden alkalomra megírt prédikációk kiadása után írói működésére teológiai munkával tette rá a koronát. Hozzáfogott a „Rosarium” megírásához, de befejezni már nem tudta. Megírta az első kötet megjelenését (Hagenau, 1503), elkészítette a második kötetet, de a harmadik kötet végét s a negyediket rendtársa, Laskai Osvát írta meg vagy állította össze. Pelbárt a Szent Ferenctől megénekelte halál-testvér hívására 1504. január 22-én — a krónikás szavai szerint: „quasi subridens obdormivit in Domino” — mosolyogva ment át az örökkévalóságba. A rendi Martyrologium a szentéletűek közé sorolja őt, s május 27-én emlékezik róla.

A szónok. „Sokféle a virágok illata; — írja Rosariumában, — illatozik a szőlő virága a szónokokban, akik megittasítják a hallgatók lelkét.” Ezt akarta elérni beszédgyűjteményeivel. Előljárói ösztönözték, sürgették új munkák írására. Eleget tett ennek a felszólításnak, nemcsak hogy a papságnak segítsen, hanem méginkább hazája (huius patriae) egyszerű népének javára. Munkája nevét s tartalmát az előszóban (De Sanctis) így jelöli meg: „Úgy gondoltam, hogy e munkára legjobban ráillik a szentek gyümölcsöskertje elnevezés. Mert amint a gyümölcsöskertben különböző almákat és más és más ízű gyümölcsöket gyűjtenek össze, épen úgy e kötetben is a hallgatók különbözőségéhez mérten a szentekről szóló különböző beszédek vannak egybegyűjtve. Legendákat is, jól megrövidítve, fűztem a beszédek közé, még pedig az odaillők közül is a szebbeket, hogy azok kéznél lévén, egyéb könyvek terhére ne kelljen magunkkal vinnünk.” (Brisits Frigyes fordítása.)

Beszédeit szentírási idézettel kezdi, ez adja meg az alapgondolatot. Azután logikus felosztásban fejti ki a fölvetett tételt. Minden oldalról megvilágítja, minden felhozható érvre megfelel. Fejtegetése nem könynyű, mondanivalóját nem hígítja fel, az észhez szól, a tartalmát itéli fontosnak s nem a formát, ellentétben a humanista szónokokkal. Inkább meggyőz, mint meghat, inkább bizonyít, mint megindít. Hogy azonban előadása követhető legyen, s a hallgatóság vigyen magával gondolatot, elhatározást: legendákat, példákat, idézeteket sző beszédeibe, a nyáriakba és nagyböjti vasárnapiakba különösen, hogy a szunyókálók figyelmét ébrentartsa. Ezek gyakori használata szerénységét is mutatja, háttérben akar maradni, s igaza erősítésére — mint Horváth Cyríl mondja, — „az összes embereket hívja bizonyossággal”. — A szentekről írt beszédei nem egysodrú dicsőítései a szentnek, ezzel el akarja ke-

rülni azt a furcsa helyzetet, hogy mindig az a legnagyobb szent, akiről beszél. E beszédeiben azt találjuk, amit a későbbi francia klasszikus szónokok alkalmaztak: az erény követésére buzdítja a hallgatóságot. Ezért a szentre jellemző erény műbenlétét, természetét, szétágazódását, gyakorlati megnyilvánulásait és követésének módját fejti ki, s csak utal a szentre; például a Szent Istvánról mondott három beszédben az igazságságról, kegyességről s okosságról szól.

A beszéd élénkítését szolgáló példázó *elbeszéléseket* igen gyakran alkalmazták az ő korában, s néha vissza is éltek ezzel. Pelbárt is sokszor él az igehirdetésnek ezzel a népszerű módjával. Sok példatárból merített, ezenkívül kortársainak és régebbi szónokoknak beszédeiből. Forrásait mindenütt lelkiismeretesen idézi. Találunk nála világszerte vándorló tárgyú, népi eredetre valló elbeszéléseket, meséket, s néhány-nak olyan változatát, amely máig sajátjának mondható, amelynek családfáját — Katona Lajos szerint — csak hozzá tudjuk egyelőre visszavezetni. Az Igazság és Hamisság meséjét bizonyára magyar szájhagyományból merítette. Ez ilyenformán — jóllehet latin nyelven — a leg-regebben lejegyzett magyar népmese. Példáival, meséivel nemcsak a magyar, hanem külföldi tudósok is foglalkoztak. *Legendái* közül a magyar szentekről följegyzetteknek legnagyobb érdeme, hogy összegyűjtötte azokat, sőt például a Szent Erzsébettel kapcsolatosakról Labán Antal megállapította, hogy a legközvetlenebb forrásból, az aktákból vette, tehát ezek történeti értékűek. Akárhányszor népi *szokásokat* örökít meg, például a május' elsejei népszokás eredetét, a szentivánéji tűzrakást. Hasonlatait rendszerint a mindennapi életből veszi, ezzel közvetlenné, életszerűvé teszi beszédeit a hétköznapi ember számára. Olykor szinte költői ihlet ragadja el: „Miként tavasszal a fülemüle édes énekére, leszáll az égi harmat, hasonlóképpen szállott le a Szűz méhébe üdvösségünk munkálására az Isten Fia, amikor az égi fülemüle, Gábor angyal elénekelte ezt a mézédés énekét: Üdvözlégy, malasztal teljes.”

Komoly tartalom, világos, áttekinthető szerkezet, alapos készülés, lelkiismeretes gondosság tükröződik beszédeiben. A logikus fejtegetés követését az alkalmas helyen beiktatott példák könnyítik meg, s az ész mellett a szív is megmelegszi az áhitatra buzdító, közbeszótt fohász-kodásokban, imádságokban.

Ez az ájtatos lelkiület készítette arra, hogy betegségében tett fogadalmát teljesítse, s megírja a Szűzanya iránti szíves tartozásképpen a köszönetét, háláját és hűségét kifejező „Stellarium”-ot. Az anyag közlésében az egyszerű nép igényeit tekinti. Ami ezt felülmúlja, mellözi; az igazság közvetítése a szónok feladata, ezért akar ilymódon segítségükre lenni. Nem a szokott értelemben vett prédikációkat tartalmaz a „Stellarium”, hanem a Mária-tisztelet teológiai alapjait, mélységeit és szépségét tárja fel. Jó része mariológiának mondható a szó dogmatikai értelmében. Teológus és aszketikus író műve: tételeket fogalmaz meg, fejt ki s bizonyít, de áhitatos lírával fel-felsóhajt, s másokat is szívük kitérására ösztönöz. Ebben a műben próbálta ki először írói erejét és nem sikertelenül.

Miről szól a Stellarium? A megtestesülésről, az annunciációról,

fogantatásról (I), az Erzsébetnél történt látogatásról (II), a Szent Szűz tisztulásáról a mózesi törvény szerint, a fájdalom és vértanúság belső tisztító erejéről, fönségéről és nagyságáról, halljuk Mária siralmának megrázó okait és tiszta hangját (III). Duns Scotus méltó követőjeként a szeplőtelen fogantatás valóságát fejtegeti s megcáfolja a felhozható ellenvetéseket (IV), ír a Boldogságos Szűz születéséről, testi tulajdonságairól és felülmúlhatatlan lelki kegyelmeiről (V), Mária nevéről (VI); majd Mária életén (VII) és szent szüzességén örvendezik, megemlékezve Szent Józsefről s kiváltságairól (VIII), kimutatja Mária végtelen szeretetét Isten s az Úr Jézus iránt s felénk áradó anyai szeretetét (IX); a későbbi könyvekben az Istenanya mennybeviteléről, égi dicsőségéről (X), csodálatos és méltó jelességeiről ír (XI). Az utolsóban (XII) a gyakorlati aszketikus szólal meg, s anélkül, hogy a teológia magaslatairól leszálna: a tizenegy könyvben fejtegetett szép valóság eredményeképpen felhívja a figyelmet arra a szolgálatra és ájtatos tiszteletre, amellyel adóznunk kell a Szűzanyának, aki készségesen hajol felénk, a csodákkal javunkra van, és végül tizenkét fejezetbe csoportosított különleges segítségén elmélkedhetünk. Mindezt a skolasztikusokra jellemző felosztásban foglalja össze. Az egyes könyvek részekből (partes), a részek szakaszokból (articuli), a szakaszok fejezetekből (capita) állanak. Ezekben belül számos distinkciót találunk. Mindez nem öletszerű, hanem arányosan felépített. Kedvelt számai a 3 és 12. A tizenkét könyv 39 része három kivételével mind 3 szakaszból áll, ez a három 12 fejezetre oszlik, de a tizenkettes szám is 3×4 -be csoportosítható. Az a gondolat jár át olvasás közben, hogy — nem lekicsinyendő értelemben használva a szót — a logikai játék igen fontos; szükségesebb, mint első tekintetre gondolnók. Bár nem mindig látjuk szükségét a distinkcióknak, általában mégis helyénvalók; talán ezzel fel akarja hívni a figyelmet az odaszorított gondolatra, s jelezni, hogy annak is van szerepe, jelentősége, ami egy összefüggő, distinkcióktól meg nem hasogatott elmélkedésben elcsúszna az olvasó, hallgató tekintete elől.

Kétségtelen, hogy van mondanivalója a mai teológus számára is. Gondolok itt például erre a definiálhatóság szempontjából ma előtérbejuto két mariológiai tételre: Mária test szerint is felvétel a mennybe, és Szűz Mária megdicsőült állapotában minden kegyelem közvetítője. Pelbárt a „Stellarium”-ban mindkettőt ingadozás nélkül, hittel, meggyőződéssel tanítja s érvekkel igazolja. Ez is arra utal, hogy az Egyház tanítása, hittartalma nem változik. Kaphat új, pontosabb fogalmazást, erősebb hangsúlyt bizonyos korban, de nem új, hanem örök.

A teológus Pelbárt a „Rosarium”-ból ismerhető meg. Ez kifejezetten teológiai mű. Mint teljes címe is elárulja, Petrus Lombardus „Szentenciái” szerint négy részre oszlik: Az első kötet a szentháromságú egy Istenről s az isteni tulajdonságokról szól, a második a teremtményekről: a teremtsről és bűnbeesésről, a harmadik az Isten és a teremtmények közt megbomlott összhang helyreállításáról a megtestesülés, kegyelem és erények által, a negyedik a szentségekről s a halál utáni dolgokról. Találunk ebben a munkájában mai szemmel nézve apró furcsaságokat,

szinte bizarrságot, de lényegében egy tudós és tárgyával sokat foglalkozó teológus alkotása. A kötetekben mondanivalóját abc-rendben sorakoztatja. Ami teológiai felkészültségén túl rokonszenves és megható benne, az egy idős, elmélyült szerzetes olykor misztikus magasságokba emelkedő szemlélete. Középponti gondolata: az Isten szeretete az emberek iránt s az ettől kiváltott viszonzszeretet az emberek részéről. Az első kötetről azt írja, hogy benne a fölséges Isten nagy mindenségre kiáradó jóságának megnyilatkozásait gyűjtötte össze. A második kötetben sem kíván semmi mást, mint az Isten jóságát magasztalni, ezért világítja meg ennek észlelhető nyomait a teremtményekben, s azt akarja: lássák, hogy közvetlenül vagy Hozzá visszavezetve minden az isteni jóságnak tulajdonítható. A harmadik kötetben is — írja — mindent az isteni szeretetre vonatkoztat, újra átgondolva annak sokféle jelét irántunk; igyekezzünk ezért az áldott Istent viszonzszeretni, neki hálát adni, boldog áhítattal szolgálni, a szeretet paradicsomában gyönyörködni. Itt, ezekben a skolasztikus fejtegetésekben is szorgosan törekszik az isteni szeretet és viszonzszeretet tüzevel az áhítatra ösztönözni. Az emberben az Isten határtalan jóságát s isteni értékét látja, s idézi egy helyen Szent Ágostont: „Minden csodánál, ami az ember által történik, nagyobb csoda maga az ember.” Ilyen lelkülettel írja művét a tanulók részére.

Rendje hagyományait követi és krakkói egyetemi tanulmányainak szellemét, amikor skotista nézeteket vall. Ezt kifejezetten említi: *probabilior est opinio Scotistarum, quam teneo.* (II. 7. §). Ezért mellőzi néha Szent Tamás véleményét (*licet Thomas ponat, sed pertranseo*), nem áll mindig Szent Bonaventura mellé sem (*„defectus Bonaventurae”, conclusio Bonaventurae* „ut patet est falsa, et probatio nihil est”), azonban nem ragaszkodik mereven és vakon Scotushoz sem. A megtestesülés egy részletkérdésében más a véleménye, de azért szerényen megjegyzi: „szavaimmal azonban nem akarok a Doctor Subtilis véleménye ellen szólni”. Nem tiszteletlen soha az ellenkező vélemény képviselőivel szemben, s nem egyszer Szent Tamás nézetét fogadja el. Érthető ez abból, hogy talán a legtöbbször Richardus de Mediavillát idézi, aki a ferences iskola követői közül a legközelebb áll Szent Tamáshoz. Többször említi a nagy ferences teológust, Halesi Sándort, gyakran Guillelmust (*Occam*), Scotellust (*Petrus de Aquila*), — a szentatyák közül Szent Ágostont, Szent Anzelmet, nagy tekintély előtte Damaszkuszi Szent János, a pogányok sorából hivatkozik a *Philosophus*ra (Aristoteles), *Avicenára*, *Álagazaelre* (*Al-Gazzali*). Meg kell még azt említeni, hogy Pelbárt nem nominalista, mint Kornis Gyula állítja róla, hanem későbbi irányzatú skotista, ami sok rokonyonást mutat a nominalizmussal.

Ezekre s az itt fel nem sorolt teológusokra gondol bevezetésében: „E munka folyamán a teológiai bölcsesség mélységében rejtőző finom kérdéseket s megokolásokat, a szent doktorok, gondos elmélyedés után, a szeretet lángjával a lelkek üdvözülésének buzgalmával rakják egybe”; hozzájuk társul ő is, tetté váltva Szent Ferenc elvét: Nemcsak önmagának élni, hanem másoknak is használni. Életével és eddig említett írásaival, valamint a zsoltárokat, himnuszokat magyarázó „*Expositio*

Psalmorum“-mal egyként ezt szolgálta. Nemcsak tanítványai körében, nemcsak hazája népe felé, hanem a külföldön is oly mértékben, amelyre aligha gondolt, mert ott, mint a tizenhatodik századvégi kiadások mutatják, szükség volt az ő teológiai művére; s még abban a században kivonatot is készítettek belőle, ahogy erről a vatikáni Ottoboni könyvtár egy kézírata (857. sz.) tanuskodik. Az első magyar teológus — méltán nevezhető ennek Pelbárt — dicsőséget szerzett a magyar névnek, s Pázmányig ebben a vonatkozásban sincs hozzá mérhető.

Pelbárt hatása rendkívüli itthon és a külföldön. Ha arra a táblázatra tekintünk, amely Pelbártnak kódexirodalmunkban mutatkozó hatását szemlélteti a legjelentősebb kutatók (Szilády Aron, Horváth Cyrill, Katona Lajos, Vargha Damján, Timár Kálmán) eredményei alapján, ez a megállapítás egyáltalán nem látszik túlzottnak. Szívesen foglalkoztak vele említett tudósaink és mások; s ezután — jegyzi meg Timár Kálmán, — „azt hihehné az ember, hogy Pelbártnak kódexeinkre gyakorolt hatása minden részletre kiterjedő megvilágításban áll előttünk. Az általános képen már nem igen fog változtatni a részletes kutatás, de a böngészés még mindig némi eredménnyel jár”. Ennek a hatásnak okát a kolostori élet fegyelmi reformjaiban találhatjuk, amelyik nem elégedett meg a külsőségek eredményes szorgalmazásával, hanem az ezeket tápláló és fontosabb lelkiség gazdagítására törekedett.

Kutatóink és a külföldiek rámutatnak arra, hogy a legendák s még inkább a mondák és mesék történetében Pelbárt számtalanszor szerepel mint kölcsönadó. Sokszor hivatkoznak kortársai és későbbi külföldi szerzők rá, mint forrásukra. Hogy a külföld érdeklődése mennyire élenk íranta az újabb időkben is, hadd igazolja azt egy részlet Császár Elemérnek Katona Lajosról írt életrajzából. A legtöbb külföldi tudós Katonától Temesvári Pelbártról kért adatokat. „Csehek (G. Polivka), oroszok (Kulakovszkij Julián), németek (Lohr Ervin), franciák (Sabatler Pál), németalföldiek (R. von Ostroy, a bollandista), sőt amerikaiak (Milton A. Buchanan) fordulnak egyenesen vagy Becker Fülöp Ágost közvetítésével hozzá. A legjellemzőbb azonban Cosquinnek, a kiváló francia folkloristának kérése (1913-ban). Azt kérdezi Katonától, igaz-e az, amit ő, Cosquin állított egy régebbi dolgozatában, hogy Pelbárt 1500 körül Rómában lakott! A jegyzetét, amelyre támaszkodva ezt annak idején említette, elvesztette, s most Katonát kéri, állapítsa meg, milyen forrásból vehette azt az adatát.”

Néhány kötetének elején metszet ábrázolja Pelbártot. Sövényvel körülkerített kertben ül kis asztal mellett, kezében könyv. A sövényen belül gyümölcsöző, lombos fák. A távolban templom vonalai látszanak. Pelbárt belemélyed a könyv olvasásába. Fölötte madár száll. A madárnál is messzebb szállnak az ő gondolatai. Lelkének szemléletétől Istenhez suhan. S egyszerre kitágul előtte az élet, a világ, a Civitas Dei. Látja a lelkeket, akikért örömmel fáradozott. Az örök élet birodalmába akarta őket eljuttatni. Ezt kívánta magának is.

ASZTALBONTÁS

Most, hogy bőven ennem, innom adtak;
lenyeltem, mi torkomon lefért:
Hasam, szemem, állam kitagadhat.
Köszönetet mondok mindezért.

Illemtudó lettem s béketűrő?
Csepeg rólam a jóindulat.
Egyedül csak az a szembetűnő:
meg is hallgatom, mit mondanak.

Ámde mégis... mintha ellenemre
lett volna e jóllakott sereg.
Mint az epe, úgy fakad nyelvemre
a felbőffenő emlékezet.

Mikor ettem, akkor is remegtem:
kiszedik és nekem nem marad!
Pedig tudtam, ott áll már megettem
a szakácsnő s hoz új tálakat.

Ma már lassan több mint három éve
fogoly voltam, mégis mintha most
menetelnénk éppen Jászkisérre
s durva örök kísérnek habos

lovakon és csőre tölt, míg ordít
a parancsnok: Vorwärts kamerád!
Négy nap óta nem ettünk már. Holtig
látni fogom a géppisztolyát.

Motozás volt... Nálam kést találtak.
Gyilkosok közt ez a fegyelem:
Gúzsbakötöttek, majd sátorvásznat
dobtak rám, amíg eszméletlen

kívül rágtam cserepes szájszélem.
Azt mondták rám — Epilepsziás.
Észretérve, az orvosra néztem
s megsejtettem; van feltámadás.

Jaj! csak messze! Messze kellett jutnom;
lágertől egy másik lágerig
s poloskák és tetvek közt aludnom,
de bíztam, hogy egyszer eltelik.

El is teltett, mire három évet
számoltatok, akik vártatok,
de ma is úgy érzem az éhséget,
mint ketrecben a vadállatok!

Dobi János

„A MENNYEI ÖRÖKZÖLD“

ABRAHAM A SANCTA CLARA ÍRÁSAIBÓL

Amikor Schiller a „Wallenstein táborát“ írja és a harminéves háború züllöttségét, erkölcstelenségét ostromozó kapucinus barát alakjával kezd foglalkozni, Goethe egy akkoriban már majdnem elfelejtett, a török háborúk idején híres ágostonrendi barát, Abraham a Sancta Clara, írásait küldi el forrás- és stílus-mintaként barátjának. És a kapucinus nagy monológja, — a maga nyers humorával, realizmusával s ugyanakkor jellegzetesen barokk szóbőségével, hasonlat- és szó-játékai-val, dús képeivel — azóta őrizi újra elevenen az irodalomban Abraham a Sancta Clara emlékezetét.

Magyarországon az egykori ágostonrendi barátnak — aki a maga korában egy Pázmány hatásával vezette a harcot Ausztria és a katolikus Németország erkölcsi és hitbeli felemelkedéséért, — nem volt különösebb ismertsége, hatása, különösen a török-megszállta területekre, nehezen is érkezhett el. Végeredményben ma sem tudunk róla sokkal többet, mint a nevét, meg azt, amit a „Wallenstein táborá“ örökített belőle reánk. Francia kortársai — egy Bossuet, egy Bourdaloue — legalább imakönyvek szövegeiként lettek ismertté. Abraham a Sancta Clara nevét imakönyveinkben is hiába keressük. Az alább következő válogatás — egy szinte kimeríthetetlen tenger néhány cseppje — tudomásunk szerint először ismerteti meg vele és írásaival a magyar katolikus közönséget, javarészt a „Mennyei örökzöld“ című anthológia anyagából.*

Ki volt Abraham a Sancta Clara, ágostonrendi mezítlábas, aki felépésével lázba hozta az osztrák keresztény világot, akire egyaránt hallgatott a nép és a Habsburg-udvar előkelőségei, aki a bécsi pestisnek Borromei szent Károlyhoz hasonlítható apostola volt, aki egyedül tartotta a lelket Bécs népében az 1683-as ostrom alatt? A családi neve Ulrich Megerle volt, szülei paraszt-nemesek; 1642-ben született a délnémet Krähenheimstättben. Mösskirchenben, majd Ingolstadtban, — alkalmasint a holtáig nagyrabecsült jezsuitáknál — tanult. Tanulmányait Salzburgban, Bécsben folytatta, áldozópappá Maria Brunn kegyhelyén szentelték. Mint maga mondja, azért lett pap, hogy „meggyürközzék az élettel, megszentelt kezét az életre téve legyőzze benne a bűnt és a felfordult világnak orra alá dörgölje az igazságot“. A rend először Taxába diszponálta, majd rövid grázi kihelyezés után élete végéig Bécsben működött. Népszónok lett, a város bel- és külterületén egyaránt prédikált, mindjobban növekvő, az akkori társadalom minden osztályát magába foglaló hívő- és kíváncsi-sereg előtt. 1669-ben I. Lipót császár udvari szónokká nevezte ki. Ezt a hivatalát húsz éven át

* Az „Ilyen az ember“ és „A világról“ című szemelvényeket néhai Lovass Gyula fordította.

töltötte be, s nem tekintette még annyira sem hivatalnak, mint Bossuet vagy Bourdaloue a magáét a párisi udvar mellett, és nem törődött azzal, hogy működését esetleg rossz szemmel néznék. Egy pillanatra sem vált udvari, lojális orátorrá, hanem beváltotta fogadalmát: minden renden-rangon lévőknek „orra alá dörgölte az igazságot”. Ugyanakkor a rendben is emelkedett pályáján: spirituális, prokurátor, definitor, provinciális lett és 1689-ben az ágostonrend kapitulumán ő képviselte Rómában az osztrák provinciát. Az Örök Városban is prédikált, ott is felhívta magára a figyelmet és elnyerte XI. Ince pápa elismerését. 1709-ben halt meg, teljes szellemi frissességben, s ahogy halálának egyik szemtanuja közli: „miután megtanulta kicsúfolni az emberi balgaság hívását és kietlenségét, nevetve csukta le szemét”.

Fél évszázadon keresztül prédikált, az udvari kápolnától kis külvárosi templomok szőszékein át mindenütt, ahol szólnia lehetett, sohasem vesztette el frissességét, humorát, metsző gúnyját, paraszti derűjét. Hatásának is ez volt a titka. Valóban népszónok volt, aki a korabeli élet képeivel, hasonlatkincsével, a kor hangján érvelt. Beszédeiben a XVII. század minden kérdése és eseménye szemléletesen jelent meg. Nem dolgozott mélyebb teológiával — mert végeredményben nem volt eredeti gondolkodó, hanem csak a német misztika és barokk eredményeit összegezte, népszerűsítette, a jezsuita harci módszer segítségével, — szerette a humort, beszédeit teleszötte adomákkal, tréfákkal, sokszor alaposan vaskos viccekkel. Előadásának mindig személyes jellege volt, a hívőssereg — akár a Habsburg-udvar főrangúí, akár a nép, — azt érezhette, mindig személyesen szól, mindig legbelsőbb dolgokat érinti, s mivel ezeket a belső dolgokat és problémákat az ellenreformáció végének, az elközömbösödésnek, a harmincéves háború után még le nem csillapult morális felbomlásnak kora határozta meg mindig a napi életből vette példáit. Beszédei és írásai így szinte a XVII. század egész probléma-világát felölelik, valóságos tükörben mutatják meg azt. Tematikája nem volt túlságosan gazdag, javarészt a testi kísértést megtestesítő Gonosz és a halál és túlvilág kérdéseiről szólt, bámulatos bőséggel, találékonysággal. Egyik multszázadbeli kiadója méltatja így: „P. Abraham rendkívüli ember volt, hajlíthatatlan egykedvűség, nagymértű tudás, igen szerencsés emlékezőtehetség, kimeríthetetlen — de persze kora szelleméhez és izléséhez mért — humor és vaszszorgalom jellemezte. Sajátos derűje, mindig frissen áradó humora, tudós sokoldalúsága és sokoldalú tudása, rettenthetetlen bátorsága, valamint az a tehetsége, hogy a legkeserűbb igazságot is vonzó köntösbe tudta öltöztetni, koldustól a fejedelemig növelte táborát”.

Az egyszerűség, a humor, a tenyeres-talpas, sőt gyakran obszcén tréfa, s ugyanakkor a jezsuita iskolázottság, az ellenreformáció nagy szellemi eredményeinek ismerete tették lehetővé, hogy mindenkire egyformán hasson, minden társadalmi osztályt egyformán érdekeljen. S ezen túl: térítői hatása Pázmányéra emlékeztet, — legfeljebb Ausztria lényegesen más politikai és vallási viszonyai között, a feladata ennek a térítésnek nem lehetett a Pázmányéval egyenrangú. Humora — mint kortársai mondják — afféle udvari bolonddá tette, s Abraham a Sancta

Clara élt is ezzel az előjogával: a farizeus udvarnak éppúgy megmondta a magáét, mint a pestis járványtól, háborúktól, fenyegető török-veszedelemtől szétzilált, erkölcsi anarchiába jutott bécsi és dél-német népnek. A szószerken kora riportere, udvari bolondja, tréfacsinálója, tüzes térítője volt, — mint író pedig a német humornak Lutherben és Hans Sachsban kezdődő és Grimmelschausennel folytatódó vonalába illeszkedik bele. Két emberöltővel halála után mint szónokot, meztlábás barátot jóformán el is felejtették, úgy ismerték, mint humoristát. A XVIII. század végén egy írásából vett válogatásnak („Quintessenz aus P. Abraham a Sancta Clara's Werke“) ezt az alcímet adta névtelen kiadója: „a rekeszizmok specifikuma“.

Mikor hosszas feledettség után, 1826-ban, újra megjelenik egy antológia műveiből, méltatója szét akarja oszlatni az alakja köré rakódott legendát, el akarja üzni azt a képet, amit egy évszázad rajzolt róla: a nagyszájú, durva humorú barátét. Mert az igazi Abraham a Sancta Claraéknak ekkor már népszerűsítőjével, a schilleri kapucinus alakjával is meg kell küzdenie. És írásaival meg is küzdött: a barokk népszónok lép elénk soraiból, azokból is, melyeket alább közlünk, — a barokk pap, aki ismerte a népet, amelyhez szólt, hiszen belőle származott, és ismerte az udvart, amely papjává tette, hiszen a nép között élve, megismerte annak elégedetlenségét. Theológia, humor, költészet, történelem árad hatalmas, szenvedélyes gazdasággal Abraham a Sancta Clara írásaiból, és egy rendkívül érdekes, színes egyéniség személyes varázsa.

(T. G.)

AZ IGAZSÁG ÉS A NAGYURAK

A *veritas* szó, ha betűit összecseréljük, ilyen formájú lesz: *servita*. És *servita* annyit jelent, mint szolga. Az igazság ugyanis szolga, s ha nagyúrhoz megy az ember, a szolgának kívül kell maradnia. Szokás, hogy ha nagyurat várunk, köpenyt öltünk fogadására, — így az igazságot sem lehet mutogatni, azt is köpeny alá kell rejtetni. Észter azért tetszett Ahasvérusnak, „*quia erat roseo colore vultus perfusa*“, mivelhogy rózsát viselt az arca. Nagyuraknak akkor tetszünk legjobban, ha nemcsak rózsás, de virágos is a szánk, s így virágosra hímezzük tele az igazságot.

De az igazság olyasféle is még, mint amaz ifjú a kertben, aki ott hagyta ingét, s meztelenül, csupaszon futott meg, — a meztelen igazságnak is meg kell futamodnia.

NEM SZOLGALHATJUK EGYSZERRE ISTENT ÉS A GONOSZT

Mint ahogy senki sem szolgálhat két urat, akképpen senki sem fogadhatja magába a sötétség műveit, vagyis a bűnöket, és az isteni világosságot, hanem a bűnökből teljességgel szabadságotlania, azokból kitépnie kell magát. El kell hagyni a bűnöket, hogy a világosság ne érezzen akadályt a kegyelem sugarainak útjában, mivel a legtisztább Isten

sehol máshová nem kíván betérni, csak a minden erőnnel feldíszített szívekbe. Ha tehát Istent méltón akarjuk fogadni, mint lélkünk legkedvesebb vendégét, szívünk ágyacskáját szépen kell feldíszítenünk: „*lectulus noster floridus*“. Vagyis a hit jácintjával, a remény magasraszökő császárkoronájával, az égő szeretet rózsáival, a türelem keresztvirágjával, a tisztaság gyöngyvirágával, az alázat violáival, az engedelmesség napraforgójával, az állandó imádság estikéjével, Isten jelenlétének nefelejcsével, a lemondás ezerjőfüvével, az állhatatosság amarantjával és végül a legmeghittebb erények százszorszépével. Mert Jézus nem hálátlan vendég, hanem bőségesen fizeti a vendéglátást, hiszen amikor a kánai menyegző házába belépett, boroshordókká változtatta a vizeskancsókat; hiszen amikor Zacheus házába lépett, nagy üdvösséget hozott annak; amikor Máté házába ment, Máté, aki publikánus és pénzváltó volt, apostolává és evangélistájává lett; s amikor a bethaniai kastélyban tartózkodott, feltámasztotta a halott Lázárt. Így hát Krisztusnál valóban igaz a szó: semmi sincs hiába.

MIT TANULTUNK JÉZUSTÓL?

Ösapánktól, Ádámtól, tanultuk az engedetlenséget, Éva anyánktól a falánkságot, Kántól a gyilkosságot, a héberektől a bálványimádást, Dávid királytól a házasságtörést, Sénakheribtől az istengyalázást és Szent Pétertől a sirást. Jézustól pedig a szeretetet tanultuk, amellyel értünk emberré lett és minket Istenhez hasonlatossá tett, odatartva világ szép arcát az ütlegeknek.

A TRÉFACSINALÓ ÉS A VENDEGE

(Adóma, használati utasítással)

Egy valakit így hívott meg vendégül a vidám tréfacsinaló: „Légy a vendégem, *ha tudsz*.“ Az a valaki nem vette észre a tréfát, megígérte, hogy elmegy és amikor megjelent a küszöbön, a tréfacsinaló bezárta előtte az ajtót. Amikor a másik kopogtatott, kikiabált az ablakon: „Nem azt mondtam-e, hogy légy a vendégem, *ha tudsz*? De mivel *nem tudsz* bejönni a bezárt ajtón, menj nyugodtan tovább.“

Ekképen cselekszünk mi emberek is a legjobb és legjóságosabb Istennel. Ha az áhitat vágya csikland, olyankor egy-s-más sóhajtozásokkal hívjuk őt a szívünkbe; de amikor eljön hozzánk, az ajtót elzárja előle a bűn, a reteszt betolja a vétek, úgyhogy Isten vendéglátás nélkül kényszerül útrakelni. Mert akkora nyomorúságra jutottunk, hogy elfordultunk Tőle, átadtuk magunkat a bűnnek és nyomorúságosan elaludtunk a bűnben. Holott egyetlen pillanatig sem lehetünk biztosak a halál kaszájától és nyilaitól: mert az ember semmit sem tud a végről, s ahogy horoggal egyaránt fognak kicsi és nagy halat, a hurokkal ifjú és öreg madarat fojtanak meg, ugyanúgy verik bilincsbe az embert is. Sok mindenre merészkednek ifjúságukban az emberek, de a halál értük jön az ifjúságban is. Éppannyi ifjú hal meg, mint öreg, a vásárra ugyan-

annyi borjúbőrt visznek, mint marhabőrt. Sokan azt hiszik, most a legboldogabbak, és fényes nappal jön értük a sötét halál, amikor épp a legkevesbbé várják, hanem az evilág csalárd sellőjétől megcsalva hosszú, vidám életet remélnék. Mert az irtalmatlan halál ugyanazzal a sarlóval vágja el az alig-nyílt virágot is, mint az érett kalászt. A halál se pénzért, se kincsért nem lovagol el senki mellett; fejedelem, császár, király, ifjú és öreg, mindahányan a halál hatalmában vannak, s a halál hatalma a legiszonyatosabb, mert a halál biztos, a halál órája pedig bizonytalan. Ezért aztán a mi Megváltónk és Üdvöztőnk többször megparancsolta, ügyeljünk erre a bizonytalan időre. És miért, — azért ahogy szent Ágoston mondja: „*Quis ultimus dies absconditus est, vult Deus, ut omnes bene inpendantur*”, vagyis: mivel az utolsó nap rejtve van, azt akarja Isten, hogy készüljünk fel eleve mindnyájan jól. És ennek okára figyelmeztet minket a pogányok tanítója, Pál, mondván, hogy vessük el magunktól a sötétség cselekedeteit és öltözzünk a világosság fegyvereibe: „*abjiciamus ergo opera tenebrarum et induamur arma lucis*”.

ÍGY SZERESSÜK AZ ISTENT

Szent Ágoston beszél egy árkádiai köről, az azbesztről, amely ha tüzre lobban, nem ég el soha. Így legyünk mi is, — ha tüzet fog bennünk az isteni szeretet lángja, ne hamvadjunk el soha. Nem kell félünk, hogy elégünk a szeretetnek ebben a tüzeiben, mert Isten a mi szívünknek ajándékol adta ama bizonyos indián növény tulajdonságát, amely a tűzben csak tisztább lesz. S épp így az emberi szív, minél inkább lángol Isten szeretetének tüzeiben, annál szebb, fénylőbb, tisztább lesz és hasonlatosabb Alkotójához.

A HALAL VEREJTÉKÉRŐL

Mi lesz veled, ember, halálod óráján? Most csak a vízzel-terhes felhők szomorítanak fent az égen, mert máskülönbén jól megy a sorod és egészséges vagy, — mi lesz azonban veled, ha testedből szállnak fel a halál verejtékének erős esőfelhői?

Arisztotelesz azt mondja: az orvosok szerint a hideg verejték nehéz betegség jele. Mivel pedig a test szabadságolja a lelket és a testen a betegség veszi át az uralmat, ez a hideg félelem-verejték sem fog elmaradni. Mert ezzel az utolsó verejtékkel mutatja meg nekünk a természet, hogy az ideigvalók után az örökkévalóságot csak verejtékkal lehet elérnünk. Mert ha ösapánk révén azzal büntettettünk, hogy arcunk verejtékével vagyunk kénytelenek kenyerünket megkeresni, mennyivel inkább testünk verejtékével kell akkor kiharcolnunk az örökkévalóságot? Rossz javakért és gyönyörökért verejtékezzünk életünk-hosszat, miért ne dolgozzunk verejtékesen akkor az égért, a változhatatlan boldogságért és az örökkévalóság megváltozhatatlan öröméért?

KI NEM ILLIK ISTEN LOVAGRENDJÉBE?

Nem illik Isten lovagrendjébe, aki jobban szereti a csemeget, mint az erős fűszert, aki szívesebben ölt hálósípkát, mint vashálóból szőtt sisakot, aki örömeesebb hali a boroskancsóról, mint a vérkehelyről, aki szívesebben beszél az iddogálásról, mint a harcról, aki jobban szereti a takarót, mint a vértet. Az ilyen hétalvó hasonlít a svédországi Gusztáv király katonájára, aki a csata elől egy túskebokorba bujt. Amikor ellovagolt mellette a király és észrevette a gyáva nyulat, rákiáltott: „Talpra! Kelj fel!” Mire a katona így felelt a bokor mögül: „Felséges uram, én olyan rettenetesen gyűlölöm az ellenséget, hogy még látni sem bírom”.

ILYEN AZ EMBER

Az ember, mondanád, mint a virág: ma kebledre tűzöd, holnap seprőd előtt üzöd. Az ember, mondd, olyan, mint a húr: előbb édesen zenélt, most elpattant, cseréld! Az ember, mondd, fujtató: most felfujja magát, aztán beszopja hasát. Az ember mint az óra, mondd, olyan: egyszer az 1-en, máskor sehol: nem megyen. Az ember, mondd, mint a hold: hol nagy, hol már csak volt. Az ember, mondd, mint a tükör: egyszer fényt tör, aztán széttör. Az ember, mint a higany, mondd: dús és durva, hetyke és szétfolyik egyre. Az ember pókháló, mondd: talán szép és remek, ám mit használ neked? Gyöngy, de gyöngé! Mi még? Buta és suta. Mi még? Semmi, mondd, és deréki sem tud lenni. De én azt mondom, hogy a Mindenhatót megkötheted, megfoghatod mégis. Mert az ember, ha imád, meggyőzi Istent magát.

HASONLATOK A GYERMEK LELKÉRŐL

Mikor gyermek születik, ha fiúcska, így kiált fel rögtön: OÁ, — Ó Ádám, micsoda nyomorba taszítottál engem! Ha pedig leányka, akkor így kiált: ÓÉ, — Ó Éva, mily nagy és mily számos veszélyt hoztál te reám!

Ha az ember elhagyja a gyermekkort, azonnal be tudja fogadni a tanítást. Mert akkor olyan az ember, mint a molnár vászna, örökhetsz rá, amit akarsz, — olyan, mint egy ív fehér papír, ráírhatod akár az Isten parancsait, akár a sátán téveszméit, — olyan, mint a lágy viasz, belényomhatod egy angyal, és belényomhatod egy senkiházi képmását, — és akkor olyan még az ember, akár a lemetezett végű ág, amelybe jó körtefát lehet oltani.

MIÉRT IMADKOZZUNK?

(Adoma, lelki használatra)

Régi időkben élt a városban egy nagyon beteg matróna, aki könnyörgött a Szentlélekhez, hadd gyógyuljon meg újra. A férje éppen

nem volt akkoriban odahaza, erre a templomba vitette magát és ott roppant ájtatossággal ekkép imádkozott: „Isten, add vissza az egészségemet.” És ahogy imádkozott, legott el is érte amit kért: frissen, egészségesen egyedül ment haza, holott addig a lábára sem tudott állni. Volt-e boldogabb nála? Amikor a férje hazajött, elébeszaladt vidáman és elmesélte neki, mi történt. A férfi azonban szerény volt és így szólt hozzá: „Jól van, asszony, örömmel látom, hogy meggyógyultál, mert mit is értem veled, amíg nyomorékul éltél a nyakamon? Gyakran elgondoltam, hogy soha többé nem gyógyulsz meg, sőt titokban azt kívántam, bár venne magához a mi Urunk Istenünk. De most már csak azt szeretném tudni, hogy amikor egészségért imádkoztál, ezt a feltételt is hozzáfűzted-e: ha lelkemnek hasznát látom, akkor gyógyuljak meg?” Az asszony így felelt: „Nem.” A férfi ekkor így szólt: „Ostoba voltál! Menj még egyszer a templomba és ekképen kérd a mi Urunkat: Uram és Istenem, tartsd meg egészségbem a testemet, de csak akkor, ha nem válik lelkemnek kárára.” Az asszony elment a templomba, úgy kért és könyörgött, ahogy a férje megparancsolta, de lám, a szüntelen imádság közben újra béna és nyomorék lett. Imigyen akarta Isten megmutatni, hogy ez a fehérség sokkal hasznosabb beteg, mint egészségesen, s Isten azért küldte rá a gonosz betegséget, hogy kordában tartsa és a megpróbáltatáson át engedelmesen vezesse magához a menyországba.

A RAVASZ PRÓKATOR: A HALÁL

A hálátlan világ obsit-levelet ad a sebesült katonának, akinek átlőtték a karját és a lábát, hadd menjen vele koldulni ahová akar, — Krisztus Jézus azonban másként jutalmazza az érte kapott sebeinket. Az elnyűtt ingért az örök Birodalom bíborával fizet, az aprócska morzsáért az égi angyal-kenyérrel, a hideg verejtékért csodaédes szőlőtökével, a rossz kvártélyért isteni palotával.

Én csak egyet kérek tőletek, óvakodjatok a ravasz prókátortól, a haláltól. Ne sétifikáljatok sokáig a gyönyörök mezején, nehogy időnél hamarabb csípjen el benneteket. Mert ha a világ minden szákmányát elnyeritek, de lelketek kárát valljátok, mi hasznotok marad akkor? Tanuljatok az elhalt hősök példájából, akik győzelmi babéraikból nem vihettek el többet, mint egy párnacihányi forgácsot, és akiket, bár a világ nem volt elegendő a számukra, most a szűk koporsó-szekrény zár magába. Hol van a fenségük? Hol van a megbecsülésük? Hol vannak a császári audienciák? Hol a darabontok, hol a muzsikuskok, hol Sámsonnak az ereje, Bábel művei? Hol a szépség pompája, a fejedelem hatalma?

Menj be a cinterembe, válassz ki egy koponyát a rakásból és tanácskozz azzal. Ő, ha egyik vagy másik beszélni tudna, nem így szólna-e hozzád és nem győzne-e meg? „Lám, keresztény lovag, én is olyan erős, olyan bölcs, olyan gazdag, olyan egészséges voltam, mint amilyen most te vagy, de a ravasz prókátor, a halál, előbb tört rám, mint reméltem, énrám az asztalnál, a másokra az ágyban, a harmadikra utazás

közben, a negyedikre a templomban. Így csapta agyon a menykő Julius Hostiliust, így fulladt a vízbe Menander és Terentius; Aeschylust, a nagy filozófust, egy teknősbéka ütötte agyon, amit egy sas ejtett le a magasból; Baldust egy tyúk csípte meg, hogy beléhalt; Anakreon egy szőlőmagon fulladt meg, — rövid szóval hát: a halál, a ravasz prókátor, ezer módot talál, hogy fülön fogja az embert. Amikor Epaminondas thébai fejedelem valakit az örségen aludni látott, rögtön agyonszúrta a törével és azt mondta: „Úgy hagylak itt, ahogy rádtaláltam, s ezzel is megmutatom, hogy az álom a halál jelképe.” Ragaszkodjatok az evangélista örök igazságához: virraszatok és imádkozzatok, mert nem tudjátok sem a napot, sem az órát”.

A VILAGRÓL

Vad ordas a világ, ám kevés báránybört cipel, azt lesi inkább, emberi lelket hogyan ragadhatna el.

Takács a világ, de annyi hegyes vetélővel dolgozik szerteszét, hogy sok ember megsérti rajt, sőt szét is veri a fejét.

Darázs a világ, mérges fullánkját sokan tapasztalták már, kik édes mézét kívánták.

Pázsit a világ, és mint a pázsit szép és zöld és vidám, az ember szívesen fekszik el benne, de „*latet anguis in herba*”, kígyó is rejtőzik abba, az a lelket halálra marja és bizony elragadja.

Víz a világ, a földön át szélesen, örömmel gázol, de el is tűnik hamar, akár a nyári zápor.

Felhő a világ, egyszer vidám, kedves és szép, ám fordulj egyet, s mindent elborít már a ború és sötét.

Vetőkocka a világ, kétszer mutat hatot, egyszer hármát, mégsem vár rád csak csalás és ötszörös gyalázat.

Féreg a világ, rágcсал és turkál mindenekeket, bíz a rossz lelkiismeret békén tőle nem lehet.

Viasz a világ, azt formálsz belőle, amit kívánsz, de nem vigasz, csak gyerekjáték az, eszterlánc.

Szél a világ, dobja az embert ide, oda, nem is csoda, ha köztük nem egy lesz ostoba.

Erdő a világ, szépsége, zöldje elenyész, mire az ember körülnéz, nem lát a vadon helyén csupán vadat,

Így csengjen hát össze négy szavad: *acél, darazsak, rossz társak és a világ:*

A darazsak könnyen szállnak,
hajlik az acél, mint az ág,
hazudoznak a rossz társak,
megcsal mindenkit a világ,

mert kedvesnek, állandónak mutatja magát s ebben van legnagyobb csalása.

HAJNAL

(Műhelyforgácsok)

1. Leves

Csendes, rest
nyugalommal veszem
a tányért, és eszem
a levest.

Tizenennyolc órát irtam
egyfolytában.
Fejem fáradt, kezem merev,
kihűlt a lábam.

Mégis megáll
kezemben a kanál:
más ember kapál,
vagy kalapál,
bányában ás, sürgönnyel talpal,
vagy torkig van a hivatallal,
és nem zabál, —
én meg a gépen
szépen
billegetem kezem,
nem dolgozom, de élvezem,
hogy munkám halad.
Tán nem érdemlem, hogy eszem.
Csüggedtem leteszem
a kanalat.

Ambár a kétkezi
munkás is élvezi,
s a hivatalnok, meg a szolgál
is szereti, ha megy a dolga...

Nem baj, ha szeretem én is.
Megeszem mégis.

2. Harangszó

Hat óra. Zeng a templom.
Húzzák a nagyharangot.
Egy lány, piros ruhában
sikálja már a gangot.

Félhétre lárma lesz itt, —
rég hallgat a harang is.
Felébred majd a város, —
és piszkos lesz a gang is.

3. Takarítás

Porzik a borzas pokróc,
hull ki belőle a rossz kóc,
hull ki belőle az éjjel,
álma kiszáll szanaszéjjel,
jajgatva jajong jaja jókor,
verve a vad porolótól,
hull pora, álma a kőre,
egyre kopik színe, szőre...
Árva szegény kicsi szőnyeg:
hull ki belőle a lényeg.

4. Őrség

Mindenki fölkél, — én levetkezem,
elalszom, estig már nem vétkezem.

Míg jártok-keltek, csaltok, öltök, —
én tiszta hálóruhát öltök,

kis, könnyű altatót veszek,
és szép leszek, és jó leszek,

míg hajszoltok lakást és kosztot,
tartom helyettetek a posztot,

s mit ébren senki nem bír, nem mer, —
én alvó őrs leszek most: ember.

Ambrózy Agoston

MÁGNESEK

Írta Eszslényi Mihály

Nagyapa világeletében Monorra kíváncszott. Még tarhonyacsinaló, kenyérsütögető szegényemberek voltak s harmatos hajnalokon a feketeszéli mezőkön át úgy hordták be hátton a meleg rozscipókat a Kossuthszobros szegedi piacra, amikor kiformalódott bennük, mint egy szép, pirosra sült, kerek kenyér az óhajlás, hogy ha nekik házuk, kertjük lenne Monoron. Miért éppen Monoron, amikor egyikük sem járt arrafelé, csak annyit tudtak róla, hogy „a fővonalon fekszik”? Nagyapa később községi bíró lett Feketeszálláson. Ekkor már nem kellett rázogatni a tarhonyarostát nagymamának, hogy megélhessenek. A szőlőleveles verandán saját termésű bort koccintgatva, baráti körben, nagyapa gyakran mondogatta, hogy most már nem sokáig maradnak itt, csak egy-két hónapig még, mert ő ott akar meghalni, Monoron, a jövő héten el is utazik, hogy valamelyes takaros kis családi házat nézzen ott ki maguknak.

Annus, nagyapáék tizenkettedik gyereke (a tizenkettőből csak négyen voltak még életben: András, József, Mihály, meg ő) varrodista volt Bicskén, hogy miért éppen ott, senki sem tudta s életrevaló, ügyes leány lévén, azt forgatta fejében, hogy ha kitanulja a szabászatot, felköltözik a fővárosba s női divatszalonát nyit. Közben jött egy csanyteleki asztalosmester (Csanytelek, Csanytelek, Annus eddig azt sem tudta, hogy ilyesmi is van a világon!), meglátta Annust, elvette feleségül s elvitte magával Csanytelekre s ezzel a pesti fészekrakás terve örökre füstbement, a Váci-utcai divatszalonból nem lett semmi.

Ugyanígy nagyapáék sem költöztek Monorra soha. Jött a világháború, nagyapa három fiát elvitték katonának s nagyapa, mint aki örök törvényeknek engedelmeskedik, hadikölcsönkötvényeket vásárolt minden pénzén, még a tanyáját is eladta, aminek következtében a lehető legrövidebb idő alatt tönkrement. Nem volt más választás: Csanytelekre kellett költözniök, ott húzták meg magukat a legkisebbik gyermekükkel, Annusnál. Egy ideig még emlegették Monort, „apám mindig oda kíváncszott!”, de közben nagyapa rákot kapott, meghalt s ott temették el a csanyteleki temetőben.

Nagymama történetéről felesleges külön megemlékezni, az ő élete annyira egy volt a nagyapáéval, mint árnyéké a testével. Nagyapa halála után még harminc esztendőig éldegélt a leánya mellett, aki szintén özvegyiségre jutott időközben. Fehérre meszelt kamrácskában lakott nagymama, szemére szürke hályog telepedett, étvágya mindhalálig megmaradt, már az elméje is elborult, amikor még mindig evett, fogatlan szájjal majszolta a kenyeret s csupa csont és bőr volt, amikor végre elhalálozott, hűségesen leszállott a férje mellé. Lilaszalagos papírkoszorút tettek a kettős falusi sírdomb fölé s ezzel Monor, valamint Feketeszél helységnevek a család szempontjából mindörökre számításon kívül estek.

A temetésen csak Annus vett részt a két gyerekével, a két unokával, meg Jusztika, Mihály felesége. Mert az elmúlt harminc esztendő alatt annyi minden történt. A három katonánakment fiú közül egy, András, többé nem jött vissza. Olaszország, a doberdói sziklák tudnák megmondani hova tették, hol nyelték el a feketeszéli szőlők közt megformált testet, a nyergessegédi ügyességekkel teli kezét, a feketeszéli leány minden sírása ellenére csukaszürkébe öltöztetett legényt, akinek esze ágában sem volt, hogy a kékeges itáliai tájon költözzék le a föld alá s mégis ott költözött le. A feketeszéli szőlőlevelek susogva, titokzatosan integethettek utána.

Mihály, a második fiú, ó, annak már kicirkalmazottabb volt az életútja. Őt északra vitték el katonának. Előbb azonban mint „vándorkecske”, már bekalandozta az országot. Az országos vásárok névjegyzékében alig volt olyan kőszia település, ahol Mihály egy-két hétre legalább meg ne fordult volna. Ha Mátészalkát említette valaki a kocsmában, azonnal ismerősként kapcsolódott bele a beszélgetésbe. De Soltvadkertről sem tudott szólni senki anélkül, hogy a nyugtalanvérű szabólegény ne hivatkozott volna bizonyos utcában bizonyos mesterre, akinél ő ekkor és ekkor a tűt villogtatta. Kikerülve a frontra, fogságba esett, járt Tomszkban, Tobolszkban, 1918-ban három bajtársával indult útnak hazafelé, Mongólián keresztül, dervisruhába öltözve. Ült teveháton, lebegtette magát tengerihajón is és hazatérve (nem annyira dicső, mint inkább boldog frigy) feleségülvette az osztorai dinnyecsősz lányát, Jusztikát. Nagyon szerette továbbra is az italt, bár az orvosok, helyesebben, a csanyteleki emberorvos tiltotta. Amint kiszámította, tizenkilencszer forgott az élete itt-ott halálos veszedelemben, de Mihály kaskasárjéként kiterpesztett őt újját orrahegyéhez érintve hányt fittyt ezeknek a veszedelmeknek, szakajtóra való puskagolyó füttyörészett el a füle mellett, halála mégis úgy következett be, hogy kukoricakapálás közben egyszer csak a gyomrához kapott s kész volt. Nem lett a mátészalkai, soltvadkert-i temetők zsákmánya, ide tért meg annyi napkeleti kaland után a samárbőrszürke Csanytelekre. Ezért nem jöhetett el az édesanyja temetésére.

Józsefet, a harmadik fiút hetven kilométer, az utazási nehézségek akadályozták meg abban, hogy személyesen legyen jelen a temetésen. Ő volt a mag, akit a folyón túlra sodort a szél, ott eresztett gyökeret s úgy érezte, elhervad a gazdaság, ha csak három-négy napra is ott hagyja a tanyát. A lovakat sem akarta töretni, a kompnál is annyit kell várni, a távirat sokba kerül. Másfelé illatoztak már a virágai, ága elhajolt. Ő volt a kerékpárlámpa, amelyik nem ég, ha elgyengült a batters. Mondjon a világ, amit akar. Mondott is. Ennek ellenére a koporsó után Annus lépdelt a két fiával meg Jusztika, Mihály felesége, aki csipogó siráshangokkal zenélte végig a temetőt, boldogan a tudatban, hogy férje nem a Jangcekiang agyagos partján fekszik, hanem honi akácfaik mögött, fűszálak alatt, amelyekre a szélmalom kerekeit forgató szél tenyere simul rá.

A csanyteleki temető így gyűjtögette magába, mint gyermek a belyeget, a rokon testeket. Erősebb mágnes volt a család széthulló test-

hüvelyei számára, mint a monori, vagy a keletázsiai föld; azok elengedték a nagyszülőket, a tarkaéletű, mindigcsavargó Mihályt, — ez magába fogadja. Annus, az eleveneszű divatszabász, gyakran tette fel az évek során a kérdést magában: miért éppen Csanytelek? Ez a jel-telen, névtelen táj, ahol a por harsonája szól végetnemérőn? Miféle erő vonzotta őket ide, hogy nem tudnak szabadulni? — Mifajta erő rejtezik a térkép e pontján, a szürke talajban, amely ide köti őket? Először lázadozva tette fel a kérdést, majd egyre inkább kíváncsisággá szelidült érdeklődéssel. Lassan kezdett belenyugodni, hogy nincs keresni-valója Farkasréten, vagy Rákoson, ahova mint pesti divatszalonosnak esetleg jussa lett volna, ezért engedelmesen, fejet hajtva sírhelyet váltott ki magának elhunyt férje mellett a csanyteleki plébánosnál és a sírásók figyelmesen ki is hagytak számára egy négyszögletes kis földkockát a többi sír sorában. Annus szemügyre vette a kis temetőt. Ágyagos, sárga talaj, fölül lila virágok, a csószt Verébnek hívják, kötelesegtudó, derék ember, takaros kis sírkert ez, ecetfák is zöldelnek benne, vaskoszorúk is vöröslenek, télen Szentes felől leszáll rá a hó, megcsörrennek benne a szarkák, feketéllenek a varjak, a csendet csak a távol síneken elsuhanó motoros dudaszava szakítja meg olykor — jó lesz pihenni benne . . .

Amikor működni kezdett Mosonszentjános.

Mert úgy volt, hogy Annus egyik fia, aki itt lépkedett mellette a temetési menetben, vasutas volt Mosonszentjánoson. Annakidején más-hova kérte magát, de odatették, indokolás nélkül s bár minden esztendőben kérelmezte, hogy helyezték el máshová, kérését nem hallgatták meg. A vasutassapka alatt a koponyában vasútkörüli gondok motoszkáltak a temetés néhány órája alatt is. A kalocsai adóhivatalnok fiúnak, a nagyobbiknak sem itt járt az esze, amíg ballagott a koporsó mögött. Hogy is alakul majd az életük ezután? Azzal jött mind a kettő, hogy az anyjuk ne maradjon itt egyedül, hanem költözzék hozzájuk, vagy Mosonszentjánosra, vagy Kalocsára. Elhőzták az unokákat is, szentképre kívánczozó fejű, szőke bambinókat, hogy hathatósabban vegyék rá Annus nagymamát a helyváltoztatásra. A mosonszentjánosi és kalocsai temető mágnesereje sugárzott a szavaikból. Annus elhatározta, hogy a kisebbik fiához költözik. Mosonszentjános győzött. Az unokák most itt maradnak, nyár van, aranyszínt szednek magukra s mire az iskolák kezdődnek, a két apa visszajön s útrakel a család.

A két apa s a négy aranyszínű dédunoka még egy látogatást tettek a csanyteleki temetőben. A temető alatt, hogy a sírkövek megnézheték magukat a tükrében, ott folydogált az ér, a nádas, halas vízezske. Egyszer még kiballagtak ide, horgászni. Horognyelekkel a vállukon szótlanul bandukolt a két apa át a temetőn, a szellős, könnyű napsütésben s mellettük, mint négy kék-arany pillangó, röpködött a sírok tetején a négy gyerek. Körülcsapongták a dédszülők kettős sírhalmát, a sárgaemberek közt megfordult Mihály bácsi zöld, fűhajú sírdombját, ujjajkkal belenyúltak a fejék vésett betűibe, összekanyarogták a rokonságot, egy óra hosszágig csapongtak a tájon anélkül, hogy valamelyes érzékenyülést éreztek volna. Nézték a napban ragyogó, csendet su-

gárhozó, titokzatos víz tetejét hallgatagon, halakra érvényes örök törvényeket töltöttek be, hallgatták, hogy dudolgat hallhatatlanul a szél a harangláb négy fahúrján s egy szeptemberi délelőtt, a tizenegyórás vonatot segítségével az élet további kanyargására szavaztak, felszedték a horgonyt s talán örökre elszakították a szálakat, amelyek őket idekötötték, azt a vonzó hatást, amelyet ez a kis lilaezüst, félszeg, de mindig éhes falusi temető egy fél évszázadon keresztül családjuk tagjaira gyakorolt.

A TANÍTVÁNY

Mester, szabad e szót kimondanom:
Igazság? Benne van életem, vérem,
Ezer kinom, jajom
S a véghetetlen, vak túloldalon
Az örökkévalót is ezzel mérem.

Szabad e szó tüzes kelyhébe fogva
A hűvös gondolat hullámverését
Kinyujtani új századokra?
Lehet-e, hogy egyetlen láng ragyogja
Öt, aki kezdet, ámen és vég?

Lehet-e csillagmirriadjain túl
Egyetlen szó lángszekerén rohanva
Meglátni, ami indul,
És elfogadni önnön lángjainkul
Az ő fényét, ahogy lényét foganta?

Igazság! Szabad e hajszádra mérnem.
A végtelent, s örök tervét? E dőre
Szó vakon elmerül a térben,
Mint tengerben a porszem, míg kísértem
A múlt jegyét rá szabni a jövőre.

Mester, mi az igazság? Benne mind
Igazság lesz, ami nekünk való csak.
Benne az örök szellem int:
Igazság, ami még betelve nincs,
Mert csak a végtelenség nem csalódhat.

Monostori Márton

KÉRDÉSEK ÉS TÁVLATOK

Ha műveletlen ember kérkedik a hitetlenségével, legfeljebb sajnálkozunk rajta. Szegény feje nem is sejti, hogy mennyire a hitből él, amikor bizonyossággként emléz be olyan dolgokat, amelyeknek vallásához nagyobb hit kell, mint Isten létének és a keresztyény tanításnak elfogadásához. Komollyá a kérdés csak akkor válik, amikor olyanokkal kerülünk szembe, akik a tudomány világánál valóban az igazságot keresik s mégis a tagadásnál kötnek ki. Itt már érvekkel kell küzdeni érvek ellen és minden sikeres érvelés feltételeként ismerni kell a szellemi helyzetet, a „szituációt” is, amelyben kortársaink leledzenek. Ennek a tényleges helyzetnek egy konkrét, de általános szempontból is érdekes részletét tárja fel a *Lumen Vitae* c. folyóiratnak az a közleménye, amely két amerikai egyetem hallgatóinak hitbéli magatartásáról számol be.

Az adatok felvétele a szokásos módon, kérdőívek segítségével történt. Az alapvető kérdés ekként hangzott: „Szükségét érzi-e a vallásos hitnek ahhoz, hogy teljes életbölcseletet alakíthasson ki?” A nők 82, a férfiak 68%-a felelt igenlően. A nőknek csupán 10%-a nyilatkozott úgy, hogy semmi szükségét sem érzi a vallásnak, a többi 8% határozatlan választ adott. Egy további kérdés kapcsán kitűnt, hogy míg a férfiaknak 10, addig a nőknek csupán 6%-a nem részesült hitoktatásban, amiből a folyóirat arra következtet, hogy akik a vallást ismerik, azok inkább érzik a vallás szükségét. Annál a kérdésnél, hogy „mely tényezők voltak hatással vallási magatartásuk fejlődésére”, a legtöbben, főleg a fiatalabbak, a szülői befolyásra utaltak. Utána csökkendő rendben szerepel a félelem, a bizonytalanság, a hagyományhoz való hűség, végül a kívülálló személyek példája. Nők inkább hivatkoztak a belső átélés bizonyosságtételére, mint a férfiak. *A vallásosság tehát igen különböző tapasztalásoknak lehet a gyümölcse.*

Figyelemre méltók azok a válaszok, amelyek a saját valláshoz való ragaszkodásra vonatkoznak. Az egyik kérdés ugyanis azt tudakolta, hogy a hallgató melyik vallási rendszert tartja legalkalmasabbnak a mai kor kielégítésére. Ugyanakkor felelnie kellett arra is, hogy ő maga milyen vallásban nevelkedett. Az eredmény az, hogy a katolicizmust viszonylag kisebb veszteség érte, mint a protestantizmust, vagy a zsidó vallást, viszont az egyetlen rendszer, amely nyert, egy „teológiai alap nélküli etikai kereszténység”. Ha tehát a tételes vallások meg is tartják híveiket, a kivüleső köröket nemigen vonzzák. Meg lehet állapítani a tendenciát az ortodoxiától a liberálisabb vagy egyszerűen vallástalan magatartás felé. A hallgatók 11%-a úgy nyilatkozott, hogy szükség lenne „egy teljesen új vallás-típusra”. A zsidó vallásúak mutatták egyébként a legnagyobb hajlandóságot arra, hogy eltérjenek attól a vallási rendszertől, amelyben nevelték őket.

Nagyon elvétve akadt csak hallgató, aki vallásosabbnak érzi magát a szüleinél. Az édesanyját többnyire vallásosabbnak mondják az apánál, akiről nem egy esetben meg sem tudták állapítani, hogy hívő-e vagy

hitetlen. Az egyik kérdés így hangzott: „Volt-e életének olyan szakasza, amikor ellentétbe került hitével?” A feleletek az ilyen fellázadást gyakoribbnak mutatták a protestáns és a zsidó fiatalságnál, mint a katolikusnál. A legsűrűbben megjelölt szakasz a 14. és 15. életév közé esik. Egy másik kérdésre válaszolva a hallgatók szinte teljes egyöntetűséggel a pubertást jelölték meg olyan korszaknak, amikor a vallás gyermeki felfogásától eljutottak az érettebb belső meggyőződésre.

A hallgatóknak mintegy 30%-a összeegyeztethetetlen ellentétet lát a vallás és a tudomány között, de ez távolról sincs akkora befolyással magatartásukra, mint az a *tehetetlenség*, amelyet szerintük az egyházakká szervezett vallások tanúsítanak a háborúk megelőzése és az emberi nyomorúság megszüntetése tekintetében. A hallgatóknak több mint fele azért meg van győződve arról, hogy a katolikus Egyház tevékenységének egész területén az emberiség javát mozdítja elő. Csupán 12% nyilatkozott úgy, hogy a vallás általában kisebbségi érdekeket szolgál a többség rovására.

Mind a katolikus, mind a protestáns hallgatóknak körülbelül egy-negyede fogadja el vallásának összes hivatalos tételeit. A „válogatók” egyötöde még hisz a személyes Istenben, a többség azonban csak általában valamiféle istenségben, némelyek pedig atheistának vagy agnosztikusnak mondják magukat. Ami *Krisztus* illeti, 32% vallja Istennek, megfelelően vallása tanításának. A többség nagy tanítónak vagy prófétának tekinti. Voltak válaszok, amelyek *Mohameddel* és *Konfuciusz*sal állították egy sorba. Mindenesetre a hallgatók jóval nagyobb hűséget tanúsítanak egyházaik iránt a *vallási gyakorlatban*, mint az elébük adott hit tartalmában. A túlnyomó többség végez valami vallási gyakorlatot. Csupán 15% jelentette ki, hogy sohasem volt még vallásos hangulatban és nem is cselekedett semmit, ami abból következett volna. Gyakorlatilag a katolikusok a legvallásosabbak, a protestánsok már nem annyira, a zsidók mégkevésbé. Kitűnt végül, hogy sok esetben megvan a vágy a vallás után, de ezt elnyomja a meglévő rendszerek iránt érzett közömbösség. *Maga a keresztény etika azonban, mondhatni, osztatlan helyeslésre talál.*

* * *

Elszigetelt adatfelvételekből semmikép sem vonhatunk le messzebbmenő következtetéseket, gondolkodni azonban akkor is gondolkozhatunk rajtuk. A hittel kapcsolatos eljárásoknál pedig kétségkívül megkönnyítené a feladatot, ha az érdekeltek hasonló nyíltsággal és bátorsággal fel tudnák mérni a munkába veendő helyzetet. Hiszen a tisztánlátás és az ábrándoktól mentesség maga is egyik feltétele a lelkek sikeres vezetésének. Szorongást az esetleg nem várt, tehát kedvezőtlen felfedezések sem okozhatnak, mert tudnunk és éreznünk kell, hogy amit mi *Krisztus* tanítása nyomán igaznak tartunk, az és végeredményben *csakis az eléghető ki a választ keresőket*. Ez világlik ki a mai legmagasabb kultúrának abból a keresztmetszetéből is, amelyet *Ulrich A. Schöndorfer* egyetemi tanár nyújt „*Találkozások korunk gondolkozásában*” című tanulmányában.

Az ímént ismertetett ankét egyik kiemelkedő tanulsága bizonynyal

az, hogy a megkérdezett egyetemi hallgatók vallási magatartását sokkal kevésbé befolyásolta a hit és a tudomány állítólagos ellentéte, mint az Egyház működésében kifejezett elvi célkitűzéseknek és a földi élet valóságának ellentéte. Ugyanaz a tény — dogmatikailag persze könnyen megmagyarázható, de a keresztényeket, mint egyéneket, mégis csak erősen megterhelő tény, — amely miatt nem egy jószándékú gondolkodó is hajlott arra, hogy a kereszténység „csödjéről” beszéljen. Ugy egy mellékmondatban maga Schöndorfer is használja a „keresztényekre” vonatkozóan ezt a kifejezést, amikor magyarázatot keres arra, hogy a középkor őszétől kezdve Európa mind nagyobb részeinek szekularizálódása, elkereszténytelenedése és Isten-nélkülisége mind gyorsabb ütemben következett be.

Annak legfőbb okát azonban, hogy Isten, mint eleven valóság, kiszakadt sokak gondolkodásából és sokak szívéből, Schöndorfer mégis a *filozófia irányvesztésében és az irányvesztett filozófia hatásában látja*. Hiszen még a német idealizmus magas szellemfilozófiája is beletévedt a pantheisztikus bűvölet hálójába. Nem igaz az — jelenti ki Schöndorfer, — hogy az újkori természettudomány vezetett volna atheizmushoz, miként még ma is sűrűn hallani. Nagy megalkotói, *Newton, Galilei, Kepler és Leibniz* sokkal mélyebb szellemek voltak annál, semhogy ne ismerjék fel a természet törvényszerűségei fölött Teremtőjük örök értelmességét. Kepler szavaival élve, ők a természet törvényszerűségeiben Isten teremtő útjait kívánták kutatni. Még *Darwin*, a kételkedő és agnosztikus is tiltakozott az ellen, hogy a világegyetemet véletlen képződménynek tekintsék. Csak a filozófiában érvényesülő dogmatikus monizmus jutott el a pantheizmuson keresztül Isten tagadásához. Ahhoz azonban, hogy tartása legyen, értelemkeresésének ürességét lepleznie kellett, vagyis *véges létezőt kellett istenné vagy bálványáá emelnie*. Mert sem ember, sem világnézet nem állhat meg egy legmagasabb létező, egy legfőbb jó nélkül. „Csak aközött választhatunk — szögezte le ismételtén *Max Scheler*, — hogy elfogadjuk-e abszolútunként Istent, tehát a valósi aktusokhoz illő Jót, azt bölcselítőleg felismerjük és elismerjük-e, avagy egy bálványhoz folyamodunk.” Az utolsó évtizedek legtöbb monista bölcselője számára az ember, vagy az emberek valamely közössége lett ez az istenpótlék. A régebbi pozitivizmúé *Comte*-tól és *Feuerbach*-tól *Loisy*-ig és *Zola*-ig az emberiség, *Nietzsche*-é az emberfölötti ember, nacionalista követőie a nép vagy a faj.

Ma már azonban ennek a századnak csak két nagy európai gondolkodója van, aki atheistának vallja magát. Az egyik *Martin Heidegger*, a másik *Nicolai Hartmann*. Az ember, Heidegger szerint, olyan lény, amely a semmiből jön és a semmibe megy és amelynek tudatosan kell a semmibe mennie. Diktatórikus módon megtilt az embernek Heidegger minden kérdést és minden tekintést a semminél túlabbra. Filozófiája így a heroikus önmagunkra utaltság nihilizmusában végződik. *Nicolai Hartmann* az embert szabad akarató értékelő lénynek ismeri el, akinek értékek alapján kell alakítania világát. Isten és az isteni gondviselés *Hartmann* szerint megszüntetné az erkölcsi szabadságot. Így jut arra a következtetésre, hogy Isten nem lehet. Pedig ez az ellentét — állapítja

meg Schöndorfer — mégsem feloldhatatlan. A dogmatörténet tudói emlékezhetnek rá a thomizmus és a molinizmus vitáiból. Egy mai gondolkodó, Aloys Wenzl is jelzi a feloldás egyik útját a szabadság bölcséletét tárgyaló munkájában: „Miként a fizikus a mikrofizikai történés határozatlansága ellenére a történet nagyjában, vagyis a makrofizikai jövőt olyan valószínűséggel tudja előre megmondani, amely a bizonyosság fokának felel meg, úgy lát előre nagyban Isten minden történet, függetlenül az egyes szabad cselekedetektől.”

A pantheizmussal szállt szembe Max Scheler, a fenomenológiai iskola legjelentősebb képviselője. Főművében — „Az örökkévalóról az emberben” — a közvetlen Isten-megismerés útjait próbálja feltárni és rámutat a pantheista gondolkodás valamennyi formájának eltévelyedésére. Munkálkodásának utolsó szakában azonban megejtette ezt a nagy gondolkodót az ember önistenítésének az a leginomabb változata, amely a bennünk kibontakozó Isten elméletében nyer kifejezést. Karl Jaspers, korunk legjelentősebb egzisztencialista filozófusa viszont fáradhatatlan munkája nyomán eljutott ahhoz a felismeréshez, hogy az ember létét egy abszolút létalap nélkül megmagyarázni nem lehet.

Megemlékezik a tanulmány szerzője Franz Brentanóról is, aki a csalatkozhatatlansági dogma viharaiiban az Egyházat elhagyta, de hű maradt a három nagy igazsághoz: *Isten léte, a lélek halhatatlansága és az akarat szabadsága*. Fennen hangoztatta ezt azokban a megrázó vitáiban, amelyeket az Egyházból való kilépése idején nagybátyjával, Hertlinggel folytatott. Hagyatékában még ott van kiadatlanul hatalmas theisztikus metafizikája. Barátja, Karl Stumpf, a jelentős pszichológus is, aki hasonló úton járt, mint Brentano, egész életében Isten és a halhatatlanság kérdésével foglalkozott. „Ezekre — úgymond — mindenkinnek, aki filozófusnak akar számítani, a maga módján feleletet kell keresnie.” Nem mert ugyan döntení egy perszonalista pantheizmus és a keresztény theizmus között, de állítja: „Egy egységes alapelv kell, hogy legyen mindennek az alapja, és az ember eleve hajlik arra, hogy az organikus világ számára követelt szellemi rendező elvet azonosítsa azzal.”

Hans Driesch, az újvitalizmus megalapítója, aki mint filozófus is jelentékeny, mindenkor az atheizmus tarthatatlansága mellett érvelt. Az Isten-elképzelések lehetséges formái közül a kialakuló Isten, a Bergson-féle „*dieu qui se fait*” pantheisztikus elképzelését határozottan elutasította. Egész bölcselate a theizmus irányába mutat, amelyet személy szerint vallott is, csak munkáiban nem fejezett ki félreérthetetlen világossággal. Ama gondolkodók sorában, akiket a belső érlelődés a pantheizmustól a tiszta Isten-felismerésig elvezetett, Henri Bergson, Leopold Ziegler és Johannes Maria Verwegen nevét említi a tanulmány szerzője. Az új életre kelt ontológia eredményei, a valóság rendjébe történt új betekintések sok realista gondolkodó előtt is megnyitották az utat a keresztény Isten-tanhoz. Ilyenek elsősorban Oswald Külpe, Erich Becher és Aloys Wenzl. Jelentősek az újabb vallásszociológia eredményei is az Isten-tan szempontjából. Ezek az eredmények szintén a kereszténység felfogásának helyessége mellett szólnak. Feldolgozásukban és kiértékelésükben Aloys Dempf jár elől.

Korunk vezető fizikusairól egy olyan szakmabeli tudós, mint Bernhard Bavinck írja: „A modern fizika abban, aki belemélyed, egészen közvetlen, semmikép sem erőszakolt vagy mesterkelt, épp ezért annál grandiózusabb benyomást kelt Isten nagyságáról és fönségéről a teremtésben. Ez a benyomás egészen spontán támad a legelső fizikusok, mint Planck, Einstein, Sommerfeld, Eddington és Jeans munkáiból.” Amit Bavinck megállapít korunk nagy fizikusairól, ugyanaz vonatkozik olyan nagy biológusokra is, mint Jakob Uexküll, Max Hartmann, Edgard Daqué és Richard Woltereck. A legutóbbi röviddel halála előtt ezt mondta: „A Teremtőt ma már csak a tudatlan tagadhatja.”

* * *

Ezek voltak a lényeges pontjai Schöndorfer tanulmányának. A kép azonban nem volna teljes, ha hozzá nem fűznék azt, hogy a valódi metafizika új kivirágzása mögött az újszolasztikus filozófusok talán csendesebb, de pihentést épp úgy nem ismerő munkája húzódik meg. Azoké a katolikus gondolkodóké, akik jól tudják, hogy reájuk az Isten-tan területén is befejezhetetlen feladat hárul, mert a megismerésnek minden újabb lépcsőjéről további messzeségek nyílnak. Az újszolasztikusoknak ezt az érdemét különben maga Schöndorfer is nyomatékosan megállapítja.

Ha azonban ilyen örvendetések is a magas filozófiai és tudományos gondolkodás megújulásának bizonyosságai, nem szabad szem elől véteünk az értelmiség zömének azt a tényleges helyzetét, amelynek egy részletébe rovattunk elején konkrét módon bepillantottunk. Ezt érezték meg igen helyesen Franciaországban, ahol a katolikus szellemi élet a domonkosok „Saulchoir” nevű intézetével újabb és korszerű központhoz jutott. A Saulchoir — mint Sally Whelan Cassidy leírja cikkében — a Szajna közelében fekszik, mintegy 40 percnyi távolságban Páris gócéjától. Szembetűnően modern vonalai mutatják, hogy építését csak 1939-ben kezdték, kőből rakott masszív falai azonban elárulják, hogy századok számára készült. A domonkosok hittudományi és bölcséleti főiskolájukat helyezték el benne, amelyet a száműzetés termékeny éveit után Belgiumból hoztak vissza Franciaországba. Több mint száz rendi növendék és több mint harminc más papjelölt és világi tanuló hallgatja az előadásokat, köztük a teológia és a filozófia kiegészítéseként történeti, irodalmi, társadalom- és természettudományi előadásokat is. A tanári kar huszonöt domonkosból áll, akik — mint a cikkíró mondja — fölényesen megfelelnek bármelyik nagy világi egyetem követelményeinek.

Név szerint is kiemeli közülük a cikkíró Guérard des Lauriers-t, aki a logikát a modern matematika pontos ismeretében műveli. A logika történetének tanításába bevonja az eredeti szövegek tanulmányozását is, úgy hogy a hallgatók közvetlenül foglalkoznak Aristoteles és Szent Tamás műkáival. Guérard írásai a tudomány és a logika viszonyának, továbbá a matematika és az indukció logikai alapjainak jelenszázadi vitáiba szólnak bele. Congar professzor a hittudomány és az apológia történetét adja elő. Ami az előbbit illeti, ugyanazzal a gonddal magyarázza a középkori zsinatokat, mint teszém a legutóbbi amsterdami kon-

gresszust. Az apológia történetéről szólva, közvetlenül megismerteti hallgatóit a különböző apologetikai rendszerek szerzőivel. Megóvja őket így az elhamarkodott racionalizmustól és ráneveli őket arra, hogy a legzártabbnak tetsző gondolati szerkezetet is olyan jelenségnek tekintsék, amely nagyon is alávethető az összehasonlító analízisnek. A *Saulchoir* vezető egyéniségének a cikkíró M. D. Chenu-t mondja. Chenu most a Sorbonne-on, az *École des Hautes Études*-ön tanít. Mint a középkor általános humanisztikus történelmének művelője, ő a legfőbb erőssége annak a kutató frontnak, amelyet Gilson alakított ki.

A *Saulchoir* kiadványait a nem-vitázó jelleg, az érdekelttség látszatának tárgyilagos elkerülése, inkább az összedolgozásra való készség, mint a szellemi uralkodás vágya jellemzi. Annak az akadémikus és választós légkörnek folyománya ez, amely mély keresztény szeretetet tanúsít a mai egyetemi munka iránt, nem pedig nevetséges vagy gyűlölködő pártoskodást. Ennek a baráti és őszinte együttműködésnek szelleme mind hatékonyabban cáfolja azt a meglehetősen általános vélekedést, hogy a katolikus tudományosság műhelyei szükségszerűen a személyi ellentét választófalát emelik tagjaik és a más irányú kutatók közé. Rendszeres kiadványok a többi között a *Bulletin Thomiste*, a *Revue des sciences philosophiques et théologiques*, a *Bibliothèque Thomiste* és a *Bibliothèque de Philosophie*. Az első kettő évnegyedes folyóirat. A *Bulletin Thomiste* célja az, hogy megemlékezzék minden fontosabb könyvről, tanulmányról, vagy cikkről, amely bárhol a világon Szent Tamással foglalkozik. A jövőben tehát nélkülözhetetlen kalauza lesz a thomista kutatásoknak. A *Revue* is thomista jellegű, de mint címéből is következik, tárgyköre az előbbinél sokkal szélesebb. A szorosan vetű teológián és filozófián felül kiterjed figyelme az összes humanista tudományokra. A *Bibliothèque Thomiste* már egész csomó könyvet tartalmaz. Szerzőik nem mind domonkosok. Az eddigi könyvek írói között szerepel Gilson, Forest, Roland-Gosselin, Thérý, Glorieux, Vignaux és Paulus is.

Igen fontos intézménye a *Saulchoir*-nak az „*Eau Vive*” (Élő víz) nevű tanulmányi telep, amely a világ minden tájáról fogad be diákokat és kutatókat. Az *Eau Vive* egész házcsoportot jelent a *Saulchoir* hatalmas telkén. Az egyik ilyen ház, a „*Maison Maritain*”, Jacques Maritainnek, a nagy thomista filozófusnak nevét viseli, aki tudomásunk szerint az első ösztönzést adta a nemzetközi telep létesítéséhez. Lakói között magyarok is vannak. Hétvégeken sokan rándulnak ide Párisból is, hogy meghallgassák az *Eau Vive* vezető szellemének, P. Thomas *Philippe*-nek időszerű előadásait. A telepen minden a tanulást, kutatást és elmélyedést szolgálja. A szervezés és felügyelet minimális, a *Saulchoir* professzorai, könyvtára és laboratóriumiak viszont mindenben rendelkezésre állnak. Tetszésük szerint résztvehetnek a telep lakói a domonkos szerzetesi közösség mély liturgikus életében is, a dialogizált napi szentmisén épp úgy, mint az éjszakai zsolozsmán.

A *Saulchoir* tevékenysége azonban még ezzel sem ér véget. Hátása kiterjed Párisra, a „*Quartier Latin*”-re és a Sorbonne-ra is. A domonkosok noviciátusa, a *Saint-Jacques*, benn van Párisban, és épületében laknak munkanapokon a *Saulchoir* ama professzorai, akik a fővá-

rosban tanítanak. A *Saint-Jacques* maga is kulturális központ. Népes közönség hallgatja az általa és benne rendezett előadás-sorozatokat, mint legutóbb a Szent Ágostonról, a marxista humanizmusról és Avilai Szent Terézről szólókat. A *Saint-Jacques* liturgikus központ is. Vezetője, *P. Regamey*, liturgikus művészeti iskolát létesített — „*Centre d'Art Sacré*”, — amelyben rendszeres előadások vannak, és két liturgikus folyóiratot ad ki. Az egyik az *Art Sacré*, amely a szakembereket tartja szem előtt, a másik a *Fêtes et Saisons*, amely a művelt közönségnek szól.

A párisi *École des Hautes Études*, mint bizonyára sokan tudják, egyetemen túli főiskola, amely a *Sorbonne*-hoz csatolva működik. Speciális előadásokat nyújt, amelyeknél már feltételezi az egyetemi végzettséget, és tudományos kutatásaikban segíti hallgatóit. A *Saulchoir* három domonkos tanára ad itt elő: *Chenu* (középkori történet), *Festugières* (hellén tanulmányok) és *De Menasce* (keleti tanulmányok). A domonkosok tehát ismét hallhatók Páris vezető iskoláiban. De befolyásuk még ennél is tovább terjed. Nagy havi folyóiratuk, a *Vie Intellectuelle* *P. Maydiou* szerkesztésében és fiatal világiak közreműködésével az értelmiség számára világítja meg a mai kor nagy kérdéseit. Van egy füzetsorozat is, amely „*Jeunesse de l'Église*” fejléccel jelenik meg. Ez a kiadvány, amelyet *P. Montuclard* irányít, egy fiatal világi tudósokból álló munkaközösség kutatásainak *kollektív* eredményeit hozza időnkint nyilvánosságra. „Elvonta-e a kereszténység az élettől az embert?“, „A hívők hitetlensége“ — ezek a legutóbbi címek tájékoztathatnak bennünket a munkaközösség érdeklődési köréről.

A *Saulchoir* munkáját a domonkosok *lyoni* központja egészíti ki, amely a *társadalomtani* kutatásokat végzi. Vezetői közül *Lebret* és *Desroches* a legismertebbek. Könyveken kívül egy negyedévi és egy havi folyóiratot adnak ki. Az előbbi az *Idées et Forces*, amely főleg a politikai és társadalmi elméleteket tárgyalja. Az utóbbi a *Diagnostic* (?), amely inkább a gazdaságszervezéssel és technikával foglalkozik.

A domonkosok mellett természetesen más rendek és a világi pap-ság is kiveszik részüket a katolikus szellemi megújulás munkálásából. A cikkíró *Cassidy* szerint azonban a domonkosok a *legsikeresebbek* a *francia értelmiségi-elittel való érintkezésben*. Sikerük nem annyira a közvetlen teológiai és filozófiai tanításon nyugszik, mint inkább azon, hogy ennek az elitnek igazi céljait és eszményeit összhangzatosnak tudják beállítani és kimutatni a keresztény tanítással. Sokban az ő érdemük így, hogy ma Franciaországban minden modern szellemi áramlatnak megvan-nak a maga keresztény gondolkodói és képviselői. Nagy változás ez — mondja *Cassidy* — ahhoz az elkereszténytelenedéshez képest, amely nem is olyan régen még a francia értelmiséget általában jellemezte. Egyik legtöbbet mondó bizonyossága volt ennek az elkereszténytelenedésnek, hogy a nem-keresztény szociológiai és etikai kézikönyvek már nem is hada-koztak a kereszténységgel: úgy tekintették, mint haldoklót, akit nem illik már háborgatni. S még három évvel ezelőtt is meglehetősen csodálkozást keltett, amikor a katolikus *Henri Marrou*-t nevezték ki a *Sorbonne* val-lástörténeti tanszékére.

Mihelics Vid

SZEMLE

MINDENSZENTEK ÉS HALOTTAK NAPJA

A Mindszentek ünnepét hovatovább felfalja a Halottak napja. Az ünnep estéje a liturgia szerint is áthajlik a következő nap gondolat-körébe: a mindenszenteket dicsőítő ünnepi vecsernye fehér-arany ragyogása után fekete palástot ölt a pap és a hívekkel elmondja a halottak vecsernyéjét. Este pedig zsúfolt templomokban tartják meg a Halottak estéjét. Már az ünnep délutánján feketéllenek a temetők a látogatóktól, akik a virágokkal díszített sírokon gyertyákat égetnek. Nagyon sokan, akik ráérnek erre, már az ünnep reggelén a templom helyett a temetőbe mennek és Mindszentek ünnepén, már egy nappal előbb, mint kelene, a Halottak napját ülik meg. A Mindszentek ünnepének elhomályosulását bizonyítja Bálint Sándor, a vallási néprajz hazai úttörője is, aki Mindszentekkel kapcsolatban egyetlen vallásos népszokást sem tud hozni, hanem az ünnep címkeje alatt csupa halottaknapi szokást regisztrál. (Népünk ünnepei 295—297. l.)

Talán nem lesz érdektelen, ha újra felragyogtatjuk ennek a mindinkább halványodó ünnepnek derüs fényét. Mindszentek gondolatvilága a keresztény ókorban gyökerezik. Vége van immár a véres üldözéseknek; számlálatlan vértanu sírját látják a hívek is; kezdik őket fedni, az utak mentén a monumentumokban, a földalatti folyosókban: a coemeteriumokban eltemetetteket. Egészen természetes, hogy néhány évtizeddel később már egy kollektív ünnep megülésével róják le a hála adóját a feledésbe merülő kezdő vértanuk emléke iránt. Ez a folyamat Keleten kezdődik el, hiszen az egyháztörténetírás atyja, Eusebios tanúsítja, hogy a római Birodalom keleti részében sokkal több vértanu koronáztatott meg, mint Nyugaton.

A vértanuk összpontosított ünnepe Keleten már a IV. században kialakul. A legelső ünnep tanuja Szent Efrém, szír egyházatya, aki 359-ben ezen a napon énekli meg Nisibisben a világ valamennyi vértanuját G. Bickell, *Carmina Nisibena* p. 23.). Mennyire általános volt a törekvés minden vértanut megünnepelni, mutatja, hogy 380 körül Antiochiában Aranyászjú Szent János a Pümkösd utáni vasárnapon már dicsőítő beszédet mond „minden szentek tiszteletére, akik az egész világon vértanuhaltak”. (P. G. 50, 705—712.) Híres beszédét így kezdi a minden idők legnagyobb egyházi szónoka: „Amióta Pümkösd szent ünnepét befejeztük, nem telt be a napok hetes száma még, és újra magához vonz minket a vértanuk kara, vagy inkább a vértanuk tábora és serege...” és dicséri kiontott vérüket: „Látták az angyalok ezt a vért, és gyönyörködtek; a démonok megborzadtak, maga az ördög reszkett... üdvösséges vér volt az, szent és az éghez méltó vér, amely az Egyház szépséges fáit állandóan öntözi...” — Harmadik ünnepet is találunk a keleti szír egyházban: a húsvét nyolcadába eső pénteken ünnepelik meg minden vértanu emlékét egy 412-ben írt szír martirológium szerint (W. Wright, *An ancient Syrian Martyrology* 1865).

A keleti egyház a mai napig a Pünkösöd utáni vasárnapon üli meg a Mindenszentek ünnepét. A nyugati egyházban sokáig tartott, amíg a gondolat általános liturgikus ünneplést kapott. Rómában a VI. században megtaláljuk már a Pünkösöd utáni vasárnapot és a húsvét nyolcadába eső péntek megülnését: a Würzburgi comes (szentlecke-jegyzék) tanuskodik erről. Két ünnepe is volt tehát Rómában a „Minden-vértanuknak”, de még nem volt szent helyük. Ezt egy a Kelettel szoros érintkezésben lévő pápa, IV. Bonifác teremtette meg. Phocas bizánci császártól elkérte és meg is kapta a már több, mint száz év óta bezárt „minden istenek templomát”: a Pantheon. Ezt a pogány templomot akkor építtette Marcus Agrippa, többszörös konzul, mikor Róma meghódította a világot és Augustus császár uralkodása alatt, sok háború után, a római istenek békeje virradt a földtekére. IV. Bonifác pápa 609 május 13-án ünnepélyesen felszentelte a Pantheon. Róma püspöke, a Nero által keresztrefeszített Szent Péter utóda, megjelent a Callistus-féle katakombák ötemelet mélységben húzódó folyosóin és 28 ékesen fel díszített kocsira rakatta a vértanuk tetemeit. Az óriási néptömeg ujjongó énekek kísérete vértanukat, akik végül is győztek az üldözések fölött. A körmeneti diadalének szövege megmaradt a római Pontificale-ban, egész csekély változtatással: „Kellemes legyen kijövedetek, utatokat öröm kísérje, íme reszketnek a híres hegyek s a halmok ujjongva várnak titeket. Jelenjétek meg Isten szentjei, hagyjátok el harcotok színhelyét, lépjétek be Rómába, mely szent hellyé változott. Áldjátok meg a római népet, itt kísér benneteket a templomba, mely a hamis istenek lakóhelyéből a tiétek lett és velétek együtt imádja az Úrnak fölségét.” (P. Guéranger által helyreállított szöveg.) Ettől az évtől kezdve május 13-a nagy ünnepe lett a római népnek és a Pantheon ettől kezdve a mai napig a „Vértanus Mária” (S. Maria ad Martyres) temploma nevet viseli. Az ünnepen a kupola nyitott részén, a lucernariumon keresztül az ünnepi mise alatt rózsaszirmok esőjét hullatták a hívekre; a rózsák ünnepe, a rosatio, a középkor folyamán augusztus 5-ére került, amikor a S. Maria Maggiore búcsúját ünnepelték. Miért éppen május 13-án ünnepelte IV. Bonifác pápa a Pantheon felszentelését, egészen világos: hiszen láttuk, hogy Keleten már 150 évvel előbb minden vértanuk emléke volt ezen a napon. Lehetséges, hogy a Lemuria napjára is gondoltak; máj. 9., 11. és 13. napján ugyanis az ártó szellemeket akarták távol tartani a pogány rómaiak. Az ókor egyházi írói és szónokai nem győzik dicsérni a szentek erekyéit, hogy távol tartsák a hívektől a gonosz szellemeket. Mindez ajánlhatta május 13-át, amely számításunk szerint 609-ben keddi napra esett; a pápa különben minden bizonnyal vasárnapon tartotta volna meg a Pantheon dedikációját.

Újabb lépést jelent az ünnep fejlődésében III. Gergely (731—741) pápasága: ettől kezdve már nemcsak a vértanukat, hanem minden szentet tisztelnek. A keleti származású pápa a Szent Péter bazilika egyik oratóriumát, mellék-kápolnáját, 732-ben „az Üdvözítő, a szent Isten-szülő Szűz Mária a mi Asszonyunk tiszteletére, valamint a szent apostolok, vértanuk és Krisztus hitvallói, a tökéletes igazak tiszteletére” szentelte fel. Immár készen van Rómában a Mindenszentek tiszteletének

helye. Miért tette meg III. Gergely pápa ezt a lépést, korának története megmagyarázza. A római birodalom keleti felében ekkor már hat esztendeje dúlt a képtrombolás; mindenfelé összetörték és elégették a szentképeket és szobrokat. Rómának egész környékét, a Latiumot, a longobard hordák pusztították, feldúlva, kirabolva és felgyújtva a templomokat; még a rómakörnyéki szent helyeket sem lehetett biztonságban látogatni. A pápa ezzel az oratóriummal s a benne mindegy nap a Mindenszentek tiszteletére végzett szolozsmával és misével, engesztelést akart adni az Istennek és meggyalázott szentjeinek.

Nem tudjuk biztosan, melyik napon történt a világ első Mindenszentek-kegyhelyének felszentelése.

Tény azonban az, hogy ettől kezdve, a VIII. század második felében már november 1-én is kezdik ünnepelni a Mindenszenteket. Nem május 13-ikának ünnepe került november 1-re; hiszen ez a régi ünnep egyre soványodó jelentőségben megmaradt a késő középkorig. Még régi magyar liturgikus könyvek, így pl. a Pray-kódex is emlegeti. A november kalendáján, azaz elsején történő ünneplésnek ebből az időből már tanui vannak: Európa nagy tanítómestere, tiszteletreméltó Bedának Martirológiuma és Egbert, yorki püspök Pontificaléja. A század végéről valónak gondolom az ugyancsak angolszász Alkuin levelét (P. L. 100, 296; Ep. 91.). Ebben Nagy Károly fő-liturgikusa ezt írja az ünnepről: „Ezt a szentséges ünnepet háromnapos böjtöléssel, imádsággal, misék mondásával és egymásért való alamizsnák adásával, őszinte áhítattal előzzük meg.” Az új ünnep hivatalos elismerést nyert 835-ben, amikor Jámbor Lajos császár IV. Gergely pápa tanácsával az ünnepet egész birodalmában elrendelte, amint kortársa, Ado, viennei püspök erről tanuskodik. (P. L. 123, 387.)

Homályos kérdés, miért éppen november 1-ét tették meg az ünnep dátumává. A szakértők szerint ez „nem egészen világos”, „nehéz megismerni”, így mondja Ildefonso Schuster bibernok (Liber sacramentorum, német ford. IX. Regensburg, 1931, 78.) és Mario Righetti (Manuale di storia liturgica II. Milano, 1946, 315.) A november elsejei dátum kiválasztását azonban mégis megokolhatjuk. Egyháztörténeti szempontból ismert tény, hogy a VI. század eleje óta Hispaniában és Galliában szokás volt november kalendáját három vezeklőnappal megülni, amint 517-ben egy hispániai és 567-ben egy lyoni zsinat elrendeli (Conc. Gerund. can. 3. és Conc. Lugdun. II. can. 6.: Mansi 8,549 és 9,786.). Ezeken a napokon „litániát”, vagyis könyörgő- és böjti-napot kellett tartani, azaz a húseledeltől és a bortól tartózkodni. Miért rendelték Gallia és Hispania püspökei ezeket a vezeklő gyakorlatokat november kalendájára, azzal magyarázhatjuk, hogy a kelták polgári esztendeje november 1-ével kezdődött. A germán újesztendő január 1-ével kezdődik, és azt mulatozással, részegeskedéssel, kicsapongással ünnepelték meg. A kelták sem maradtak ebben mögöttük és amint a germán újesztendő italozásának nyomai századokig visszhangzanak a középkori hitszónokok beszédeiben s a szilveszteri mulatozásban mai napig megmaradtak, úgy gondolhatjuk, hogy a kelta népektől lakott Galliában és Hispaniában is ezért tartották szükségesnek a vezeklő napok elrendelését. Az így egy-

házivá szelidített újesztendő alkalmasnak látszott arra, hogy a Mindenszentek égisze alá helyezték azt. Hiszen Mindenszentek ünnepének egyik legkorábbi alap gondolata éppen a védelem-keresés. Abban az időben, amikor az ünnep elterjedt, Franciaország északi részét normannok pusztították, Dél-Itáliát és Róma környékét pedig a szaracénok (arabok) sanyargatták. Ez teszi érthetővé a Mindenszentek gyönyörű himnuszának sorait, melyekben a Schola Palatina urvari költője, Helisachar szerzetes kér védelmet a szentektől:

Vigyétek messze a pogányt
a hívők bús hatáiról,
hogy egy akolban éljenek,
kiket a Pásztor égbe visz.

Mindenesetre mesének hat Johannes Beleth († 1165) késői közlése, hogy azért tette át az ünnepet a pápa november kalendájára, mivel májusban „nem olyan bő az eleség, hiszen akkor szokott a gabona kifogyni s a nép, mely összegyűlt arra az ünnepre, az élelmiszerhiány miatt nem tudott helyesen résztvenni rajta.” (P. L. 202, 133.)

Az ünnep gondolatvilágát idéző gazdag forrásokból csak néhányat ragadunk ki. Az ünneplés eszméje eredeti teljes elgondolásában V. Pius új breviáriumaig, 1568-ig töretlenül megmaradt: minden szent személy tisztelete az imádás (latría), Mária fő-tisztelete (hyperdulia) s a szentek tisztelete (dulia) által. Mily szép lehetett a középkor ünneplése, mikor a fényesen kivilágított templomokban az éjszakai zsoltosma első antifonája, első olvasmánya és első reponsorium-éneke a Szentháromságot magasztalta; a második sorozat Szűz Máriát, a harmadik az angyalokat, a negyedik a pátriárkákat és a prófétákat, az ötödik az apostolokat, a hatodik a mártírokat, a hetedik a hitvallókat, a nyolcadik a szüzeket, a kilencedik minden szenteket. A püspök vagy az apát kezdette az első sorozatot és olvasta az első olvasmányt; utána a kórusban résztvevő tagok méltóságuk sorrendjében folytatták a sorozatok éneklését, míg a nyolcadik sorozatot: a szüzek dicsőítését a monostor legkisebb tanulói végezték. Hófehér ruhában öt kisfiú állott a Boldogságos Szűz oltára elé, égő gyertyával a kezében, mint az evangélium öt okos szüze, és így énekeltek a Szüzek énekét: „Hangot hallottam az égből hangozni: Jöjjetek mindnyájan okos szüzek, tegyetek olajat lámpásaitokba, míg eljön a Völégény!” Az Egyház dicsőségét látták őseink ezen a napon fölcsilanni, amint egy IX. századi ismeretlen hitszónok hirdeti: „Ő, valóban boldog vagy Egyház-anyánk, az isteni dicsőség fénye önt el téged, a győzelmet aratott vértanuk dicső vére ékesít, a hitvallók töretlen hite s a szüzek szüzessége hófehér ruhába öltöztet!” (P. L. 94,450.) — A középkornak aggályosságra hajló lelkülete ezzel az ünneppel akarta kipótolni a szentek tiszteletében netán előfordult hanyagságokat, amint Lavadini Hildebert, a neves költő kifejti: „Semmi kétség, az Isten sugalmazta ennek az ünnepnek alapítását, hogy akik az év körforgásában az egyes szenteknek születésnapját hanyagság, tudatlanság vagy világi elfoglaltság miatt kevésbé tisztelik, azt lehetőség szerint kipótolni törekedjünk.” (P. L. 171,705). Ügyvédöknek tekintették a szenteket s

úgy könyörögtek hozzájuk, mint Damiani szt. Péter: „Ti vagytok a mi védőink a Bíró színe előtt. Akiért ti jártok közbe, annak nem kell félnie a halálos ítélettől... Fohászkodjunk hát emlékükhöz, hogy megvédelmezzenek szárnyuk árnyékában, míg el nem múlik a gonoszság”. (P. L. 144,815.) A középkor folyamán Mindenszentek ünnepének saját prefációja is volt, melyet először egy X. századi fuldai misekönyvben olvassunk (G. Richter—A. Schönfelder, *Sacr. Fuldense*, Fulda, 1912, 160): „Könyörögve kérjük kegyességedet, hogy örömről a mennyi birodalmad székhelyén ujjongó szentekével egyesítsed, s akiket képtelenek vagyunk ereink utánzása által követni, a ke'ő tisztelet törekvésével mégis elérhessük.”

A küzdő Egyház tagjainak vergődése a test bilincsei között így sikoltja az égre könyörgését, hogy az általa dicsőített győzedelmes Egyház sorába felvétessék. Az ünnep másnapján pedig, november 2-án a szentek közösségének harmadik birodalma is bekapcsolódott az ünnepelésbe: 998-ban Szent Odilo c'uny-i apát elrendelte, hogy ezen a napon zsolozsmával és szentmiseáldozattal a halottakról emlékezzenek meg. Így lett teljessé a földet a másvilággal egybefonó hármasság egysége ünnepelése, a küzdő, szenvedő és győzedelmes szentek összefogása, a szentek egysége.

Radó Polikárp

CHOPIN

Száz esztendővel ezelőtt, 1849 október 17-én hajnali két órakor halt meg Chopin Frigyes, harminckilenc esztendő korában. Legnépszerűbb életrajzának szerzője, Guy de Pourtales ezt írja vele kapcsolatban könyve ajánlásában: „Fogadjuk be ezt a lelket úgy, mint emberi szóval el nem mondható tiszta kifejezését a szerelem kifejezhetetlen lényegének.” Ezek a szavak nagyjában fedik a közkeletű Chopin-arckép vonásait. A közönség ugyanis általában úgy tartja őt számon, mint végtelenül gyöngéd, törékeny, álmodozó, par excellence a szerelem dallamára hangolt művészt; valóban mint a „zongora poétáját”, aki a szerelem „kifejezhetetlen lényegét” szólaltatja meg.

Kérdés, mennyiben hű a valósághoz ez az arckép. Melyik előadója értelmezi hitelesen Chopint? Az, aki mint romantikus ábrándozót, mint egy holdsugaras, tubarózsa-illatos „rêverie” merengőjét tolmácsolja; vagy az, akinek játéka mély benső drámát, folytonos feszültséget, viharok szaggatta lelki tájat sejtet: olyan szellemi és érzelmi klimát tehát, amely nagyon is messze esik a bágyadt epekedések, hangulatos bu-doárok és füledt szalon-szerelmek légkörétől? Milyen hát az „igazi” Chopin?

Erre a kérdésre a kortársak sem tudtak egyértelmű feleletet adni. Ki játszotta helyesen a műveit? Ő maga? Vagy Clara Wieck, mint Schuman állította? Vagy talán Liszt, aki „a férfiaság hangnemébe transzponálta zenéjét”, ahogyan James Huneker, Chopin egyik jelentős életírója és méltatója mondja? Kinek volt igaza? Moschelesnek, aki egyszerre kifogásolta kompozícióinak „nyersségét” és „édeskességét”?

Fieldnek, aki betegszoba-tehetségnek nevezte? Hölgyrajongóinak a párizsi szalonokban? Vagy lengyel emigráns-társainak, akik a nagy népi és nemzeti művészt érezték meg benne? Megannyi ellentmondás; és ez természetes is. Az ilyen egykorú ítéletekben és tanúságokban többnyire sok az egyéni ízlés, a pillanatnyi benyomás hatása, a személyes félreértés és torzítás. A nem egyszer ellentétes vonások halmazából az arc sajátos jellegét és egységét csak úgy tudjuk fölidézni, ha megpróbáljuk megragadni mögötte az élő életet: az egyéniség magvát, a benső dráma ritmusát és karakterét, az élmény és kedélyvilág természetét. A kérdés nem csak az, milyen volt valójában Chopin, hanem az is: miért volt, miért lett olyan, amilyen volt.

Eleve valószínű, hogy a válasz nem fog, vagy legalábbis nem mindenben fog megegyezni a köztudatbeli képpel. Ha Pourtalès könyve ellen, sok gyöngéd, költői szépsége ellenére is, kifogást emelhetünk, elsősorban azt róhatjuk föl neki, hogy túlságos engedményeket tett a köztudatnak. Chopin életéből hiányzik az a látványos mozgalmasság, mely egy Berliozét, Lisztét, Wagnerét jellemzi. Az övé, ezekéhez képest, halk, szerény, eseménytelen élet. Pourtalès nem hatolt át elég bátran a külső eseménytelenségnek ezen a burkán a léleknek abba a legbensőbb életébe, ahol az igazi dráma folyik: a szellem harca élet és sors lényegéért, értelméért. Elfogadta a közkeletű arcképet s azt rajzolta újra kétségtelen áhítattal; s végülis csak még jobban kihangsúlyozta e kép alapjellegét: a törekeny érzelmességet. Az ő Chopinja afféle hervadó virág, „ártatlanság képe s bánatá”; érzelmi életétől nem látni a lelki életét. Pedig Chopin művének forrását inkább kell keresnünk a lelki, mint az érzelmi életében. Ne képzeljük őt hárfának, mely varázsos dallamokat zeng az érzelmek és ábrándok halk fuvalmaira. Ne torzítsuk őt a szerelem szelid zsenijévé. Ne feledkezzünk meg arról a tragikus hangról, mely főként párizsi éveinek alkotásaiban sikolt föl minduntalan. Ne vegyük hallatlanra benne azt a démoni elemet, mely minden önnön kísérteteivel viaskodó lélekben megjelenik.

Chopin pedig viaskodott velük, oly életre-halálra, hogy néha meg is jelentek előtte; ellepték szobáját, földúlták álmát, reműlettel telítették éjszakáit. George Sand a tanu rá; — Sand, aki valóban végzet volt az életének, hiszen Chopin keresve sem találhatott volna nőt a korában, aki kevésbbé értette volna meg őt. 1844-ben halt meg Varsóban az édesapja, s két évvel korábban egyik leghívebb barátja, Jan Matusinszky. Ezekre az időkre utal George Sand következő megjegyzése: „Ahelyett, hogy szeretteinek immár egy jobb vi'ágban időző pusztá lelkéről ábrándoznék, Chopinnak olykor szörnyű víziói voltak. Szobájában kellett töltönnem az éjszakákat, hogy ébrenlétének és álmainak kísérteteit elűzzem. Erősen foglalkoztatták a lengyel népmesék, szellemeikkel és babonáikkal. E jelenségek nyugtalanították és varázskörükbe vonták; s ahelyett, hogy apját és barátját a sugárzó égből látná alámosolyogni, azt képzelte, koponyáik az ágya mellett hevernek és menekülni akart közülük.” Sand mindebből nyomban levonja a kínálkozó legfölszínesebb és legáltalánosabb tanulságot: az evangélikus vallás fölényét a katolikussal szemben; ez utóbbi — mondja — a szörnyűség fényébe állítja a

halált, mert a kárhozatról beszél. Lapos filozófiájával ez a született ápolónő nyomban behúnyta a szemét, mihelyt a benső élet mélyebb titkaival találkozott. Hogyan is érthette volna meg a maga elpusztíthatatlan, brutális egészségében, mindenestül kifelé fordult életével ezt a tragikus, zaklatott belső világot, ezeket a látomásokat, midőn a tudat mélyéről előlépnek és megtestesülnek egy rejtelmes dráma emlékekkel terhes szellemalakjai? Ő, aki csak a legkézzelfoghatóbb realitásban érezte otthon magát, tökéletesen idegenül állt szemben ezzel a Chopinnal. Szerelmük nem holmi romantikus érzelmi vihar volt, hanem kegyetlen félreértés. A legendás majorcai idill nem egyéb, mint fokozatos ráeszmélés erre a félreértésre. Messze a világtól, egy romantikus szigeten, volt valaha távolabb egymástól két szerelmes, mint George Sand és Chopin? Olvassuk el Chopin innét írt leveleit, hallgassuk meg itt szerzett prelűdjeit: igazán nem a boldogság vallomásai. Ennek a szerelmesnek itt, az egykori kolostor rideg magányában, nem az öröm angyalai énekelnek. Ennek már a halál tipor a mellén. Egyik levelében leírja a szobáját, a környékét. „Bármekkora kiálthat az ember, úgysem hallja senki” — mondja. Ez a mondat mottója lehetne az egész keserves valdemosai idillnek. Egyik-másik prelűdje valóban úgy hat, mint egy fojtott kiáltás. S ironikus kis fintorai, — egy szenvedő arc mosollyal palástolt vonaglásai, — mintha csak azt mondanák: „Úgysem hallja meg senki.”

Élesszemű elemzője, Sztaniszlasz Przybyzewski állapította meg róla a múlt század kilencvenes éveiben: „Utolsó esztendőinek, zenéje határozott jegyeit mutatja a rémkép-pszichózisnak.” S ugyancsak ő jegyezte meg, a h-moll scherzóra, a hosszú, melankólikus szusztenuto-rész után fölcattanó éles akkordra utalva: Chopin zenéjében tör először fölszínre a lélek mélyrétege, a tudattalan. „Der feinste Psychologe des Unbewussten” — mondja; Chopin „a tudattalan legfinomabb pszichológusa”. Ez az „igazi” Chopin portréjának egyik alapvonása. Zenéje megértésének is ez az egyik kulcsa.

E tudat homályos mélyein egy elsüllyedt világ éli árnyékéletét. Chopin java művei, — leszámítva azokat a szalon-darabokat, melyekről ő maga is bizonyos fölénnyel beszél, — ennek az Atlantisznak a híradásai. Valahol valami történt ennek a léleknek az életében: egy katasztrófa, mely végleg megpecsételte sorsát s mely elérhetetlen messzeségbe számúzta tőle azt a boldogságot, amelynek légkörében addig élt, — gyermek- és ifjúkora felhőtlen világát.

Ha ezt a gyermekkort és ifjúságot nézzük: valóban zavartalan, boldog esztendők voltak, a derű és szeretet tiszta égboltja ragyog fölöttük. Kevés lángelme fejlődhetett kedvezőbb körülmények között. Neki nem kellett megküzdenie érte, hogy művészi hajlamait, tehetsége szavát követhesse; az ő pályája előtt nem tornyosultak olyan akadályok, amelyeken például Berlioznak kellett átvágnia magát. Csupa megértő lélekkel találkozott családjában, tanárai közt, környezetében. Akik tanították, nyomban fölismerték kivételes képességeit s ahelyett, hogy elnyomták, kordába szorították volna egyéniségét, mint Párizsban Cherubini tette tanítványaival, egyengették útjait és tág teret nyitottak ki-

bontakozásának. Elsner, professzora, a varsói konzervatórium igazgatója, egyébként megbecsült zeneszerző is a korában, később egy levelében így foglalta össze pedagógiájának elveit, — elveket, melyeket a gyakorlatban is messzemenően érvényesített lángezü tanítványának zenei nevelésében: — olyan tanulókkal, akiknek kiválóak a képességei és akik bizonyos eredetiséget mutatnak, a tanárnak nem szabad szűkebbülnek s aggályoskodónak lennie; „inkább hagyni kell őket, járjanak a maguk útján s keressék azt, amit mások még nem találtak meg. Az ilyen tanítványnak nemcsak hogy egy szinten kell állnia mesterével, hanem túl is kell szárnyalnia rajta s úgy fejlesztenie ki sajátos művészetét, hogy saját egyéni színe legyen. Az igazi szép nem utánzás; egyéni zsenivel át kell éreznie azt. Amivel a művész kortársait elbűvöli, csak önmagából és önmaga által nyerhet teljességet. Hírének forrása ma is, a jövőben is egyedül csak műveiben megnyilatkozó zseniális egyénisége”. Így vált lehetővé az ifjú Chopin számára, hogy a varsói zenei élet két uralkodó s egymással vetélkedő irányának, egyrészt az olasz opera, másrészt a németes klasszika kultuszának idején, mindkettőtől függetlenül induljon meg a maga saját útján s teremtsen meg a valóban népi lengyel zenei dallam és ritmuskincs kiaknázásával utánozhatatlanul egyéni művészetét. Mert már varsói korszakának mazurkái és polonaise-ai lényegesen mások, mint az akkoriban ily címen divatos táncdarabok, a közkedvelt „ram-didiridi” mazurkák, melyeket gyakran gúnyolt s nevezett kintorna-zenének, verkli-muzsikának; ezekben egy eredetibb, sajátosabb, frissebb, valóban népi harmónia és ritmika jelenik meg s tör utat a népi zenei kincs magas művészi érvényesülésének; ezekben az a hang szólal meg, melyet falusi vakációin lesett el onnét, ahol még torzítatlan eredetiségében élt: a nép ajkáról. Chopin mindvégig tudatosan teremt ebből az anyagból; „tudod, — írja 1831-ben, már Párizsból egy barátjának, — mennyire törekszem rá, hogy nemzeti zenénket átérezzem, s részben mennyire sikerült is ez nekem”.

Tehetségének igényei szerencsésen találkoztak a korhangulattal. Fiatalsága egybeesik a lengyel romantika kibontakozásával, az új szellemi törekvésekkel, melyeknek egyik vezető alakja, a költő és esztétikus Brodzinszki, állandó vendége volt a Chopin-háznak. Baráti körében ott találjuk Varsó neves muzsikusai mellett a megújhódó, a megmerezve dett klasszicizmussal szembeforduló romantikus irodalom⁸ képviselőit is, Zaleskit, Witwickit például, akik valamennyien a lengyel, sőt az egyetemes szláv zene, európai diadalra juttatását várták tőle. Jellemző erre Witwickinek egy 1831-ben Chopinhez intézett levele. „Föltétlenül neked kell megalkotnod a lengyel operát. Mély meggyőződése, hogy képes vagy erre a munkára és vele, mint lengyel nemzeti szerző, páratlanul gazdag utat fogsz törni és rendkívüli hírt fogsz szerezni tehetségednek, föltéve, ha mindig szemed előtt tartod a nemzetiséget, nemzetiiséget és harmadszor is a nemzetiséget.” A szülőföldnek, — folytatja, — épp úgy megvan a dallama, mint a klímája. Saját hangjuk van itt az erdőknek, hegyeknek, vizeknek, pusztáknak; benső daluk van, melyet nem minden lélek, hanem csak a valódi érzelmekkel és eszmékkel teli tehetség tud megragadni. Ezt a kincset kell fölszínre hozni; s ha Cseh-

országán át, vagy morva, dalmát, illír vidékeken jár Chopin, ne feledkezzék meg e szláv dallamkincsről, „keresse, kutassa, mint mineralógus az ércet”. Ebből kell majd fölépítenie a lengyel nép nagy diesöségét, a szláv operát, melyben „épp annyi dallam lesz, mint az olaszban, de még több érzelem és hasonlíthatatlanul több gondolat”. E remények oly szívósak voltak, hogy Varsóban még 1842-ben is híre járt, hogy a párizsi emigrációban a két „nagy” lengyel, Chopin és Mickiewicz valami közös munkán dolgoznak, „nagy dolgokat írnak együtt”, — s e nagy mű nem más, mint a várva-várt lengyel nagyopera. A fiatal Chopin egy lendületes szellemi mozgalom sodrában él és fejlődik; annak a lengyel romantikának a „légkörében él, mely a művészetben a nemzeti lelket és jellemet kívánja érvényesíteni, s idegen hatások és megmerevedett klasszikus-voltériánus hagyományok helyett a népben megőrzött nemzeti karaktert akarja a művészet magas síkján uralomra juttatni. Chopintól azt várják, hogy ezt a nemzeti lelket a nyelv korlátaitól független, leguniverzálisabb jellegű művészetben, a zenében tárja a világ elé.

Lengyelország ezekben az időkben, ismételt fölosztásai óta, történelmi megpróbáltatásai közepett, nagyhatalmi érdekek ütközőpontjában, a középk európai népek viharzónájában, beteg, önellentmondásokkal teli társadalmi alkatával, a létét féltő, nemzethalál kísértetével viaskodó népek idegfeszültségében él. Itt nincs „külön” tudomány, „külön” művészet, „külön” irodalom vagy zene; itt mindig és mindenben a nemzet létének érdekei forognak kockán s a szellemi élet minden mozzanata az egyetemes nemzeti érdekek szövvényes egészét érinti. Itt a sokat emlegetett történelmi nagyopera, s általában a „nagy” műfajok nemcsak valamiön szélesebb igényű zenei eszmény formái megvalósulásai volnának, hanem alkalmás keret arra is, hogy benne a multja fölé hajló és jövőhöz való jogát multjában kereső nemzet történelmi aspirációi világgraszolóan megnyilatkozzanak. A kiváló egyéniség itt nemcsak átlag fölé szökkenő lángelme, aki fölülelemelkedve a nemzeti kereteken, sőt talán szemben is a tulajdon nemzetével, mint Byron, az egész emberiség ügyéért száll sikra; a kimagasló tehetségre itt a szegény család féltő gondjával és reménykedő szemével tekint az egész nemzet, mint legkisebb fiúra, aki majd elviszi hírét a világba és szót emel érte a távoli, szerencsésebb, gazdagabb és boldogabb rokonoknál. „Bármerre jársz, bárhol időzöl, — mondta a külföldre induló Chopinnak a baráti szónok 1830 novemberében, — sose feledkezz meg szülőhazádról. Emlékezz Lengyelországra és barátaidra, akik büszkén neveznek honfitársuknak és nagy dolgokat várnak tőled.” A búcsúztató ének pedig így hangzik: „Járj bár a Duna, a Spree, a Tiberisz vagy a Szajna partján, lengyel szokás szerint szólaltasd meg kedves hangjaiddal a szívünket vidámitó derűs mazurkát meg a krakoviakot. Ebben keresd híredet, tisztességedet, fáradozásod és tehetséged jutalmát: abban, hogy népünk dalait hirdetve, mint népünk igaz fia, új koszorút szerzel hazánk homlokára.”

Ez a boldog gyermek- és ifjúkori világ, ez a tavaszi életű Lengyelország süllyed visszahozhatatlanul az emlékezős tengermélyére azon a napon, 1831 szeptember 8.-a után, amikor Chopin Stuttgartban hírül veszi a lengyel forradalom bukását és Varsó elestét. Egy éve van távol

szülőföldjétől; ez alatt az egy esztendő alatt megízlelte az idegenben bolyongás keserűségét. Bécs, ahol annakidején oly fényes sikert aratott s úgyszólván egycsapásra kedvence lett a zenei életnek: Bécs 1830 telén legmogorvább arcát mutatta meg neki. Ez a fiatalember, aki hozzácsokolt a család meleg, védett légköréhez, ez az ifjú, aki mindeddig semmit nem érzett az élet nehézségeiből, most kegyetlenül szenved a homvágytól és a magánytól. Hazavágyik, s ekkor éri a hír. A hír, mely az ifjúság boldog világának eltiprását, szeretteinek megpróbáltatását s ki tudja, talán halálát is jelenti; s jelenti azt is, hogy nem mehet haza többé, hogy valaminek vége, hogy a magány állandósult. Atlantisz el-süllyedt. Már csak a tudat mélyein éli tovább, mint Chopin második, igazi élete, az álmok, emlékek és kísértetek életét. Hogy milyen döntő megrázkódtatás, milyen villámcsapás volt ez Chopin számára, két dokumentum is tanúsítja. Az egyik a híres c-moll vagy „forradalmi” etűd. A másik egy két lapnyi szöveg: naplójegyzet. Egyike ez azoknak a „nagy” szövegeknek, amelyek mint metsző sugár világítják meg egy pillanatra egy lélek tragikus éjszakáját. Kétségbeesés, aggodás, szerelem, önmérsztés, már-már a téboly határain járó gyötrődés, a szellemnek valaminő paradoxonokban ki-kicsapó magasfeszültsége jellemzi. „Mintha érzéseim hirtelen meghaltak volna; egy pillanatra meghaltam a szívem számára, vagy inkább a szívem halt meg egy pillanatra. Ó, miért nem örökre!... Ugy talán elviselhetőbb volna... Egyedül! Egyedül!... Nyomorúságom leírhatatlan, alig bírja elviselni az érzés...” Szív, érzések pillanatnyi halála: ez volt az a pillanat, amelyben Chopin végleg eljegyezte magát a tudattalannal. A maga módján ő is meghalt a világnak. Még benne mozgott, benne élt; de az igazi életét befelé fordulva, a tudattalanba merülve álomvilág sugallataira figyelve élte. Emlékezzünk George Sand szavaira a lengyel népmesék Chopin éjszakáin kísértő alakjairól. Amiben Sand babonát látott, az Chopin számára az igazi valóság volt.

Párizsban Chopin a romantika kellős közepébe kerül. Ezt a romantikus irodalmi, zenei, művészeti életet általában szinte el sem tudják képzelni nélküle; a friss forgatagban ott látják őt George Sand karján, Delacroix, Musset, Victor Hugo, Balzac társaságában s afféle testvéri egyetértésben Liszt Ferencsel, mint a romantika egyik legromantikusabb figuráját, mint szalonok és társaságok dédelgetett kedvencét, hölgyek ábrándos szerelmét, félhomályos hangulatok gyöngéd, ihletben improvizáló merengőjét. A kép azonban fölszínes, és mint minden fölszínes kép, egyben hamis is. Chopinnak nem volt igazi életeleme ez a romantikus Párizs; ez a légkör nem az ő klímája. Magányos volt benne, és bizonyos fokig idegen is. A romantikus világ hangossága, látványossága, nyílt érzelmi kitárulkozása Chopint állandó védekezésre ösztökölte. E védekezés egyik formája volt az, amit különbségének neveztek: a den-dizmus. Egy másik formája a gúny. Mint a magányos szellemek többnyire, ő is nyomban meglátta a nagy gesztusok mögött a modorosságot, színészkedést, szerepiátszó mechanizmust, melynek gyakran nincs kellő érzelmi vagy értelmi fedezete. Köztudomású volt kítőnő utánzó képes-

sége, karikírozó hajlama, amivel már gyerekkorában sok vidám órát szerzett a pajtásainak; csakhogy akkor még nincs ebben a játékban semmi fanyarság, semmi abból a kényes tartózkodásból, kesernyész íróniából, mellyel a sebezhető lelkek fegyverzik föl magukat a világ ellen. „Ugyanazzal az utánzó tehetséggel rendelkezett, mellyel oly nagy mértékben Chopin, a zenész” — jellemzi egyik regényalakját Balzac. Moscheles, aki egy társaságban hallotta őt játszani 1839 novemberében, azt írja róla feleségének: „Ki hitte volna, hogy komikai vénája is van? Élénk, jókedvű volt s rendkívül komikus, ahogy Pixist és Lisztet utánozta.” A természet fegyelmezetlen, tetszelgő önárulkodását gúnyolta ki bennük; irított a magamegmutatásnak attól a lázától, a folytonos vallomástételnek attól a mániájától, amely a romantikusok egyik jellegzetessége. Magát sem kímélte; ha leveleiben el-elragadja az érzelem, tüstént útját szegi egy-egy fintorral. Ugyanaz a hanglejtés ez, amit a zenéjében tapasztalhatni, az érzelmes passzusokra rácsendülő ironikus akkordokban, melyekben mintegy megsemmisíti, szétrombolja, egy kesernyész gesztussal elhessenti azt az álomvilágot, amelyet az imént megidézett. Ez is védekezés. Kevés szemérmesebb lélek van ennél az olvadékonyság hírében álló alkotónál.

Az olcsó hatás csábításait következetesen elutasította; előadói modorát is a szemérmesség jellemezte. Ezért idegenkedett Liszt teatrális mozgalmasságától; azért nem kedvelte Lamennais biblikus pátosztát, — amiért Liszt rajongott, — s ezért faragott, mint Liszt írja D'Agoult grófnőnek, „rossz tréfákat” az abbé nagyírú könyvéről, az „Egy hívő szavai”-ról. Ahol egy Liszt, Sand, Hugo vagy Lamartine első hangja a lelkesülés, első reakciója az önátadás, ott Chopiné a tartózkodás, a védekező ironia, a dandizmus magánya. Akárcsak Baudelaire-é, Gérard de Nervalé.

Ha valakivel, úgy az utóbbiakkal rokon, nem pedig Liszttel; Lisztnek inkább az ellentéte, egyéniségében is, zenéjében is. A romantika zenei iránya a programzene; és semmi sem áll távolabb Chopintól a programzenénél. Neki nincs szüksége kívülről kölcsönzött eszmére, gondolatra, ami ihletét elindítsa s amit azután a zene saját nyelvén tolmácsoljon; az ő gondolatai eredendően zenei gondolatok. Liszt ihletei túlnyomóan tájihletek, irodalmi ihletek; többnyire kapnia kell valamit, amit azután „megzenésítsen”, — Byrontól vagy Lamartine-től, egy tájképtől vagy egy egyéniségtől; Chopin viszont csak zenében gondolkodik, él és érez. Ennyiben föltétlenül helytálló, amit egyes méltatói hangoztatnak, s köztük is a leghatározottabban talán Paul Egert: hogy a romantikus muzsika korában az egyetlen klasszikus. Lisztnél vagy Berlioznál többnyire nem jogosulatlan az a laikus kérdés: miről szól, mit akar mondani ez vagy az a darabja, „mit fejez ki”, mi a „meséje”. Chopinnal kapcsolatban ez a kérdés épp olyan tökéletesen értelmetlen, mintha valaki egy Bach-versenymű vagy egy Mozart-szimfónia „meséje”, „tartalma” iránt érdeklődne. Liszt többnyire bizonyos, a muzikális fölfogáson kívüli értelmű munkát kíván hallgatójától; Chopin zenéje viszont minden egyéb, mintsem eszmék kifejezése. Vele kapcsolatban is megállják a helyüket Debussy szavai: „Ugyan kik azok az ostobák,

akik meg akarnak *érteni* valamit a zenéből?" S helytálló az az anekdóta is, melyet André Boll idéz egyik könyvében Sztravinszkyről. „Mester, mire gondolt, mikor ezt a művét írta?” — kérdezte tőle egy hölgy. „Semmi, — felelte Sztravinszky. — Zenét szereztem.”

Egy művész mégsem légüres térben lebeg; hová helyezük hát Chopint a korában? Semmiképpen sem abba az „első” romantikába, amelyet Byron, Lamartine, Hugo vagy Sand neve jelöl. Ezek a romantikusok magukba szívják a természetet, élén rohannak az emberiségnek; fölényesek s fölényükben maguk szabnak törvényt maguknak; életük és művük szoros egység, s nem ismernek semmi kényszert, semmi fölöttük álló hatalmat. Jellemző, hogy szinte mind deisták. Éppen ezért azok. Birtokukba veszik a mindenséget, tele vannak kozmikus igényekkel. Hatalmas példányai az elpusztíthatatlan emberi vitalitásnak; mindenük a természet, s a természet: ők. De van egy másfajta, egy „második” romantika is.

Ennek művésze nem a világot akarja meghódítani, hanem a lelket, a lélek mélyén élő ismeretlent. Föltánni a kifejezés új lehetőségeit s azokon át a lélek, a benső világ új tájait: ez a törekvése. A természet iránt bizalmatlan. A mű, szerinte, magában és magáért álljon helyt, s ne „beszéljen bele”, ne kezeskedjék érte a mögötte álló egyéniség, hódító, birtokló temperamentum. A műalkotás ne „maga a természet” legyen; javítsa ki a természetet, legyen tökéletesebb nála, győzze le mulandóságát. „Ki merné állítani, hogy a művészet hivatása a természet meddő utánzása?” — kérdezi Baudelaire. Még erkölcsiekben sem „utánozhatjuk” a természetet, ahogy Rousseau tanította; hiszen „a jó mindig valami művészet eredménye”. Ennek a művésznek az élményét nem a folytonos ihletettség, egyenletes fűtöttség, állandó, együttáradó rezonancia jellemzi; ez az ihlet inkább látomás, villanás, — „illumináció”, mint Rimbaud mondja. Ez a „modernség”; „mindenütt a röpke, illanó szépséget kereste, ami a modernség jellemvonása” — mondja Baudelaire Constantin Guysről, „a modern élet festőjéről”. Nem véletlen, hogy e „második” romantikát annyi rokonszenv s annyi titkos szál fűzi az őt közvetlenül megelőző nemzedéken túlra, a német romantika első hullámához s abban is főként azokhoz, akik számára a művészet szintén nem ábrázolás volt elsősorban, hanem „connaissance”, az önismeret, a benső világ s az abszolút lényeg megismerésének misztikába hajló útja: Novalishoz, E. T. A. Hoffmannhoz. Chopin csalhatalanul ebbe a „második” romantikába tartozik. Oda, ahová Baudelaire és Nerval.

Mindez bizonyos fokig lelkiakat kérdése, — s a fiatal Chopin varsoói életében, Gladkowszka Konstancia iránti szerelmében már sok hoffmanni vonást találunk; sok jelét találjuk benne annak a hajlamnak, hogy a konkrét valóságba való belémerülés helyett a magaalkotta Ideál kultuszának szentelje magát és művészetét; — de mindennek vannak mély történelmi és társadalmi okai is.

Az egyik ilyen ok az élet klímájának és ütemének megváltozása. Most alakulnak ki s válnak a szellemi élet kizárólagos központjaivá a modern nagyvárosok; most születik meg, a kapitalista ipar és kereske-

delem kifejlődésével, a modern Párizs. Az életnek ez a meggyorsult nagyvárosi üteme nem ismeri többé a vidékies szemlélődés nyugalmit. Ebben a forgatagban az ihlet öneszmélése nem más, mint hirtelen rádőbbenés, fölgyulladó pillanat. Nem folyamatos együttlélekzés a természettel, mint az „első” romantikában, hanem inkább egy-egy emlékezésszerű sóhaj, melyet az elvesztett teljesség nosztalgiája kísér, — és Chopin „ábrándossága” sokkal inkább ilyen nosztalgia, mint szentimentalizmus; — mintha egy percre megborzongna az emlékek erdeje valahol a tudattalanban, ahova most lehatol egy váratlan sugár és megvilágítja a benső tájat. Azt az elsüllyedt Valois-t, amely Nerval lelkének mélyén dereng; azt az elsüllyedt ifjúságot, elmerült Lengyelországot, amelyet Chopin őriz magában.

A másik ok egy bizonyos dezilluzionizmus. Az első romantika reformátori lendülete szükségszerűen vezetett a forradalmi ideológia vállalásához. Ezek a forradalmak azonban sorra elbuktak. A művészet kiábrándul a nagy szociális mozgalmakból; nem véletlen, hogy a század második felében csak ott igazán forradalmi, ahol a társadalmi és politikai revolúció még nem tört ki és nem szenvedett vereséget: Oroszországban. Csalódva a külső világban, a művészet befelé fordul; a társadalmi reform helyett új programot vállal: a lélek meghódítását. Chopin természeténél fogva hajlott erre a befelé fordulásra. A lengyel forradalom bukása s az emigráció végleg a belső tájak felé fordítja őt. Innét, e belső világ titkos forrásaiból fakad föl a zenéje.

Rónay György

ENGEDJÉTEK HOZZÁM A KISDEDEKET

(Az első áldozás multja és jelene.)

A pap szentmisét mond az oltárnál. Az áldoztató-rácsnál pöttyöm kisiú áll. Lehet úgy négy esztendő. Aranyos haján megcsilán az ablakon beszűrődő napfény. Nem kell figyelmeztetni, hogy szépen viselkedjék, mert komolyan áll, áhitattal, összekulcsolt kézzel és nézi az oltárt. Áldoztatáshoz csengetnek. Egy idős néni hirtelen, nem is nagyon gyöngéden, félrehúzza a kisiút. „Nehogy megáldozzék” — mormogja félhangosan. A kicsi riadtan ránéz, kiszabadítja magát a kezei közül és visszasurran előbbi helyére. De a néni nem hagyja magát. Erélyesen megragadja a gyereket, az még egyszerűen visszanez az oltárra, de most már megszeppenve követi az erélyes nénit.

A kicsi természetesen nem áldozhatott volna, hiszen ehhez előkészület, és szentségi böjt szükséges. A pap nem is áldoztatta volna meg. De a fájdalmas, csodálkozó tekintet elárulta, hogy mennyire megzavarta az áhítatba merült gyermeket a durva, szeretetlen beavatkozás. Pedig az idős asszonyt is jószándék vezette; csak mint annyi más felnőtt, nem gondolt a gyermeklélekre. Nem gondolt arra, hogy egy ilyen apró emberben mennyi vonzódás, szeretet, őszinte ragaszkodás lakik; hogy az ártatlan kis lélek milyen ösztönösen érzi, hogyan hívja most is az ő igaz, nagy Barátja, aki földönjártában azt mondotta: „Hagyjátok a kisdedeket hozzám jönni és ne tartsátok őket vissza tőlem, mert ilyeneké a

menyek országa." (Mt. 19, 14.) Nekünk, felnőtteknek, sohasem lehet feladatunk elhúzni őket az áldozatató-rácstól, hanem Istentől rendelt kötelességünk előkészíteni és odavezetni őket az örök élet forrásához. Kötelessége ez elsősorban a szülőknek, az édesanyáknak, mégpedig minél korábban.

Szálljunk vissza gondolatban ezer évvel ezelőtt élt keresztény öseinkhez. Ebben az időben nagyszombaton reggel keresztelték a gyermekeket. A püspök, miután megkeresztelte és megbérmálta őket, hozzáfog a szentmise bemutatásához. Amikor az áldozáshoz ér, nem veszi magához az egész szent Vért, hanem a kehel'yel az újonnan keresztelt gyermekekhez lép és ujjával egy-egy cseppet hullat a kis csecsemők nyelvére. Közben ezeket a szavakat mondja: „Az Úr Jézus Vére őrizzen meg téged az örök életre. Amen.” — Törvény volt arra is, hogy ezek a kicsinyek a szentáldozás előtt semmiféle táplálékban ne részesüljenek. (Martène, de antiqu. eccl. rit. I. 68.)

Felvetődik bennünk a kérdés: mikor keletkezett és mikor szűnt meg a csecsemők áldoztatása? Vannak akik már az apostoli korból származtatják ezt a szokást. Annyi bizonyos, hogy az V. századtól kezdve a keresztségi csecsemőáldoztatás az Egyházban általánosan elterjedt volt. Az V. századtól a XII. századig a szertartáskönyvek majdnem kivétel nélkül előírják a keresztség utáni csecsemőáldoztatást. A szülők ekkor még két szín alatt áldoznak, de a püspökök hangsúlyozzák, hogy a gyermekek áldozása is ugyanolyan értékű, „a kehelyben az egész Krisztust veszik magukhoz.” (P. L. 163, 1039.)

A csecsemők áldoztatása azonban sok nehézséggel járt. Ezért később úgy pótolták hogy a pap a szent Ostyával, vagy a szent Vérbe mártott ujjával megérintette a gyermek ajkát. A csecsemők áldoztatásának szokása a nyugati Egyházban a XIII. században általában megszűnt, nyomaival azonban még a XVIII. században is találkozunk. A keleti Egyházban, például Oroszországban még a mai napig is érvényben van.

Az új egyházi törvénykönyv eltiltja a csecsemők áldoztatását. „A gyermekeknek, akik koruk miatt még ezt a szentséget nem ismerik és nem óhajtják, ne szolgáltatassák ki az Eucharistiát.” (Canon, 854. 1. §.) — Bár az Egyház ezt a gyakorlatot a megvalósítás nehézségei miatt megszüntette, mégis abból, hogy annyi évszázadon át előírta, világosan látnjuk azt a meggyőződését, hogy a gyermek halhatatlan lelke öntudatlan állapotban is képes befogadni a megszentelő kegyelem gazdagítását, hogy a szentségi Úr Jézus vágyódik az emberek lelkébe és az embernek szüksége van mielőbb erre a látogatásra.

A jozefinizmus korából (XVIII. sz.) ered az a felfogás mely a szentáldozásban nem magát az Úr Jézust és azokat a kegyelmi erőket tartja legfontosabbaknak amelyek magából a szentségből áradnak (ex opere operato) a gyermek lelkébe, hanem csupán pedagógiai eszközt lát benne. Ez a kor nem hitt a szentáldozás belső lényegében és arra törekedett, hogy minél jobban kitolja idejét és minél nagyobb választófalakat építsen külsőségekből a gyermek lelke és az Oltáriszentségben jelenlevő Úr Jézus közé. Hozzájárult ehhez a janzenizmus káros hatása is. Ez a két irányzat folyton új és új akadályokat gördített a gyerme-

kek korai szentáldozása elé és ezért halljuk még ma is sokszor, még jó katolikus szülőktől is, hogy a hat-hét esztendő gyermek képzettsége még nem megfelelő, nem érti még, hogy miről van szó.

Lássuk, mi ma az Egyház hivatalos, ránk nézve kötelező állásfoglalása a gyermekek elsőáldozási korhatárára vonatkozóan.

Az első erre vonatkozó parancsot az első lateráni zsinat (1215.) XXI. kánonjában találjuk, mely ma is érvényben van. (859. canon 1. §.) „Minden bármily nemű hívőnek, miután a megkülönböztetés éveihöz, azaz eszének használatához eljutott, egyszer egy évben, legalább húsvétkor az Oltáriszentséget magához kell vennie, hacsak esetleg saját papjának tanácsára, valamely észszerű okból annak vételétől ideiglenesen nem tartózkodik.”

Az Egyház még többször nyilatkozott ebben a nagyfontosságú kérdésben, de a végső összefoglalást X. Pius adta meg 1910. aug. 8-án kelt *Quam singulari* kezdetű, a gyermekek áldoztatásáról szóló dekrétumában. Az 1918 pünkösdjén érvénybe lépett Codex Juris Canonici az eddigi törvényeket, nevezetesen a *Quam singulari* dekrétumot csaknem szóról-szóra megismétli és megerősíti. A dekrétum és a kánon is megkívánja a gyermekektől, a legegyszerűbb hitigazságok ismeretét és korukhoz mért előkészületet. Engedményt csak a halálveszélyben lévő gyermekeknél tesznek.

„A halálveszedelmen kívül lévőkől méltán követelik a keresztyén tan tökéletesebb ismeretét és pontosabb előkészületet; azt t. i., amellyel a hitnek, az üdvösséghez eszközszertűen szükséges titkait értelmi képességükhöz mértén felfogják és koruk képessége szerint ájtatosan járuljanak az Eucharistiához.” (854. 3. §.)

„Halálveszelemben lévő gyermekeknek a szent Eucharistiát szabad és kell kiszolgáltatni és ehhez elég, hogy Krisztus testét a közönséges ételtől meg tudják különböztetni és azt tisztelettel imádni.” (854. 2. §.)

A gyermekek felkészültségének megítéléséről is nyilatkozik a törvénykönyv.

„A gyermekek kellő felkészültségét az első áldozáshoz a gyóntató pap ítéli meg vagy a gyermekek szülei vagy azok, akik a szülők helyét betöltik.” (854. 4. §.)

Nem csak jogot ad a törvény, hanem köteleességet is ír elő.

„Az áldozás parancsának kötelessége, mely a serdületleneket terheli, azokra is és elsősorban azokra hárul, akik gondjukat viselik, azaz a szülőkre, gyámokra, gyóntatókra, nevelőkre és a plébánosra.” (860. c.)

A magyar püspöki kar 1937-ben kiadott *Tanterv és Utasítás* című rendelkezéseiben az elsőáldozást illetőleg egészen a Codex és a *Quam singulari* dekrétum álláspontjára helyezkedik. „A szentségekhez való járulást ily módon az Anyaszentegyház parancsolata mindazon gyermekek számára kötelezővé teszi, akik a húsvéti idő elérkeztével hetedik életévüket betöltötték.” (Tanterv és Utasítás.) — A mi feladatunk a Szentszék és a püspöki kar szándékát megérteni és rendelkezéseit végrehajtani. Erre vonatkozóan Jorio kardinális, a Szentségek kongregációjának prefektusa egy 1935-ben írt cikkében a következő gyakorlati utasításokat adja.

„X. Pius Pápa *Quam singulari* dekrétumában az első szentáldozás korát a hetedik életév körül állapította meg, úgy hogy időpontját az értelem használatához kötötte. S így, egyes gyermekek később vagy korábban járulhatnak az Úr asztalához. Tény az, hogy akadhat gyermek, akinél az értelem használata a nyolc, kilenc vagy akár a tíz évnél kezdődik, a hely és személy különleges körülményei szerint; amánthogy megtörténik, és megfelelő körülmények között elő is fordul, hogy a gyermek, a hat vagy öt éves korban elkezd itélni, sőt néha már négy éves korban is. Ezért a gyermek első szentáldozásához megkívánt életkor a *Quam singulari* dekrétum szerint az értelem használatának a kezdete. Ekkor már nem csak lehet, hanem mindenképpen kell is a szentáldozáshoz bocsájtani a gyermeket, amint minden hívő tartozik hűsvét táján az isteni és egyházi törvénynek eleget tenni.”

A másik fontos kérdésről, az elsőáldozáshoz *feltétlenül* megkívánt hittani ismeretekről pedig így nyilatkozik a bíboros.

„A dekrétum világosan és határozottan kimondja, hogy szükséges és eleendő tudnivaló a hit főigazságainak az első áldozó értelméhez mért tudása. Pontosan szólva tehát a gyermeknek tudnia kell a következőket:

1. Csak egy Isten van és ez három személyű.
2. Isten megjutalmazza a jót és megbünteti a gonoszt.
3. A Szentháromság második személye az Úr Jézus Krisztus, Szűz Máriától született, a keresztfán meghalt érettünk, eltemették, és feltámadt s ezzel megváltott minket.
4. Továbbá tudjon gyónni és legyen némi fogalma a bértálasról, mindennek előtt pedig hinnie kell, hogy Jézus, Isten egyszülött fia, a mi Megváltónk és bíránk, a legméltóságosabb Oltáriszentségben jelen van.

„Nem szükséges tehát hatalmas köteteket és terjedős katekizmusokat használni, az első áldozáshoz valóban nem kell részletesebb katechetikai oktatás, mint amit a fentiek megkívánnak. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az első szentáldozás után meg kell elégednünk azzal, amit a gyermekek már tudnak. A pápa, aki maga is adott ki katekizmust, azt akarja, hogy a tulajdonképeni és alapos hitoktatás az első szentáldozás után történjék. Ez a hitoktatás azután nem ismer korhatárt, mert a keresztyén tanítás mérhetetlen kincseket és életbölcseséget rejt magában, megállni tehát semmi szim alatt sem szabad, mert erre az életbölcseségre nekünk szükségünk van.”

„Vigyük tehát a dekrétum parancsára a gyermekeket kellő időben az első szentáldozáshoz; az első szentáldozás után részesítsük őket a teljes hitoktatásban, buzdítsuk a gyakori szentáldozásra. Így majd igaz keresztyényeket nevelünk, akik áldozatokra is készek, hogy Krisztushoz való hűségüknek bizonyágát adják.”

A gyermek szentáldozásra való előkészítése és oktatása már akkor elkezdődik, amikor az édesanya ölébe ülteti és keresztyetvésre vezeti az ügyetlen kicsi kezét. Amikor a gyermek a szavak értelmét már felfogja, megtanítják a keresztyetés szavaira. Szemléletesen magyarázzuk el az Atyának, mint teremőnek fogalmát, akitől minden jó származik, s aki a napot és csillagos eget és mindazt a szépet és jót teremtettk, ami az ő kis életében szerepel, s aki folytonosan gondot visel ránk.

Megismertetjük a második isteni személlyel, a Fiúval, akinek édesanyja Szűz Mária, nevelő atyja szent József, aki egy ideig itt élt közöttünk a földön, meghalt a keresztfán a mi rosszaságunkért, azért, hogy az ő kedvéért a teremő Atya megbocsásson az embereknek. S megis-

mertetjük vele a harmadik isteni személyt, a Szentlelket, aki a mennyei Atyának és az Úr Jézusnak szeretetét adja nekünk.

Ha a gyermek ezt már tudja, rövid, rendszeres reggeli és esti ima-hoz szoktatjuk és bekapcsoljuk a család imaéletébe.

Az egyházi évvel együttthaladva, fokozatosan megismertetjük a szentírási történetekkel. Gyermeknyelven, színesen mondjuk el ezeket, de vigyázva, hogy pontosan ragaszkodjunk a Szentíráshoz és ne vigyünk bele semmi legendás elemet. Így ismeri meg az Úr Jézus gyermekkorát (Jézuska helyett mondjunk már kezdetben is inkább kis Jézust és később, amikor már az Oltáriszentségről beszélünk, térjünk át az Úr Jézus megnevezésre), a Szűzanyát, Szent Józsefet, a szent családot, az angyalokat, az őrangyalt. Az utóbbival kapcsolatban mondjuk el Tóbiás és Ráfáel kedves történetét az Ószövetségből. Szemléltető eszközül használunk szentképeket, karácsonykor a jászolt és a Betlehemet. Nagyböjtben ismertessük meg a szenvedéstörténettel. Először hívjuk fel figyelmét a feszületre, később, ha van rá mód, vigyük el a templomba és mutassuk meg a keresztút képeit. Nagyhéten a szent sírt. A szenvedés minden melegszívű kisgyermeket megindít, különösen mikor megmagyarázzuk, hogy az Úr Jézus mindannyiunk bűnéért szenvedett, az ő kis vétkeiért is. Itt rakjuk le az alapjait a gyermek későbbi lelkiismeretvizsgálatának és őszinte bűnbánatának. Az utolsó vacsora történetében már felhívjuk figyelmét a fehér ostyában lakó Úr Jézusra, akit a templomban mindig ott találunk, és akinek mindig örömet szerzünk, ha meglátogatjuk. Húsvétkor elmondjuk, hogy az Úr Jézus meghalt ugyan a mi bűneinkért, de harmadik napon feltámadt és felment mennyei Atyjához az égbe. Onnan küldte el nekünk pünkösdkor a Szentlelket.

A következőkben elmondjuk a Szentírásból Jézus és a gyermekek történetét. (Mt. 19.), kiemelve, hogy mennyire szereti az Úr Jézus a gyermekeket. Milyen jó volt azoknak a kicsinyeknek, akik akkor éltek, amikor Jézus a földön járt, és az édesanyjuk odavihette őket hozzá. De azért most sem vagyunk elhagyottak, mert az Úr Jézus ma is itt van közöttünk, ma is éppen úgy szereti és hívja a gyermekeket. Hol és mikor? A templomban, a fehér ostyában. Sőt ma még többet tesz, mint azokkal a gyermekekkel, akiket megölelt, mert mindazoknak, akik szeretik Őt és vágyódnak utána, a szentáldozásnál szívébe. költözik. Így építjük fokozatosan a gyermekben a vágyat az Oltáriszentségben lakó Úr Jézus után.

Ha ez a vágy már felébredt benne, akkor készségesen és örömmel tanulja meg a rövid kis fohászokat, és imákat, majd az Üdvözlégyet és Miatyánkot. Ekkor már elkezdhetjük az esti lelkiismeretvizsgálatot, ami alapját képezi a szentgyónásra való előkészületnek. A jó lelkiismeretvizsgálathoz a Szentlélek Úristen segítségét kérjük. Ezt szemléltető képpel vezethetjük be. A szobába bevilágító napsugár útjában meglátjuk a táncoló porszemeket, amelyeket a szoba többi részében nem veszünk észre. Mint a napsugár a szobát, úgy világítja meg lelkünket a Szentlélek. Az Ő világosságánál látjuk meg legkisebb vétkeinket, még a porszemeket is.

A lelkiismeretvizsgálat pontjai közül az első az imádság. Nem felejtett-e el imádkozni? szépen imádkozott-e? Az imádság a jó Istennel való beszélgetés. A következő az őszinteség, füllentés, hazugság, majd a gyermek apró vétkei, hibái, torkosság, engedetlenség (szülők, elöljárók), irigység, féltékenység (testvérek, pajtások).

Külön feladat a szentmise főbb mozzanatainak megismertetése. Először a szentmise elején és végén az áldással kapcsolatos kereszttvetésre hívjuk fel a gyermek figyelmét, mert ezt már ő is tudja, és így érdeklődéssel részt vesz benne. A következő az Úrfelmutatás, amit csengetés jelez. Itt már nagyon jól felhasználhatjuk odahaza a misetáblát. Ez keményre kidolgozott tábla az oltárnak és környékének képével. Az oltár asztalán, lépcsőjén és az oltárhoz vezető úton nyílások vannak bevágva, amelyekben a mozgatható pap és ministráns alakokat, és a szentmisénél használt eszközöket ki- és helyezhetjük, amint a szentmise különböző részeinek magyarázata kívánja. Ez később a ministrálás tanítására is igen alkalmas segédeszköz. Amikor az Úrfelmutatást már tudja, felhívjuk a figyelmét a hívek áldozására és ezzel megint fokozzuk benne a vágyat, hogy ő is szentáldozáshoz járuljon.

Ekkor már nagyon kevés tanulnivaló van hátra ahhoz, hogy a gyermek elsőáldozó lehessen.

Ha még nem ismerné, elmondjuk az Ószövetségből Ádám és Éva történetét. Megtanítjuk ezzel kapcsolatban, hogy mi az eredeti bűn. Minden ember ezzel születik, s a keresztség szentségében tisztul meg, lesz a lelke hófehér és jut a megszentelt kegyelem állapotába. Ezt akkor veszíti el, ha halálos bűnt követ el. A jó Isten irgalma és kegyelme azonban végtelenül nagy. Ő megengedi, hogy a bűnháza szentségében ismét fehérre mossuk lelkünket. Ehhez azonban az szükséges, hogy hátat fordítsunk a bűnnek megbánjuk, meggyónjuk. Akkor a pap a jó Istentől kapott hatalmánál fogva feloldoz, és ettől lelkünk ismét tiszta, hófehér lesz.

Mikor az első szentáldozás idejét már tudjuk, a közvetlen előkészületet még a következőkkel tehetjük melegebbé. Az édesanya egy fehér papírlapra virágsokrot rajzol, ahol a virágok szirmai kis szívalakúak. A gyermek minden egyes jócselekedetének és erénygyakorlatának jutalma egy-egy szírom kiszínezése. Az így elkészített virágsokor lesz az Úr Jézus számára a gyermek ajándéka az első áldozás napján. — Mélyíthetjük a kis elsőáldozó élményét, ha örömeiben a család többi tagjai is résztvesznek. A nagyobb testvérek az előkészület idejében imájukkal és apró áldozataikkal és önmegtagadásaikkal segítik a kicsit, hogy első áldozása minél gyümölcsözőbb legyen. Az első áldozás napján pedig ott térdelnek vele együtt az áldoztató-rácsnál mindazok, akik közel állnak hozzá, szülei, testvérei és a közeli rokonok.

Az első szentáldozás ünnepélyességét ez a családi lelki közösség adja, nem az új ruha, a fényképezés és egyéb szokásos külsőségek.*

* Az édesanyának az előkészítésben segítségére lehetnek a következő könyvek: *Turmezei*: Munkafüzet, Korda kiadás. *Sudbrack—Csapossy*: Az Úr Jézus kis kegyeltje. Korda. *Turmezei*: Előkészítőoktatások az első szentgyónásra és szentáldozásra. Korda.

NAPLÓ

SZÜLETÉSSZABÁLYOZÁS A LEGYŐZÖTT JAPANBAN. —

A harmincas évek elején — főként angol és amerikai befolyásra — Kínában felvetették a születésszabályozás kérdését. A mozgalom azonban, mielőtt tulajdonképpen elindult volna, megszűnt és ma már feledésbe is merült. Ennek okai voltak egyrészt a keleti ember ősi, ösztönös idegenkedése az utódok születését megakadályozó mesterkedésekkel szemben, másrészt az a felismerés, hogy nemzeti öngyilkosság lenne kínai gyermekek születését megakadályozni ugyanakkor, mikor a „nagy vetélytárs”, Japán, pontosan az ellenkezőjét teszi.

A japán-kínai, majd a második világháború közel másfél évtizedes szörnyű emberpusztításai után természetesnek látszanék, hogy a háborúkban résztvevő országok emberveszteségeik pótlásán fáradozzanak. Annál megdöbbentőbbek azok a hosszabb idő óta érkező hírek, melyek szerint valamiféle neo-malthuzianizmussal, a születések számának szándékos csökkentésével gondolnak egyes országok, ezúttal első sorban Japán gazdasági és társadalmi bajain segíteni.

Az erre vonatkozó katolikus felfogásnak rendkívül érdekes bizonyossága az a beszámoló, melyet egy Japánban élő európai misszionárius küldött haza:

„Japán egyre növekedő túlnépesedése talán a legsúlyosabb kérdés, amellyel mind az amerikai megszálló-hatalom, mind a japán kormány szemben találja magát. Amerikai népesedési szakértők közölték a kormánnyal, hogy Japán, ha csupán saját erőire támaszkodik, nem tud 64 millió embernél többet eltartani. Ezzel szemben pontosan kiszámítható, hogy amennyiben a szaporodás mai irama megmarad, 1968-ra az ország lakossága eléri a 100 milliót. A kérdés európai szakértői már a második világháború kitörése előtt figyelmeztették Japánt túlnépesedésének veszélyére és preventív orvosságnak már akkor a születések mesterséges szabályozását ajánlották. A japán nép elutasította magától ezt a módszert. Ma már számos amerikai politikus a második világháború előtti időben Mandzsuriá ellen indított Japán támadást a túlnépesedés feszítő erejével magyarázza. Japánt végülis legyőzték. Bekövetkezett feltétel nélküli kapitulációja. Vajon megadja-e azonban ez a tény a győző számára a jogot, hogy olyan megoldást kényszerítsen a legyőzött népre, mely csupán a pillanatnyi hasznosság elvét veszi tekintetbe és ellentétben áll a nép természetes erkölcsi érzékével, valamint távolabbi fejlődésének érdekeivel? A születésszabályozás „technikusai” közül jónéhányan igennel felelnek erre a kérdésre. Szerintük elérkezett a régvárt pillanat, Japán álljon élére annak a mozgalomnak, melynek célja a Távolkelet népességének csökkentése. Azt ajánlják, Japán kövessen észszerű, felvilágosodott demografikus politikát. Ami azt jelenti: váljék bizonyos amerikai demografikus kísérleti telepévé. Ezek a „tudósok” a születések mesterséges megakadályozását tanácsolják a japán kormánynak, különféle technikai útmutatásokat adnak abban a reményben,

hogy a kormány ezeket elfogadja és azután saját „jószántából” hoz idevonatkozó törvényeket. A hatalom birtokosai pedig sietve jóváhagyják őket. A japán sajtóban már hosszú idő óta közölt cikkek hangja, sajnos, feljogosít a fentebbi következtetésre.

A Rockefeller alapítvány keretében működő Egészségi- és Népesedési Bizottság 1948-ban tanulmányúton járt Japánban. Nem sokkal a tanulmányút után a japán törvényhozás új törvényt bocsátott ki, mely szerint a terhesség „orvosi és szociális indikációk alapján” megszakítható. A további események menetrendszerű pontossággal követték egymást.

1949 január elején a „Tokyo Mainichi” című tekintélyes napilap nyílt figyelemztetést közöl: a nemzeti csapást egyetlen úton lehet elkerülni, mégpedig a születések megakadályozásával. Ennek érdekében felvilágosító és oktató munkát kell a családok részére megszervezni. A japán nép várható ellenkezését e természetellenes módszerekkel szemben pedig már igyekeznek előre leszerelni és azt hangoztatják: a születésszabályozásnál jóval erkölcslenebb dolog gyermekeket a világra hozni akkor, mikor tudják, hogy nincs módjukban tisztességesen felnevelni őket. Aki pedig másként gondolkozik, az felelőtlen érzelgő.

Február elején a „Nippon Times” című lap szemrehányást tesz a kormánynak, amiért még nem dolgozott ki pontos demografikus tervet. Így érvel: „Azoknak a nemzeteknek, amelyeket a túlnépesedés veszdelme különös erővel fenyeget, tudományos módszerességgel megalkotott tervvel kell példát mutatni a többieknek.” Azt ajánlja, használják fel a világhírű dr. Warren S. Thomson „véletlen” otlétét és kérjék ki szaktanácsait. (Itt meg kell jegyezni, hogy a neves népességi szakértő „véletlen” ott tartózkodása Mac Arthur tábornok vezérkara meghívásának köszönhető.) Március 1-én ezt írják az újságok: „Megtörtént az első lépés a demografikus politika irányában. A japán kormány elhatározta, hogy megengedi a fogamzás elleni szerek szabad forgalmát.”

Március 5-én a Reuter hírszolgálati iroda jelenti: „A kormány hatalmas nevelési és propaganda-programmot dolgozott ki, hogy felvilágosítsa a népet a túlnépesedés hátrányairól.” Az ország egész területén tanácsadó-irodákat állítanak fel, hogy a fogamzást gátló eljárásokról megfelelő felvilágosításokkal szolgáljanak.

Több újság vezércikkben hangsúlyozza a rendelkezések jelentőségét és horderejét. A „Kyushu Times” című újság mint egyetlen megoldást üdvözli és hangsúlyozza fontosságát, miután egyfelől az ország iparosítását, másfelől pedig a kivándorlást az elveszített háború rendkívüli módon megnehezítette. Erkölcsi vagy vallási ellenvetés nem állhat meg — írja a lap — mert éppen ellenkezőleg, a felelőtlen szabadság jelenlétében ebben a kérdésben a legnagyobb bünt.

Aki csak a legkevésbé is ismeri a japán sajtó hangját és írásmódját, első pillanatra észreveheti, hogy a cikkeket nem japánok sugalmazták, legtöbb esetben nem is japánok írták. A sajtónak és a vele párhuzamos propagandát szétsugározó rádióknak kiosztott szerepe van itt egy jól megszervezett akció keretében. Ezt az akciót csak látszólagosan kezdeményezte a japán kormány. A valóság az, hogy tudományra és

demokráciára hivatkozva olyanok vetették fel, akik a megszálló hatalom képviselőiként és annak helyeslésével cselekedtek.

Keresztények és nem keresztények egyaránt értetlenül állanak ezzel az erkölcsi zűrzavarral szemben. A megszálló hatalom, miközben helyesli és elősegíti a kereszténységnek Japánban való terjedését — nem régen egymillió bibliát hoztak be az országba, — ugyanakkor a tudomány és a demokrácia nevében „szakértőkkel” áraszt el egy legyőzött országot azzal a célzattal, hogy azok segítsék a népet a természet és Isten törvényeinek lábbaltiprásában. Japán misszionáriusai tanúsíthatják, hogy még a nem keresztények többsége is irtózáttal fordul el ezektől a módszerektől, nemcsak azért, mert sértik a japánok családi és társadalmi hagyományait, hanem mert érzik, mennyire gonoszak ezek a módszerek.

A japánok erőiesen ellenszegülnek annak, hogy a feltétel nélküli megadás egyúttal kísérleti állatok színvonalára süllyesse le őket, demografikus próbálkozások laboratóriumi céljaira. A katolikus orvosok és jogászok tiltakozással fordultak Mac Arthur tábornokhoz. A világi katolikusok rámutattak arra a tényre, amelyet hagyományos keresztény légkörben élők gyakran figyelmen kívül hagynak: a japán nép előtt még ismeretlenek a keresztény erkölcs korlátai; s ha most meglazítják természetes erkölcsi érzéküket, ez olyan morális földcsuszamlással járhat, melynek pusztításai talán már soha jövätehetők nem lesznek. Ez nemcsak megsemmisítené sokszáz misszionárius erőfeszítéseinek eredményeit, hanem minden további missziós munka értelmét és lehetőségét is elvenné.

Japán katolikusai tehát hangos szóval kifejezték tiltakozásukat. A keresztény világ lelkiismeretének kell találnia az utat és módot, hogy ezt a brutális, erkölcsi gátlásoktól mentes kísérletet megakadályozza.

LOURDES LEGNAGYOBB CSODÁJA. — Fulton Cursier amerikai író ebben az esztendőben könyvet írt Lourdesről. A kötet nem sorozható be minden további nélkül a Lourdesről írt rengeteg mű közé, mert egészen más szempontból foglalkozik a kérdéssel, mint számtalan elődje. Hogy miről van szó ebben a könyvben, azt talán legjobban úgy lehet megmagyarázni, ha — kissé öszesűrítve — közöljük egyik legmegkapóbb és legjellemzőbb fejezetét.

Az író egy meglehetősen mindennapi történettel kezdi, amely röviden úgy szól, hogy 1939 egyik napján hatalmas amerikai autó érkezett Lourdesba, amely kerekeken guruló kis házat húzott maga után. A lourdesiak találgatták, vajon ki lehet a feltűnést keltő utas. Végül kiderítették, hogy egy amerikai milliárdosról van szó, aki gerincbénulásban szenved és gyógyulást keres a csodaforrásnál. Az amerikai Mr. Sniternak hívták és hat napon át minden nap megmártatta magát a medencében, naponta áldozott, áhitatosan imádkozott és azután éppoly beteg, mint ahogy jött, visszatért hazájába.

Ez a jelentéktelen esemény indította a könyv íróját arra, hogy más szempontból vizsgálja meg a lourdesi eseményeket, mint ahogy általában szokás volt; nem azt akarta megtudni, mit éreznek azok, akik a tudo-

mány minden tehetetlensége ellenére meggyógyultak, sem azt, hogy ez a gyógyulás hogyan ment végbe. Ő azt akarta megtudni, miért énekelnek hálaéneket azok az ezrek, akik gyógyulás nélkül szállnak vissza a betegszállító vonatokba. Nem azt akarta vizsgálni, amit Werfel a szív, Carrel pedig az ész szavával írt meg, hanem abból indult ki, amit egyszer P. William S. J., a Boston-kollégium rektora mondott neki, amikor a legnagyobb lourdesi csoda iránt érdeklődött. „Számomra — mondotta a páter — kétségkívül azoknak az áhítatos arca volt a legnagyobb csoda, akik nem gyógyultak meg. Miért nem átkozzák az Istent? Hiszen sok esetben mindenüket feláldozták, hogy a barlanghoz mehessenek. Hitük tehát kétségtelenül erős volt. Valóban megtettek mindent, ami módjukban állt, hogy méltók legyenek a remélt gyógyulásra. És mégsem történt semmi. Éppoly betegen tértek vissza, mint ahogy megérkeztek. És mégis Istent dicsérő hálaéneket énekeltek, amikor a vonat elindult velük. Pedig hányan látták közülük, hogy szemük előtt mások meggyógyultak, rajtuk viszont nem segített az Isten.”

A háború nyolc évig akadályozta a könyv íróját, hogy tervét végrehajtsa és csak 1947-ben sikerült ismét Franciaországba utaznia. Ott felkeresett egy ismerős papot, aki több ízben kísért Lourdesba betegvonatokat. Elmondta neki tervét, megkérte, legyen segítségére, hogy olyanokkal beszélhessen, akik hittek és mégsem gyógyultak meg. Két címet kapott s e két emberrel folytatott beszélgetése tölti meg azt a fejezetet, amelyet el kívánunk mondani. Hadd beszéljen tehát most az író élményéről, amelyet ő a legnagyobb lourdesi csodának nevez.

*

„Paul Galland ügyvéd 1937-ben végezte el a Sorbonne jogi karán tanulmányait és kitűnő szigorlati eredményekkel társult be az egyik legismertebb párisi ügyvéd irodájába. Feleségül vett egy csinos, intelligens lányt s egyévi boldog házasság után kislfia született. Ekkor rohanta meg váratlanul egy alattomos betegség, amely megmerevíti az ízületeket és fokozatosan az egész testet megbénítja. Az orvosok spondylitis rhizomelica néven ismerik. Először a hónaljban következik be bénulás, azután a könyökökben, majd a térdekben. Fokozatosan bénult meg Galland ügyvéd teste; évekig tolószékekben ült s végül ágyba került, élő szoborrá vált, néhány esztendő után sem fejét, sem végtagjait egyáltalában nem tudta mozgatni.

Az ügyvédi iroda éveken át fizette járandóságait, hogy családját eltarthassa. De társa meghalt, az irodát felszámolták s amit kapott belőle, az hamarosan elfogyott. Az egykor oly jómódú család nyomorba jutott.

A Galland család Jeanne d'Arc hazájából származott, mélyen valóságos vidékről és így érthető, hogy a beteg hamarosan Lourdesről kezdett beszélni. „A türelem nem hagyott el — mondta feleségének — és készséggel felajánlom Istennek betegségemet és tehetetlenségemet, hogy teljesedjék rajtam is az Ő szent akarata. De a számlákat ki kell fizetnünk, pénzt kell keresnem s ezért Isten segítségét kérem. Lourdesba akarok menni.”

Amikor a beteget Bourg la Seinei lakásán felkerestem, nyilvánvaló volt, hogy a lourdesi utazás nem járt eredménnyel, mereven, mozdulatlanul feküdt ágyában. A mennyezetről kettős tükör függött alá, amelynek egyik felében a látogató láthatta a beteg arcát, a másik viszont neki mutatta a látogatót. Galland akkor már egyáltalában nem tudott mozogni s csak ezen a tükrön át láthatta azt, akivel beszélt. Ha végignézt rajtam — mondta, — nem fogja elhinni, hogy Isten meghallgatta imádságomat. De elmondom önnek: az első, ami Lourdesba érkezésemkor történt, az volt, hogy megváltoztattam elhatározásomat, hogy gyógyulásért imádkozom. Nehéz ezt szavakkal elmagyarázni. Az embert felteszik a vonatra, nyomorékok, vakok, bénák közé, s az ember elkezd a saját imái felett gondolkodni. A zarándokok, ha járni tudnak, gyakran átlátogatnak a szomszéd fülkébe és kocsikba s így egy éjszaka alatt igen sok derék emberrel ismerkedtem meg. Még az út felét sem tettük meg, már hat barátom volt és egész szívvel reméltem, hogy meggyógyulnak. Éppúgy kívántam gyógyulásukat, mint a magamét. 6:1 — igen nagy arány s úgy éreztem, alul maradtam, csak új barátaimért imádkoztam, magamért nem. Azután ismét hazautaztam.

— Ez az eljárás talán ostobának tűnik fel. Hiszen szükségem volt a gyógyulásra és szüksége volt rá a családomnak is. De a másik hat baja olyan súlyos volt, hogy nem tudtam önmagamra gondolni. Önzés lett volna. Ön is így járt volna el az én helyemben.

— De ez a nagylelkűség nem segített önön, Galland úr? A családja továbbra is nehéz körülmények közt élt.

— Ó igen, gondunk maradt elég. És nem csodálom, hogy ön megelégedezik az ima határtalan erejéről, hiszen én is megelégedkeztem róla. De azért feledkeztem meg — ön ezt talán meg sem érti, — mert rájöttem, hogy tulajdonképpen nem is volt szükségem a gyógyulásra. Amire szükségem volt, az egyszerűen családom ellátása és ezt az imámat meghallgatta Isten. Itt fekszem látszólag teljesen tehetetlenül. A feleségem nem dolgozhat, mert éjjel-nappal ápolnia kell. Óránként meg kell hogy fordítson, mert különben felfekszem a testemet. Anyósom túl öreg a munkára, a fiam túl fiatal.

— Egy álmatlan éjszaka hirtelen eszembe jutott, szinte azt mondhatnám, valaki más tette fel nekem a kérdést: miért nem írok könyvet. Mindjárt azt feleltem magamnak, hogy hiszen ehhez nem értek. De azután mégis elhatároztam, hogy megkísérlem. Ujjaimat már nem tudom mozgatni és így feleségemnek diktáltam egy hosszú könyvet „Egy beteg látomása” címmel. Persze kiadókkal sincs semmi kapcsolatunk. Feleségem tehát autobuszra szállt, bement Párisba és a telefonkönyvből találmokra kikeresett egy kiadó-vállalatot. A *Siloe* cég volt.

— Csodálatos, de a kiadónak tetszett a kézirat. A napokban jelenik meg. François Mauriac, az akadémikus szép előszót írt hozzá. Tehát a negyven „halhatatlan” egyike mutatja be első könyvem az olvasóknak. Egy csekket is kaptunk, néhányezer franknyi előleggel. Tudja, mit jelent ez? És ez még nem is minden. Felkértek, hogy írjak új könyvet. Erre is kaptunk előleget. Emellett a szomszédok gyermekeit tanítom egy másik ötlet alapján, amely szintén mintegy belső szózat-

ként támadt fel bennem. Amikor először javasoltam a tanulásban elmaradt gyermekek szüleinek, hogy küldjék hozzám gyermekeiket, hallani sem akartak róla. Azt mondták, borzalmas betegségem van s a gyermekek is megkaphatnák. Ezt meghallotta egy környékbeli orvos és azonnal elküldte hozzám gyermekét tanulni. Ez segített. Már egész osztályt tanítok. És ezen kívül még átnézem a Sorbonneon elhangzott előadások gyorsírásos jegyzeteit is.

Mit válaszoljon a látogató erre az előadásra, amelyet olyan ember tart, aki csak tükrön át tud érintkezni vendégével? Eszembe jutott a kis Bernadette, aki egy szép napon a kolostor kapuján zörgetett és kérte, hogy vegyék fel. „Mit tudsz?” — kérdezte a főnöknő. „Nem sokat” — hangzott a válasz. Nem tudott sokat és most már száz éve vonul ez a megmagyarázhatatlan zárandoklat az ő barlangjához. És visszafelé néhányan mankó nélkül mennek, néhány vak maga vezeti ápolóját, néhány bēna maga tolja tolókcocsiját. De a legtöbben gyógyulás nélkül térnek haza, csak a szívük, a lelkük gyógyult meg. „Minde nem megvan, ami kell” — mondja a beteg, aki eleven szoborként fekszik ágyában.”

*

„Paulette Nardeaux ágya szélén ült a La Salpêtrière kórházban. A szoba valamennyi lakója gyógyíthatatlan beteg nő. Mind sokkal idősebbek nála, az asszonyok között ő az egyetlen leány. Sorsával teljesen tisztában volt, tudta, hogy nincs számára remény. Huszonnégy éves, de fiatalsága ellenére egyáltalán nem tett rá emberi benyomást. Az orvosok sohasem tudták megállapítani, mi baja van, mi torzította el így az arcát. Nem sebek, nem fekélyek borították, hanem valamilyen kísértetiesen sápadt, osztrigaszzerű vadhús nőtte be arcát, először eltakarta az egyik szemet, azután két orcáját és az orrát s amikor én láttam, úgyszólván már csak az orrlukái voltak szabadok. Az orvosok azt mondták, előbb-utóbb egész fejét bevonja ez a titokzatos valami és akkor Paulettenek meg kell halnia.

- Mikor tudta meg, hogy rövidesen meghal?
- Fél évvel ezelőtt mondták meg az igazat.
- Nem rémült meg?
- Éjjel-nappal ordítottam. Nagyon féltem a haláltól. Ki ne félne?
- Ez igaz. És hogy jutott eszébe, hogy Lourdesba menjen?
- A főnöknő javasolta. Amikor látta, mennyire félek, elmondta a dolgot a kórház lelkészének. Ő segített hozzá, hogy a „fehér vonattal” Lourdesba utazhassam.

- Isten nem hallgatta meg, amikor gyógyulásért imádkozott?
- Ó, uram, nem gyógyulásért imádkoztam.
- Nem? Hát akkor miért tette meg a hosszú utat Lourdesba?

Paulette lehajította a fejét és halkán, mintegy magának mondotta:

- A szomszédos kocsiülkében egy beteg asszony feküdt. Haldoklott, tüdővésztes volt. Én eleinte csak saját magamért imádkoztam, de ennek az asszonynak sok gyermeke volt, akiért imádkoznia kellett. Ő tartotta el a gyermekeit, takarító nő volt a városházán. Akkor értet-

tem meg, hogy tulajdonképpen miről is van szó. Nekem nincs családom, mindig egyedül voltam. Ha én meghalok, az senkire nézve sem lesz szerencsétlenség.

— És azután?

— Természetesen arra kértem a Szűz Anyát, ne értem járjon közbe, hanem ezért a szegény asszonyért, hogy meggyógyuljon és nevelhesse a gyermekeit.

— És az az asszony meggyógyult?

Paulette vállat vont.

— Nem tudom. Soha többé nem láttam. Én csak azt tudom, hogy én velem mi történt. Hadd mondjam el, mert én csodának tartom. Minden halálfelelmem megszűnt. Amióta a barlangnál voltam, tudom, hogy velem teljesen rendben van minden.

Rövidesen meg kellett halnia és mégis minden rendben van vele."

*

„A következő héten már türelmetlenül elutaztam Párisból dél felé. Személyesen akartam látni ezt a boldogságot adó barlangot. Már sötétedett, amikor megpillantottam mélyen magunk alatt a Gave patak keskeny csíkját. Még egy kanyarodó, azután egy pillanatra megláttam valamit a sötétben; olyan volt, mint egy égő bokor. Először azt hittem, a lenyugvó nap visszfényét látom, de azután felfedeztem, hogy gyerityák ezrei azok, amelyek mint óriási máglya ragyognak a barlangban.

Másnap korán reggel elindultam. Az emléktárgy- és kegytárgy-kereskedések még csukva voltak, az utcákon csak néhány kutya kószált, s itt-ott egy ökröskordé rostokolt. Az állomásra mentem, ahova éppen akkor futott be egy beteg-vonat. Soha nem láttam még annyi tehetetlen embert együtt. Hordágyakon, mankón, erős férfiak karjában, mentőkocsikon, téherkocsikon szállították őket a menhelyekre. Félelem támadt fel bennem: lehetetlen, hogy ezek mind meggyógyuljanak, ha ugyan egyáltalában van köztük, aki meggyógyulhat! Miért engedik őket ide, hogy reményt keltsenek bennük s azután összetörjenek? Az Egyház ellenségei azt állítják, ez a kis városka, amely néha kétszázezer embert fogad egyszerre falai közé, tulajdonképpen nem más, mint kiváló üzlet. Én éppen ezt akartam megvizsgálni.

Théas püspök úgy véli, a sokszázezer zarándok közül évente legfeljebb százötven gyógyul meg, s ezek közül is legfeljebb tizenöten vannak, akiket az orvosi iroda csodásan gyógyultnak minősít. Ez azt jelenti, hogy a lourdesi zarándokok kilencvenkilenc százalékaival nem történik csoda. És Lourdes püspöke mégis azt mondja, Lourdesban milliószám történnek csodák napról-napra, észrevétlenül, hallhatatlanul, de mindig Isten dicsőségére.

Az orvosi iroda, amely 1882 óta megszakítás nélkül működik, évente átlag ezer különféle vallású orvosnak ad módot, hogy a gyógyulásokat felülvizsgálja. E pillanatban dolgozik Lourdesban dr. Smiley Blanton newyorki ideggyógyász, protestáns és hivatásos kételkedő egy hatalmas köteten, amelybe megfigyeléseit foglalja össze. Száraz tudományos beszámoló lesz ez azokról a betegekről, akiket a gyógyulás

előtt és után is megfigyelt. Beszéltem vele befejezés előtt álló művéről. Én, a hívő kénytelen voltam meghajolni a kételkedő pozitív érvelése előtt.

Egy másik reggelen felkerestem a betegvívők irodáját. A kis ház előtt állnak a hordágyak és bent a házban várakoznak azok az önkéntes betegápolók, akik minden ellenszolgáltatás nélkül napról-napra tömegével emelik be a betegeket a forrás medencéibe és azután vissza a hordágyra. Beauchamps István gróf, akivel beszéltem, nyolcvannégy esztendő és hatvanhét éve szünet nélkül végzi ezt a fáradtságos munkát. Természetesen ingyen. Mások csak néhány hétre vagy hónapra jönnek ide a világ minden részéből, hogy a keresztényi szeretet e csodálatos művét elvégezzék. Vannak köztük iparosok, hercegek, kereskedők és egyetemi tanárok.

— Erős gyomor kell ehhez a munkához — mondta a gróf. — A betegek néha nem nyújtanak szép látványt. Borzalmas sebeket kötözünk be, magatehetetlen betegeket mosdatunk meg. De az itteni ápolónak mindent el kell viselnie és főleg szünet nélkül imádkoznia kell.

Tíz óraker nyitják ki az ajtókat a fürdőkhöz, amelyek közül három férfiagnak, négy nőknak áll rendelkezésére. Idegenek nem lehetnek jelen, ha valaki fürdik. De az öreg ápoló megmutatta nekem a medencét, amikor nem volt benn senki. A fürdőhelyiségben földbe mélyített medence van, tele bűzös, zavaros vízzel. Ebbe merítik bele az ápolók a betegeket. A vizet naponta csak egyszer cserélik. S amikor én láttam, fekete volt, mint a tinta. Öreg kísérőm csendesen mosolygott. „Tudom, mit gondol, hogy mennyire egészségtelen, sőt civilizálatlan ez a piszkos víz. Nem ön az első, aki ezt gondolja. Már a kormánynál is panaszkodtak emiatt. És képzelje el, több, mint ezer orvos, aki akkor éppen itt tartózkodott, beadványt írt alá és abban kérte, hogy itt ne ragaszkodjanak az egészségügyi előírásokhoz.” Hihető vagy nem, de tény, hogy a lourdesi forrásnál még soha senki nem betegedett meg. A panaszkodó orvosok mindent megtettek, amit lehet, vegyileg megvizsgálták a vizet és billiószám találták benne a kórokozókat. De ezek a kórokozók Lourdesben teljesen hatástalanok. Ezt a tudományos kísérletek is igazolták.“

*

„Párisba visszatérve, felkerestem az öreg papot, akitől a címet kaptam. Csendesen mondta: „Most már van fogalma a világnak erről a legnagyobb kegyhelyéről. Csodák mindig történnek ott, ha a százelekszám alacsony is. Ha magasabb lenne, az egész világ odaöngönlének. De a csodáknál, ezt meg fogja érteni, a százalékarány nem számít. Egyetlen csoda éppen annyi, mint száz. De valószínűleg azt is megérti most már, hogy Lourdesban nem a testi szenvedés és fogyatékoság megszűnése a legnagyobb csoda. Az igazi csoda a beteg szívnek, az emberi lélek nyomorúságának meggyógyulása.“

AZ ELSZAKADÁS ÚTJA. — A „Der Grosse Entschluss“ című osztrák katolikus folyóirat nemrégiben figyelemreméltó cikket közölt a nagy csehszlovák államférfiről, Massarykról.

Thomas G. Massaryk, aki a legélesebb támadásokat intézte a katolikus egyház ellen, s akit éppen ezért ateistának tartottak, valójában mélyen vallásos lélek volt. Ráillenek Rilke szavai: gondolatai „szüntelenül Isten, ez ősrégi torony” körül szállkostak. Írásaiban és beszédeiben mindig elismerte, hogy csakis „a vallás adhatja meg az ember igazi értékét”, „a vallástalanság az első csapásnál elviselhetetlenné teszi az életet”, és „a vallástalanság a halált jelenti”. És mégis elindult azon az úton, melynek végpontján az Egyháztól való teljes elszakadás állott. Hogyan történhetett ez?

„Senki nem vonhatja ki magát a benyomások és befolyások hatása alól, melyek gyermekségében mint vallási közösségének tagját Egyháza részéről érik... Éppen a gyermekévek elményei válnak egész életünkre döntő jelentőségűekké”, — írja hatvan éves korában. Tapasztalása tökéletesen megegyezik a modern kísérleti lélektan erre vonatkozó eredményeivel.

Milyen volt hát Massaryk gyermekkora? Szinte jobbágyi sorban tengődő apától és értelmes, igen vallásos anyától származott. Anyjának mély vallásossága őt is a katolikus hit külső és belső megnyilatkozásai felé vonja, hite azonban nem emelkedhetett fel az igazi katolicizmus magasságáig. Mint maga is írja: „Át és átszötte a szlovák mitológia, tele volt babonás elemekkel. A hit és babona határai összefolytak.” Sajnos, nemcsak otthonában, de az iskolában sem beszéltek előtte soha a másféle, magasabbrendű vallásosságról. Az első ember, aki a hit dolgait magyarázta neki, falujának papja, maga is sokat őrlődött a vallás és a babona, a katolicizmus igazságai és saját kételkedései között. Primitív ember lévén, nem taníthatta meg az élénkszellemű, értelmes gyermekeket arra, hogy a hit kérdéseiről lehet és szabad gondolkodni, mert az értelem mindenre megtalálhatja a megfelelő választ. A kislíú kérdéseit tehát állandóan azzal intézte el, hogy — ez titok, ne is kutasson utána. Tudásbeli hiányosságai mellett erkölcsileg sem élt kifogástalanul, egyszerűen — rossz pap volt. A falubeli világi katolikusokkal sem volt a gyermeknek több szerencséje. Édesanyja urasági szakácsnő volt és vasárnaponként, mikor szentmisére akart menni, nem engedték el, dolgoznia kellett a konyhában, miközben az uraság természetesen elvonult a templomba.

Sok hasonlóan fájó és disszonáns gyermekkori tapasztalás rakódik le benne. „A modern embernek olyan vallásra van szüksége, mely kielégíti értelmét... A templomi hit és az erkölcs különböző utakon járnak... Holott a szeretet és tiszta erkölcs vallását nemcsak vasárnapi, hanem sokkal inkább életünk hétköznapi használatára rendelték...” — írja feljegyzéseiben.

Tizenkét éves korában újabb keserves tapasztalatok érik: anyja kívánságára tanítónak készül, s mint jelölt, öreg tanítója felügyelete mellett próbaelőadást tart a gyermekeknek. A tárgy a föld és nap forgása. Ennek folyamán elmagyarázza, hogy a látszattal ellentétben a föld forog a nap körül és nem fordítva. A korlátolt, tudatlan és igen öreg tanító feljelenti, azzal vádolva őt, hogy a Bibliával ellentétes tanokat hirdet. Értelmesebb emberek közbelépésére a dolog ugyan ennyiben

maradt, a serdülő gyermek lelkében mégis mély nyomokat hagyott: azt a feltevést, hogy vallás és tudomány ügylátszik ellentétben áll egymással.

Tizenöt éves volt, mikor tulajdonképpen lelki válsága elkezdődött. Miután kenyérkereső munkát kellett végeznie, hogy a gimnáziumba való beiratkozás költségeit előteremthesse, nálánál három évvel fiatalabb és szellemileg fejletlenebb gyermekekkel került egy osztályba. Megfelelő társak hiányában az olvasásra vetette magát. Mindent elolvasott, ami keze ügyébe került. A sok értéktelen ponyva között azonban ott volt Pascal, de Maistre és Renan is. Ha az utóbbit érett ésszel később dilettánsnak bélyegezte is, életének e korai szakaszában mégis nagy hatással volt rá és a kételkedés magvait hintette el lelkében. Vallási életének válsága egyre jobban gyötörte. Derék, de ugyancsak közepes képzettségű hitoktatója nem tudta eloszlatni kételyeit és elsímitani benső nyugtalanságát.

Ötthatalannak érezte magát. Éles szemét nem kerülte el semmi. Jól látta, hogy tanárai vasárnaponként unalommal telve kísérték diákjaikat a templomba, „liberálisok”, „felvilágosodott szabadgondolkodók” voltak, akik titokban az egész „ájtatoskodáson” mosolyogtak. Ugyanezt az erőltetettséget és hazugságot látta társainál is; elmentek ugyan misére, gyóntak és áldoztak, mert „muszáj volt”, utána azonban csúfolódtak fölötte és zavartalanul tovább folytatták bűneiket.

Massaryk, akiben gyermekkori vallásossága küzdött a kételkedéssel és aki ügyis egyre jobban a hitetlenség felé sodródott, mélységes undorral figyelte mindezt. Kétkedett, de becsületos volt; hite ingadozott, de a hazug tettetést gyűlöle. Nem csoda, hogy előbb-utóbb kiöbbránásra került a sor. Az egész iskola ellene fordult, az igazgató pedig kihasználta egy — egyébként teljesen tiszta és ártatlan — szerelmi ügyét, csúnya vádakkal illette és kitiltotta az iskolából.

Ettől kezdve fanatikus haraggal fordult minden lelkiismereti kényszer ellen és a protestantizmusban látta a lelkiismereti szabadság igazi képviselőjét. Itt állt kezében a consilium abeundival, mihez kezdjen? Váratlan segítségre talált a derék brünni rendőrfőnökből, kinek fiánál házitanítóskodott. Ez megsajnálta és miután ügyis Bécsbe helyezték át, magával vitte az ifjút és az osztrák fővárosban iratta be gimnáziumba. Itt azonban tovább folytatódott hitoktatóit illető balszerencséje. „Szabadgondolkodó” hittanára teljes mértékben „megértette” őt és a helyett, hogy visszavezette volna az Egyházhoz, komédiát játszott vele; a látszat kedvéért feleltette ugyan hittan-órákon, de ők ketten tudták, hogy az egésznek nincs semmi értelme és csupán a többi „elmaradott” diák és tanár kedvéért teszik. Ez a bűnösen rossz pap lelki nihilizmusában végleg elundorította a fiatal fiút minden egyházi személytől.

Az egyetemre már mint teljesen katolikus-ellenes fiatalember kerül. Az a pap, akivel itt találkozik és aki minden eddiginél mélyebb és tartósabb hatást tesz rá, gyökeresen különbözik az eddigiektől. Franz Brentano aposztata pap és filozófus. Míg amazok Egyházukhoz látszatra hűek maradtak, valójában azonban erkölcsstelenek, korlátoztak és keményszívűek voltak, addig ez a hitehagyott nemcsak finom és kulturált elme, hanem jóságos, megértő és becsületos lélek is. Hisz Isten-

ben, meggyőződéses deista. Az Egyháztól való elszakadásáról hallgat és másokat igyekszik ettől a következményeiben oly súlyos lépéstől visszatartani. Rendkívüli intelligenciája és nemes egyénisége elbűvöli Massarykot s most már világosan látni véli, hogy a „katolicizmus egyszerűen lehetetlenné vált”.

1877-ben ismeri meg az amerikai születésű Charlotte Carrigue-t és rövidesen feleségül veszi. Most végre találkozott valakivel, aki otthont, szeretetet és jóságot ad neki. Hitet is. Családjában legalább feltucatnyi különböző felekezethez tartozó ember élt; maga Charlotte unitárius volt és mint egy kicsiny vallási közösség tagja, jóval aktívabb és bensőségebb vallási életet élt, mint a többséget alkotó, ezekben az évtizedekben azonban fájdalmas belső visszaesést mutató osztrák katolikusok nagy része. Charlotte nemcsak a vasárnapokat szentelte meg, hanem a hét minden napját. Massaryk mindent megkapott mellette, amire vágyódott. Mint öreg ember írja: „Benne találtam meg azt, ami a protestantizmusban a legnemesebb: a hit és az egyéni élet egységét.” Felesége befolyására 1880-ban kilépett a katolikus egyházból és protestáns lett. Végleges eltávolodása így befejeződött.

Jóval később, életének további szakaszában találkozott csak igazi — nemcsak külső hovatartozóságukban, de lelki-erkölcsi magatartásukban is — jó katolikusokkal. Főként angolokkal és németekkel. Az angoloknál meglepte, hogy az anglikán vallású értelmiségek mennyire vágyódnak a katolicizmus után, s mily nagy közöttük az áttérések száma. A német katolicizmusról így ír: „Meg kell állapítanom, hogy kétségtelenül a legszebb vallási közösség. Nem zárkózott el a művelődés és haladás elől, a klérus erkölcsi tiszták és munkája osztrák paptestvéreirelhez viszonyítva jóval eredményesebb. A teológia virágzik, míg Ausztriában jóformán alig létezik. Protestáns hittestvéreikkel összehasonlítva a német katolikusok jóval nagyobb mértékben ismerik a valódi, belső vallásosság áldásait.”

E felismerések azonban már későn érik, „senki nem tud elhagyott hitéhez visszatérni — írja, — hiábavaló próbálkozás lenne”. Pedig kora ifjúságában vonzotta a katolicizmus egyetemessége, nagy, átfogó világnézete, szervezetének nagyszerűsége és élő transcendentalizmusa. A rossz katolikusok voltak azok, akik elűzték. „A katolikus egyház legnagyobb ellenségei a katolikusok” — mondotta egyik parlamenti beszédében.

Része volt a hosszú élet kegyelmében és gazdag életének tapasztalásai és tanulságai sok mindent megértettek vele. Öreg korában sok ifjúságában elszenvedett bántalmat, csalódást másképpen ítelt meg. Így történt, hogy lélekben, felfogásban és az igazságok felismerésében útja visszavezette gyermekkorának hitéhez. Magához az Egyházhoz, sajnos, nem. Mint szabadkőműves halt meg.

Thomas G. Massaryk élete intés és célkitűzés minden katolikus ember számára: ime, mily beláthatatlan károkat idézhet fel az a katolikus, aki egyéni életében nem valósítja meg hitének tanításait. Az egész emberi élet felemelkedése azon múlik, miképpen világít Krisztus tanításának fénye az egyes katolikus hétköznapijainak minden szavában és cselekedetében.

KÖNYVEK

EGY GOETHE-REGÉNYRŐL *

1809-ben jelent meg Goethe legtöbbet-támadott s ugyanakkor legtöbbet magasztalt regénye, a „Die Wahlverwandschaften”. Mint maga mondja, a regény „a lemondás fájdalmas érzését fejezi ki”, s ahogy Eckermannal közölte: nincs egyetlen vonása sem, amelyet ne ő maga élt volna át, de természetesen semmit sem úgy rögzített le, ahogy az valójában megtörtént. A regény megszületésének kulcsát sokan a késői, Minna Herzliebhez fűződő szerelemben keresték, Hermann Grimm szerint a regény Goethének Frau von Stein iránt érzett kezdeti vonzalmát tükrözi. Sokan a modern novella utolérhetetlen példájának tartották, mások a regény stílusát modorosnak, sőt „aggastyáninak” ítélték és az egészet unalmasnak mondták. Tartalmáról és mondanivalójáról sokáig általános nézet volt, hogy erkölcstelen, (az erkölcstelenség vádját még korunkban is felvetik, nem kisebb elme, mint Charles du Bos) és nem más, mint a házasságtörés megdicsőítése. Thomas Mann „erkölcsösen merész”-nek nevezi a könyvet, s „a legmélyebb és legvakmerőbb házasságtörési regénynek, amelyet a Nyugat erkölcsi kultúrája létrehozott”. Vilmar szerint a regény a belső ember körtörténete; „megmutatja a mérget, kíméletlenül leleplezi halálos hatásait, de nem engedi, hogy azok átáramoljanak belénk”. Többen a katolicizáló romantika jegyeit vélték felfedezni benne.

Barátai és ellenségei voltak a megjelenése óta eltelt másfél száz esztendő alatt, s talán az egyetlen volt és maradt Goethe életművében, amely még ma is vitát ébreszt, szenvedélyes ellenvéleményeket támaszt. Maga Goethe — hadd válaszoljon ő a vitákra, — egy szentírási idézet illusztrációjának tartja regényét: „Aki azért néz egy asszonyra, hogy őt megkívánja, az szívében már házasságot tört vele.” Ennyit a „Wahlverwandschaften” körüli vitákról, ellenvéleményekről s magának Goethének nyilatkozatairól, — kövessük talán a Goethe által idézett szentírási passzust, keressük a morális tendenciát a látzólag, s nemcsak mindig látzólag, immorális történetben.

*

A regény két férfi és két nő szerelmének bonyolult története. Ahogy a fizikában bizonyos anyagok ellenállhatatlanul vonzzák egymást és egyesülésre töreksenek, mások pedig elutasítják egymást, egyesülni képtelenek, úgy az emberek is egymáshoz kapcsolódnak vagy egymást taszítják, anélkül, hogy az akaratuk ebben a kölcsönös vonzásban és taszításban szerepet játszana. Goethe regénye egy ilyen kettős „Wahlverwandschaft”-ot — Babits találó magyartásával: — „elemi rokonságot” tárgyal.

Eduard és Charlotte ifjúkorukban szerették egymást, de a társadalmi konvenciók arra kényszerítették őket, hogy ne egymást válasszák. Amikor mind a ketten özvegyek lesznek, már érett korukban egybekelnek. Elérik ifjúságuk nagy törekvését, bár ami most köti össze őket, már inkább „kölcsönös baráti jóindulat”, mint „mély, beteljesítő szerelem”. Ámítás ez, s ez az ámítás világos lesz — „szétválók rögtön az egymásnak idegen, és egyesül az, ami egymáshoz tartozik”, — amikor Eduard gyerekkori barátja, a kapitány, és Charlotte nevelt-leánya, Ottilie, a házaspár józan kettősébe kapcsolódik. Úgy vonzódik ettől kezdve Eduard Ottilie-hez és Charlotte a kapitányhoz, ahogy a kémiai-ág rokon elemek. Kezdetben észre sem veszik a vonzódást, sőt mintha meg-

* Goethe: „Vonzások és választások.” (Fordította és a bevezető tanulmányt Vas István.) Franklin, 1949.

éreznek a fenyegető veszélyt, a külvilágból — vagy ahogy később kiderül: legbensőjükből — feléjük közeledő kísértést, egyikük sem akarja, hogy a két idegen, Ottilie és a kapitány, meghitt körükbe kerüljön. De Ottilie és a kapitány megérkezik a főúri kastélyba, és megkezdődik a „kémiai folyamat”, szétválík és ellenállhatatlanul egymás felé tart, ami rokon, s taszítja egymást az, ami idegen.

Charlotte az okosabb, nem akarja átengedni magát a kapitány felé húzó elemi vonzásnak, védekezik, tiltakozik ellene. Eduard azonban kenyértörésre akarja vinni a dolgot, hogy egyesüljön Ottilie-vel. Egy váratlan éjszakán azonban a házastársak megértik, hogy lelki házasságtörést követnek el s ráébrednek arra, hogy kapcsolatukat becsületesen tovább fenntartani nem tudják. Eduardból hiányzik az erkölcsi erő, hogy szenvedélyét legyőzze és titokban Ottilie is a válásban reménykedik. A kapitány és Charlotte azonban morálisan erősek, lemondanak szenvedélyükről, a kapitány elutazik, Charlotte pedig ellenzi a válást, s különösen akkor lesz határozott, amikor ráébred arra, hogy gyermeket vár Eduardtól. Eduard végül is úgy oldja meg a problémát, hogy otthagyja a kastélyt, katona lesz, — a két nő pedig, Charlotte és Ottilie, együtt marad, Charlotte a háziasszonyi gondnak, a főúri építkezéseknek, kertkultúrának vetve oda magát, Ottilie pedig a naplóírásnak. A katasztrófa közeledik: megszületik Charlotte és Eduard gyermeke, de a gyermek Ottilie szemét és a kapitány arcvonásait örökli, és a házastársakat ráébreszti a lelki házasságtörés bűnére. A gyermek tehát nem hoz megoldást Charlotte és Eduard válásába. Eduard most még határozottabban követeli a válást, Ottilie pedig minden vonzalmával Eduard gyermeke felé fordul. Charlotte továbbra is rendíthetetlen marad, várja, hogy Eduard is ugyanarra a belátásra jöjjön, mint ő.

S ekkor, Ottilie elővigyázatlansága folytán, egy napon a gyermek a tóba fullad. A holttest felett Charlotte elhatározza, hogy beleegyezik a válásba. Ottiliera azonban végzetesen hatott a gyermek halála, ráébred arra, hogy bűnt követett el, amikor Eduard felesége akart lenni. „Isten iszonyatos módon megnyitotta a szememet” — mondja — „és megmutatta, milyen bűn rabja vagyok, Vezekelni akarok, és senki se akarjon feltett szándékomtól eltántorítani.” Elmenekül a kastélyból. Eduard azonban visszahozza. Erre Ottilie azzal válaszol, hogy megvonja magától az ételt és italt, s nem szól többé Eduardhoz. Így hal el lassan és csak halála pillanatában szólal meg: „Ígérd meg, hogy élni fogsz”, — mondja a kétségbeesett Eduardnak. De Eduard gyenge, túlságosan erős a vonzás Ottiliéhez, ő is meghal hamarosan, s az okos, lemondó Charlotte közös sírba temeti a szerelmeseket.

Az elemi vonzásoknak ebben a bonyolult szövevényében az erkölcsiileg bátor és egyenes mindenesetre Charlotte. Ő az, aki ellent tud állni a házasságtörés kísértésének, ő az, aki nem követi szenvedélyét, hanem okosan lemond arról, eltemeti, s ragaszkodik a házasság erkölcsi megállapodásához. A kapitány is a lemondást válassza, ő sem engedelmeskedik az „elemi vonzásnak”, ő is lemond. Eduard és Ottilie kettőse a lázadás, ők a gyengébb, határozatlanabb jellemek, ők a szenvedély rabjai, csak amíg Ottilie a végső percben rádöbben ennek a rabságnak morális útvesztőjére és lemond Eduardról, Eduard nem tud beletörődni abba, hogy le kell mondania Ottilie-ről. Goethe rokonszenve a lázadók mellett van, őket dicsóítt meg, s míg Charlotte és a kapitány erkölcsi ereje inkább makacsságnak tűnik a regény folyamán, az író Eduard és Ottilie amorális elszántsága felé tereli minden rokonszenvünket. Ottilie késői feleszmélésével ezt a konok, meglehetősen mohó fiatal leányt valósággal szentté avatja.

A vád a „Wahlverwandschaften” ellen, hogy erkölcstelen, ebből a szempontból okvetlenül jogosult, mert Goethe a végső elégtételt Ottiliének adja, s Charlotte a maga határozottságában, keménységében, következetességében

szinte származásos lesz. Charlotte jellemét azonban nem ítéltük mindenben morálisnak, határozottságát és a szenvedély iránti ellenállását nemcsak belső erkölcsi indítékok irányítják, hanem a külső konvenciók, a századforduló főúri életformájának korlátai. Mint ahogy nemcsak őt, hanem az egész történet lélektani környezetét ezek determinálják bizonyos szempontból: a csak a széppel foglalkozó semmittevés, az élet rokkó játékosága, apróságokkal való bibelődése, a társadalmi érintkezés szertartásossága és az általános erkölcsi bomlás. Charlotte is ezeknek a társadalmi-kulturális hatásoknak a rabja, s abban, hogy ragaszkodik Eduardhoz, a konvencióknak is szerepük van. A kapitány — a négyes negyedik tagja — az egyetlen közöttük, aki valóban morális megfontolásból szakítja ki magát az „elemi vonzásból”, és akkor sem egyesül Charlotte-tal, amikor Eduard utánahal Ottiliénak és Charlotte özvegyen marad. Az erkölcsi világrendet sértette meg az elemi vonzásoknak ez a bonyolult szövevénye, s a kapitány magatartásában ennek a felelőssége érződik.

„Az erkölcsösen merész” — amit Thomas Mann mond a regényről, — legalábbis vitatható, s aki szigorúan a morális szempontjából olvassa a könyvet — amire okvetlenül kényszerül, — az Charles du Bos oldalára áll. Más kérdés természetesen, hogy a történetnek és konklúziójának van-e a morális szempontjából veszélye. Általánosítható-e Goethe magatartása, az olvasó rokonszenve arrafelé húz-e, amerre Goethe akarva-akaratlan tereli. Itt Vilmar pártjára kell szegődnünk, aki nagyon helyesen állapította meg azt, hogy Goethe megmutatta a mérget, kíméletlenül leleplezte halálos hatásait, „de nem engedi, hogy azok átáramoljanak belénk”. A végső benyomásunk a történetről így aztán az lesz, hogy különleges esettel állunk szemben, melynek erkölcsi következtetései nem általánosíthatók. Négy különös ember érzelmi magánügye, amely rokonszenvünket vagy ellenszenvünket hívja ki, de erkölcsi értékrendszereinkben semmiképpen sem idézhet elő zavart.

Annál is inkább így van ez, mert ami ma a könyvben elsősorban érdekel, az a korrajza, egy letűnt és hanyatlása kezdetén rögzített életforma csodálatos pontosságú, részletességű, kicsit ironikus ábrázolása. Van benne valami irreális, valami valószínűtlen, furcsa, romlottan idilli. És Goethe művészete különösen abban nagy, ahogy ezt a főúri életformát bemutatja, ahogy szinte egy rokkó pásztorjáték hangulatát ébreszti, s ugyanakkor — ahogy Vas István előszava elemzi — pontosan rámutat a társadalmi hatóerők szerepére. A modern esszé-regény egyik őseit láthatjuk ma benne, s jelentősége elsősorban ebből az irodalomtörténeti szempontból lényeges. Mindaz, ami valaha forrongást, vélemények harcat idézte fel körülötte, ma már nem érdekes, — Goethe regényei közül nyilván a „Wilhelm Meister” mond többet és lényegesebbet, mint a „Wahlverwandschaften”.

*

A regény a Goethe-jubileum alkalmából új magyar fordításban jelent meg. Vas István munkája kitűnő, sok helyet egyenesen bravúros, nem ő tehet róla, hogy Goethe prózáját magyarra átültetni — tán a „Werther” kivételével — majdnem megoldhatatlan feladat. Mindaz, ami elavult a regényben, a fordításban lényegesen élesebben tűnik ki, mint az eredetiben, és néha egyenesen a neveltségesség határát közelíti meg. De a goethei próza-stilust, az emelkedettség és a mindennapinak állandó keveredését, egybejátszását magyarul aligha közelíthetjük meg jobban, mint a „Wahlverwandschaften” fordítója, — a megoldhatatlan megoldását természetesen, akárcsak Thomas Mann fordítójától, tőle sem várhatjuk. A regény új magyar címe — „Vonzások és választások” — kicsit preszliöz és túlmagyarázó, a Babits-ajánlotta „Elemi rokonság”-ot hitelesebbnek érezzük.

Károlyi András

ADY MINDEN TITKAI. *Földessy Gyula* könyve. (Athenaeum kiadás.)

Földessy Gyula első nagyobb Ady-tanulmányát 1919-ben írta, alig néhány hónappal a költő halála után. Azóta egy életen át bújta, tanulmányozta, hirdette és magyarázta Ady költészetét. Szerelme és küldetése volt ez a munka. Most, mintegy összeggezve életművét, nagy összefoglaló könyvben Ady összes verseinek kommentárját adja. Bevezetőjében ezt a vallomást olvassuk: „Mióta Ady első új kötete megjelent, úgyszólván naponta olvasom, s mikor ezer lapnál jóval többre menő Ady-tanulmányaim után a múlt év november havában másodszor fekiüdtem neki az összes Adynak, hogy minden versét, minden sorát maradék nélkül megértsem és megértessem, munkámban előrehaladva szégyenkezően gondoltam vissza azokra a kijelentéseimre, amikben már régebben is és legutóbbi Ady-tanulmányfüzetemben, *Az ismeretlen Ady-ban* Ady alapos és teljes ismerőjeként állítottam oda magamat. Sok nehéz Ady-vers megértésének első mámorában és később is, mindig jó hittel mondtam ezt, de meg kellett győződnöm róla, hogy ebben a hitemben tévedtem. De talán nem csálódok, hogy ez utolsó Ady-könyvem megírása után már valóban „alaposan” és „teljesen” ismerem Adyt, a költőt és az embert egyaránt. Ady költészetének teljes kommentárját nyújtom itt át a magyar olvasóközönségnek s legkivált a magyar ifjúságnak. Nagy odaadással, minden képességem megfeszítésével, zavaró életviszonyok között, folytonos fatális véletlenek gáncsvetése közben írtam meg ezt a könyvemet. Mégis életemnek leggyönyörűsegebb élménye volt ez a fárasztó munka. Ady sok-labirintusú vers-országának bejárása, megmászása a magaslatainak, behatolás a mélységeibe nagyobb örömet, több élvezetet szerzett öreg napjaimra, mint fiatalabb éveim kalandozásai hazánk s a megszibb országok szép tájékain. Az Ady-generáció elmulasztott kötelességét teljesítem e könyvvel. Több évszáza-

dos multú aranybányász őseimtől rászámraztatott robofos kitartással törtem át magam Ady poézisának rettentő nehézségein. Ha én nem végezem el ezt a feladatot, ma aligha akad rá vállalkozó. Ady életes költőművészete az ő kor-talajának jelenes televényéből nőtt ki (igazában jórészt még az ő ősi sok évezredes magyarsága is), tájékozódhatik-e ebben egy más kor neveltje, megmutathatja-e Ady igazi emberi-költői alakját? Ady megértésének fundamentumát csak kortárs rakhatja le.”

A kommentár sorra veszi Ady köteit (a verseken kívül a *Petőfi nem alkuszik* c. tanulmányt is) és minden egyes versről elmondja, amit a szerző szükségesnek lát a vers helyes megértésére. A végén tömör összefoglaló képet ad Adyról az emberről és a költőről és csoportosítja Ady főmotívumait.

Adyt erősen intellektuális költőnek tartja, meg van róla győződve, hogy az egyes versekre csak az egész életmű ismerete deríthet igaz világot; az egyes versek egymást magyarázzák. Ezért mindenekelőtt a versek szövegének értelmét akarja tisztázni. A kommentálás főszempontját így jelöli meg: 1. mely versek vagy verssorok voltak azok, amelyek első olvasáskor vagy később is megakasztották; 2. mi az az Ady verseiben, ami merőben eltér a régebbi vagy akár vele egyenmzedékű költők beszédétől, más szóval: ami önála különlegesen-sajátosan-eredeti.

A könyv érdeme inkább teljességében, semmint újságában áll. (Bár még újat is tanulhat belőle az ember; ilyen pl.: Földessy iktékes tollából ez a megállapítás: „Ady vajdúó kinnal szűlte legtöbb versét, éjszakáit, életét áldozva értük, minden sorukat, szólásukat, szavukat, egész külső kontösüket újra meg újra latbavetve, egyik-másik versét tízszer-hússzor is leírva és át-meg átfésülve, s ha az ő szigorú mértéke szerínt nem volt velük megelégedve, összetépte és eldobta őket.) Földessy Ady-szemlélete és magyarázó szempontjai ismeretekes régebbi Ady-könyveiből. Csodáló szeretete Ady iránt, akit már régen „a magyar költészet és a világirodalom legnagyobb li-

rikusának" nevezett, ma sem csökkent, szempontjai sem változtak. Az olvasó, ha nem is tud mindenben egyetérteni vele, sőt ha talán helyenkint meg is ütközik egy-egy állításán, sokat fog tanulni könyvéből és nem tagadhatja meg a tiszteletet a tudóstól, aki egy hosszú és következetes életet állított a felismert lángelme áhitatos szolgálataiba.

S. S.

EDGAR POE ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI. Összeállította Kardos László. (Franklin, 1949.)

Nálunk, Magyarországon, egyetlen vers jelentette Poet a nagyközönség számára: „A holló”. Legnagyobb műfordítóink versengve tolmácsolták ezt a világirodalmi remekművet: ez a költemény — magyar fordításban — úgy beleivódott az irodalmi köztudatunkba, akár legnagyobb költőink egy-egy kivételes alkotása. Amikor a költő halálának századik évfordulójára magyarul megjelent Poe költeményeinek gyűjteménye, lehetetlen e kötet jelentőségét, hatását lemernünk anélkül, hogy ne ismernők „A holló”-nak a magyar köztudatban elfoglalt sajátos helyét. Tévedés lenne azt állítani, hogy Poe egyversű költő. Főképp Babits Mihály műfordítói munkássága révén jónéhány nagy verset ismert meg a magyar közönség „A holló”-n kívül is. („A győzes féreg”, „Ulalume”, „Lee Annácska”, „A harangok”). Most, e kötet megjelenésekor Kardos László kitiűnő ízléssel és nagy körültekintéssel gyűjtötte egybe az említetteknek kívül Poe jónéhány kiemelkedő alkotását, részben új, részben kevésbé ismert fordításban. Elmondhatjuk bátran azt is, hogy a szép vállalkozásban a magyar műfordítógárda legjáva vett részt. Mégis, arra a kérdésre, mélyebben viszi-e be Poet a magyar irodalmi köztudatba ennek a könyvnek megjelenése, nem kell felelnünk. Tegyük mindjárt hozzá: sem a szerkesztő, sem a fordítók nem hibáztathatók ezért. Maga Poe az, aki páratlan és a saját költészetében is soha többé el nem ért ormt jelentő költeményével, „A holló”-

val elhomályosítja többi versét. Ez lehet az oka annak, ha majd egyes olvasók némi csalódással teszik le a teljes magyar Poet, mondván: „A holló után nem ezt vártuk.” Egyes olvasók — mondottuk —, de semmiestre sem az irodalmi igényű és elmélyülésre hajlamos vers-szeretők. Főntebb utaltunk Babits néhány fordítására: ezek a versek mind az érett esztendőkből származnak s Poe egész lírai termése nem több, mintegy félszáz darabnál, Kardos László tehát eleve hálátlan földadatot vállalt, amikor a költő életművének javát a teljesség kedvéért nagyrészt fiatalkori zsongékkal egészítette ki. Mindezen túl ne feledkezzünk meg még valamiről: a műfordítás, akár maga a költészet, ihletett munka, aligha hátrább való emennél. Nyilvánvaló, hogy a vérbeli műfordítót a nagy földadattal megihleti, nagyobb teljesítményre, önkénytelenül tökéletesebb odaadásra készíti. „A holló” démonikus légköre egész scrát ragadta meg műfordítóinknak. E kötetben talán a leg-sikerültebb, a Tóth Árpád fordítása szerepel, de nagy öröm lett volna a magyar olvasók számára, ha ép ezt a méltán világhíres művet nemcsak ebben az egy fordításban közli a gyűjtemény, hanem közreadja Babits Mihály, Kosztolányi s a régiek közül Szász Károly remekbekészült fordításait is, Poe-nak s egyben a magyar műfordítás-kultúrának nem csekély dicsőségére.

Vannak a kötetben költemények, melyeket menthetetlenül halványabbnak, elmosódottabbnak érzünk annál, hogysem a tudatunkbavéselt nagyon is karakterisztikus Poe-arcútt tükrözzék. A földadatul kitűzött teljesség nem engedte meg, hogy mindenütt minden műfordító a maga „hullámhosszának” megfelelő verset válassza. De meg, mint említettük, a fiatal Poe első versei inkább a készülő nagy költő arzenálját, mintsem a magáratallált géniuszt mutatják. Épp ez okozza, hogy a kötetben közölt hibátlan műfordítások nagyrésze nem tud átforrósodni, nem tudja az eredeti vers illúzióját

keltetni s így csupán pontos műfordítás marad. Poe káprázatos formaérzéke, csodálatos rimtechnikája óriási föladványt ró a fordítóra s nem egyszer a tiszta forma csábítása egyoldalúvá, csalogó, de hideg művességgé teszi a költői munkát. Minderre alapos mélység van; hiszen, mint mondtuk, maguk az eredetek sem mindig remekművek. A fordítótól nem is zsonglőrmutatványt, vagy kegyes csalást kívánnak, csupán mindig — még halványabb művekben is — a költő hamisítatlani arcát és hangját. S talán ez az, ami bizony néha elszikkad.

Külön nehézsége még Poe fordításának, hogy a költő, kora valósága elől menekülve, álomországot épített magának; költészetének java az irreális világába esik. Éppen ez a lírai terület az, melynek formanyelve a magyar költészetben a századforduló körüli szecessziós lírára, vagy ami még rosszabb, a multszázad utolsó évtizedeinek vértelen almanach-lírájára támaszkodik. Innen a nem egyszerű porosnak ható szófordulatok és képek. A fiatal Poe egy-egy verse úgy hat magyarárral, mintha az említett lírai korszak valamelyik névtelen, ábrándos magyar poétájának zsenyéjét olvasnók.

A kötet igazi értéke a versek későbbi csoportja. Itt a kész Babits, Kosztolányi-fordításokon kívül Kardos László, Szabó Lőrinc, Kálnoky László néhány valóban nemesveretű fordítását olvashatjuk. (Nászballada, Colosseum, Zanté-hoz).

Ormi János

A KALIFA. *Nikolaj Tyihonov* novellái. (Révai, 1949.)

Ennek a hat rövidebb-hosszabb novellának színtere a Kaukázus, időpontja a szocialista forradalom ellen vívott intervenciók háborúk ideje. Furcsa és megvesztegető légkör veszi körül a történeteket: a vad he-

gyek vidéke, egy különös keleti emberfajta szokásai, a világtól elmaradottság hol barbáran költői hangulata, hol realisztikusan szomorú nyomorúsága. Ebben az atmoszférába tör bele a szocialista forradalom, ezt a világot zavarja fel, rendíti meg alapjaiban, ezt a még félig-meddig törzsi álomvilágot bolygatja fel, ennek az embereit eszméleti életük valóságára.

Lényegük, — mint *Nikolaj Tyihonov* legjava írásainak — ezeknek is az atmoszféra. Tyihonov szinte a keleti mesék hangulatát ébreszti, a keleti mesék hangulatából építi ki témáit, formálja meg embereit, akik mások már, mint a regehősök, ha még küszködnek is régi valójukkal, ha még csodálkoznak is szabadságukon és azon, hogy az életük megváltozott, a civilizáció betört álmos tunyaságukba. Az elbeszélés módja is a keleti meséké, — széles, képekben és költőimitikus utalásokban gazdag, anélkül azonban, hogy az író eredeti céljától — az ébredő ember megmutatása, pszichológiájának feltárása, — eltérjené. Keleti mese és szocialista ébresztés: talán így határozhatjuk meg legjobban ezt a hat novellát. Jelentőségben mindenesetre a „*Szimon, a bolsevik*” emelkedik ki valamennyiök közül, egy hegyi osztét férfi története, aki a bolsevikokhoz csatlakozik, mert úgy érzi, köztük a helye, s csak fokozatosan, a kalandvágyó hősiesség eseményein keresztül, érkezik el a forradalom értelmének felismeréséig és a bolsevik-magatartás öntudatosodásáig. Ennek a bőbeszédű Szimonnak a történetén keresztül ábrázolja Tyihonov a Kaukázus kiemelkedését a keleti babonásságból, bekapcsolódását a modern civilizációba. Kitűnő jellemkép a „*Szimon, a bolsevik*”, s ugyan csak jó arckép-tanulmány a kötet másik két legjobb írása, „*A miráb*” és a „*Szemfényvesztés*”.

(—ó)

Felelős szerkesztő és kiadó: Sik Sándor.

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL

Yves Congar:

Történelmi szemlélet és kereszténység

Thurzó Gábor:

Az igazi Lisieuxi Szent Teréz

Füzesséry Katalin:

Balzac

Joseph Folliet:

A ma szentje

Rónay György:

Racine

★

Szent Gertrud, Szent Mechtild, Szent Tamás, Temesvári Pelbárt,
Bourdaloue és középkori misztikusok írásaiból.

★

Csanád Béla, Pilinszky János, Rózsa Sándor, Sik Sándor, Szokolay
Károly, Vidor Miklós, Weöres Sándor versei.

Remenyik Zsigmond, Molnár Kata, Willa Cather, Giovanni
Papini, Fekete István elbeszélései.

Ha fáj a tyúkszeme ANTICORS tyúkszemirtót
használjon, biztosan elmulasztja.
1 adag Ft 3-80

NAGY DROGÉRIA Budapest, VIII. kerület, József-körút 19.

A JÓKÖNYV SZOLGÁLAT

legújabb besorolásai:

Babits Mihály:

Az európai irodalom története 800 ip.

Erőss Alfréd:

A vallásnevelés 120 „

Jánosi József:

Az erkölcs metafizikai gyökerei 200 „

Ljeszköv:

Az elvarázsolt zarándok (regény) 185 „

Pascal:

Gondolatok 120 „

Pourtales:

A zongora poétája (Chopin életregénye) 320 „

Sík Sándor:

Pázmány 150 „

Szent Ágoston vallomásaiból 80 „

Szent Ágoston:

A keresztény tanításról (Városi István fordítása) ... 150 „

Tóth:

Az evangélium látszólagos ellentmondásai 100 „

ARANY, EZÜST, ÉKSZER
VÉTEL, ELADÁS

Kehely, cibórium, szentségtartó
nagy választékban

Dr. BAJMÓCZINÉ WINTERMANTEL TERÉZ
Budapest, VII., Rákóczi-út 10. I. 2

FÉRFIKALAPOT KÖSZEGI kalaposmestertől

IX., RÁDAY-UTCA 26. és MÚZEUM-KÖRÚT 15.

Nagy bel- és külföldi kalapraktár. **JAVÍTÁS.**